

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η Οικονομική Κρίση και οι Επιπτώσεις στις
Εργασιακές Σχέσεις στην Ελλάδα**

ΠΕΠΠΑ ΕΛΕΝΗ ΜΑΡΙΑ ΑΜ 16244

ΑΛΑΓΙΑΛΗ ΜΑΡΙΑ ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΑΜ 16354

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΚΑΜΠΟΥΡΗ ΜΑΡΙΑ

Copyright © 2018

Πέππα Ελένη Μαρία

Αλάγιαλη Μαρία Καλλιόπη

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τους γονείς μας, των οποίων η στήριξη και η συμπαράσταση αποτέλεσαν για εμάς συνεχή πηγή έμπνευσης. Αυτή η εργασία είναι τόσο δικό μας όσο και δικό τους έργο, γιατί είναι αυτοί που με το παράδειγμα της στάσης ζωής τους μας καλλιέργησαν την περιέργεια και την αμφισβήτηση της επιρροής των κοινωνικών φαινομένων, αλλά και την ανάδειξη της προσωπικής αξίας και εργασίας για το ατομικό και κοινωνικό όφελος.

Μεγάλες ευχαριστίες για τη συμβολή της θα θέλαμε ακόμα να αποδώσουμε στην εισηγήτρια της εργασίας αυτής κα. Καμπούρη Μαρία, η οποία μας στήριξε σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας.

Περίληψη

Η ένταση και η διάρκεια της Διεθνούς Οικονομικής Κρίσης, αλλά και τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά που απέκτησε στην εύθραυστη ελληνική οικονομία, οδήγησαν στην υπογραφή Μνημονίων Συνεννόησης με εκπροσώπους της Τρόικα με στόχο μεγάλες δημοσιονομικές και διαρθρωτικές αλλαγές για την διάσωση του εγχώριου τραπεζικού συστήματος και την αποφυγή της άτακτης χρεωκοπίας.

Ανάμεσα στις αλλαγές που προτάθηκαν και τελικά έγιναν νόμοι του Κράτους, αρκετές αφορούσαν την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, με στόχο –κατά τους δανειστές- την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, της προσέλκυσης επενδύσεων έντασης εργασίας και την καλύτερευση του εμπορικού ισοζυγίου. Στο πλαίσιο αυτό χάθηκαν αρκετά προνόμια και εργατικά δικαιώματα τα οποία είχαν κατακτηθεί μετά από δεκαετίες εργατικών αγώνων, ενώ η ανεργία αυξήθηκε σε ποσοστά που όμοιά τους δεν είχε γνωρίσει η Ελλάδα στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα.

Η υψηλή ανεργία συνοδεύτηκε με μία εσωτερική υποτίμηση και φτωχοποίηση του γενικού πληθυσμού. Το εξαιρετικό χαρακτηριστικό της περιόδου ωστόσο δεν είναι η απλή φτωχοποίηση των ανέργων και των μη οικονομικά ενεργών, αλλά η αύξηση της σοβαρής αποστέρησης και των εργαζομένων, ειδικά καθώς την περίοδο που εξετάζουμε αυξήθηκαν υπέρμετρα οι ελαστικές μορφές απασχόλησης.

Λέξεις Κλειδιά: Οικονομική Κρίση, Εργασία, Ανεργία, Αγορά Εργασίας, Απορρύθμιση Εργασίας, Φτώχεια, Φτωχοποίηση, Υλική Αποστέρηση

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περίληψη.....	3
Περιεχόμενα	4
Κατάλογος Πινάκων.	6
Κατάλογος Γραφημάτων	6
Κατάλογος Εικόνων και Χαρτών.....	7
Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο 1 ^ο Οι Αλλαγές στην Εργασιακή Νομοθεσία 2010-2018	10
1.1 Εισαγωγή	10
1.2 Πρακτικές αλλαγές της Ελληνικής Εργατικής Νομοθεσίας 2010-2017	11
1.2.1 Ο Νόμος 3833 του 2010 (ΦΕΚ 40/Α΄/15-3-2010)	11
1.2.2 Ο Νόμος 3844 του 2010 (ΦΕΚ 65/Α΄/6-5-2010)	12
1.2.3 Ο Νόμος 3845 του 2010 (ΦΕΚ 65/Α΄/6-5-2010)	12
1.2.4 Ο Νόμος 3847 του 2010 (ΦΕΚ 66/Α΄/11-5-2010)	13
1.2.5. Ο Νόμος 3863 του 2010 (ΦΕΚ 115/Α΄/15-7-2010)	13
1.2.6. Ο Νόμος 3871 του 2010 (ΦΕΚ 141/Α΄/17-8-2010)	14
1.2.7. Ο Νόμος 3899/2010 (ΦΕΚ 212/Α΄/17-12-2010).....	14
1.2.8. Ο Νόμος 3907 του 2011	15
1.2.9. Ο Νόμος 3920 του 2011	15
1.2.10. Ο Νόμος 3979 του 2011	16
1.2.11. Ο Νόμος 3986 του 2011 (ΦΕΚ 152/Α΄/1-7-2011)	16
1.2.12. Ο Νόμος 3996 του 2011 (ΦΕΚ 170/Α΄/5-8-2011)	18
1.2.13. Ο Νόμος 4024 του 2011 (ΦΕΚ 226/Α΄/27-10-2011)	18
1.2.14. Ο Νόμος 4046 του 2012 (ΦΕΚ 25/Α΄/13-2-2012)	18
1.2.15 Ο Νόμος 4052 του 2012 (ΦΕΚ 41/Α΄/1-3-2012)	20
1.2.16. Ο Νόμος 4093 του 2012 (ΦΕΚ 222/Α΄/12-11-2012)	20
1.2.17 Ο Νόμος 4152 του 2013 (ΦΕΚ Α΄/9-5-2013).....	21
1.2.18 Ο Νόμος 4172 του 2013 (ΦΕΚ 167 Α΄/23-7-2013).....	22
1.2.19 Ο Νόμος 4177 του 2013	22
1.2.20 Ο Νόμος 4254 του 2014 (ΦΕΚ Α΄85/07/04/2014)	22
1.2.22 Ο Νόμος 4485 του 2017 (ΦΕΚ 114/Α 04-08-2017).....	22

1.2.28. Ο Νόμος 4487 του 2017 (ΦΕΚ 116/Α 09-08-2017).....	23
1.2.21. Ο Νόμος 4488 του 2017 (ΦΕΚ 113/Α 13-09-2017).....	23
1.3 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	23
Κεφάλαιο 2 Ο Κόσμος της Εργασίας και Εξέλιξη των Χαρακτηριστικών της Απασχόλησης και της Ανεργίας.....	26
2.1 Εισαγωγή	26
2.2. Εξέλιξη της ανεργίας	26
2.3 Απασχόληση και ανεργία κατά φύλο 2017δ.....	29
2.4 Σχέση Απασχόλησης και Μορφωτικού Επιπέδου.....	30
2.5 Γεωγραφική Κατανομή της Ανεργίας.....	35
2.6 Συγκεντρωτικά Στοιχεία Απασχόλησης και Ανεργίας (Φύλο, Ηλικία, Περιφέρεια)	37
2.7 Απασχόληση Κατά Τομέα Οικονομικής Δραστηριότητας.....	39
2.8 Όροι Εργασίας και Μερική Απασχόληση.....	42
2.9 Η Αδήλωτη Εργασία	46
2.10 Μισθοί και Κατώτατος Μισθός σε Ελλάδα και ΕΕ	47
2.11 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	50
Κεφάλαιο 3ο Ανισότητα εργαζομένων και ευπαθείς ομάδες	51
3.1 Εισαγωγή	51
3.2 Δείκτες φτώχειας στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης	51
3.3. Οι Εργαζόμενοι Φτωχοί σε Ελλάδα και ΕΕ.....	57
3.4 Εργαζόμενοι φτωχοί σε Συνθήκες Αποστέρησης.....	62
3.5 Γενικός Πληθυσμός και Σοβαρή Υλική Αποστέρηση.....	66
3.6 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	68
Κεφ. 4 ^ο : Συμπεράσματα και Προτάσεις	71
4.1 Συμπεράσματα	71
4.2 Προτάσεις.....	75
Βιβλιογραφία	79
Νόμοι και Προεδρικά Διατάγματα του Κράτους	79
Ελληνική Βιβλιογραφία	79
Διεθνής Βιβλιογραφία.....	80
Διαδικτυακοί Τόποι και Πηγές	82

Κατάλογος Πινάκων.

Πίνακας 2 1 Απασχόληση κατά φύλο, 2017 Δ' Τρίμηνο	30
Πίνακας 2 2 Κατάσταση Απασχόλησης κατά επίπεδο εκπαίδευσης, Ελλάδα, Δ' Τρίμηνο 2017	31
Πίνακας 2 3 Ποσοστό απασχόλησης Επίπεδο Εκπαίδευσης: Λίγες Τάξεις Δημοτικού, ΕΕ, 2008-2016 (ηλικίες 25-64).....	32
Πίνακας 2 4 Ποσοστό απασχόλησης Επίπεδο Εκπαίδευσης: Δευτεροβάθμια-Μεταδευτεροβάθμια, ΕΕ, 2008-2016 (ηλικίες 25-64)	33
Πίνακας 2 5 Ποσοστό απασχόλησης Επίπεδο Εκπαίδευσης: Τριτοβάθμια, ΕΕ, 2008-2016 (ηλικίες 25-64).....	34
Πίνακας 2 6 Κατάσταση απασχόλησης, κατά φύλο, ηλικία και Περιφέρεια, Ελλάδα, 2017:δ'	37
Πίνακας 2 7 Νέες Προσλήψεις ανά Μορφή Σύμβασης, 2009-2017	45

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 2 1 Αριθμός Απασχολούμενων και Ανέργων (χιλιάδες), 2007Α-20017Δ.....	27
Γράφημα 2 2 Ποσοστά Ανεργίας και Προβλεπτικά Μοντέλα Εξέλιξης Ανεργίας, Ελλάδα.....	29
Γράφημα 2 3 Ποσοστό ανεργίας ανά Περιφέρεια 2016:Δ, 2017:Δ	35
Γράφημα 2 4 Ποσοστό (%) απασχολούμενων κατά ευρείς τομείς οικονομικής δραστηριότητας, 2007-2017	39
Γράφημα 2 5 Ώρες Εργασίας, δεύτερη εργασία και αναζήτηση εργασίας.....	42
Γράφημα 2 6 Εξέλιξη Κατώτατων μισθών στην ΕΕ (22), 2010-2018.....	47
Γράφημα 2 7 Κατανομή (%) Εργαζομένων στον Ιδιωτικό Τομέα Ανά Κατηγορία Καθαρών Μηνιαίων Αποδοχών, Ελλάδα 2009-2017	48
Γράφημα 2 8 Κατανομή (%) Εργαζομένων στον Ευρύτερο Δημόσιο Τομέα Ανά Κατηγορία Καθαρών Μηνιαίων Αποδοχών, Ελλάδα 2009-2017	49
Γράφημα 3 1 Εξέλιξη των βασικών δεικτών ποσοστού φτώχειας (%), Ελλάδα 2009-2016	52
Γράφημα 3 2 Εξέλιξη της φτώχειας και κοινωνικές μεταβιβάσεις, Ελλάδα 2009-2016.....	54
Γράφημα 3 3 Εξέλιξη της φτώχειας και κοινωνικές μεταβιβάσεις, ΕΕ-27 2009-2016.....	55
Γράφημα 3 4 Ποσοστό (%) του πληθυσμού στα όρια της φτώχειας ανά επαγγελματική κατάσταση, Ελλάδα 2009-2016	56
Γράφημα 3 5 Εργαζόμενοι Φτωχοί κατά φύλο, Ελλάδα, Ε.Ε., 2009,2015,2016).....	57
Γράφημα 3 6 Ποσοστά (%) Εργαζομένων Κάτω από το Όριο της Φτώχειας σε Ελλάδα και ΕΕ σε Σχέση με το Επίπεδο Εκπαίδευσης (2009,2015,2016).....	58
Γράφημα 3 7 Ποσοστά (%) Εργαζομένων κάτω από τα Όρια Φτώχειας ως προς τη Σύμβαση Εργασίας, Ελλάδα, ΕΕ (2009, 2015, 2016).....	60
Γράφημα 3 8 Ποσοστά (%) εργαζομένων κάτω από τα όρια της φτώχειας και χρόνος απασχόλησης, Ελλάδα, ΕΕ (2009, 2015, 2016)	61
Γράφημα 3 9 Ποσοστό του πληθυσμού με αδυναμία κάλυψης αναγκών, Ελλάδα, ΕΕ-27, 2009-2016.....	63
Γράφημα 3 10 Σοβαρή υλική αποστέρηση ανά καθεστώς απασχόλησης, Ελλάδα, Ηλικίες 18+, 2009, 2015, 2016.....	67

Κατάλογος Εικόνων και Χαρτών

Χάρτης 2 1 Απασχολούμενοι ως ποσοστό(%) στην ΕΕ και συνδεδεμένων κρατών, 2016 28

Εισαγωγή

Η κατάρρευση μιάς επενδυτικής τράπεζας στις ΗΠΑ το 2008, και η άρνηση διάσωσής της από την Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ, υπήρξε η αφορμή για την μεγαλύτερη οικονομική κρίση του Δυτικού κόσμου από την εποχή των πετρελαϊκών κρίσεων την δεκαετία του 1970, εξαιτίας της αλληλεξάρτησης και διασύνδεσης του παγκόσμιου οικονομικού κόσμου. Έχει ήδη χυθεί πάρα πολύ μελάνι για τα αίτια και τις αφορμές της κρίσης, αλλά και για τις επιπτώσεις της στις οικονομίες και τις πολιτικές και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού.

Μέσα σε αυτό το σκηνικό της οικονομικής ανασφάλειας και της υποχώρησης των διεθνών χρηματαγορών παίχτηκε και το δράμα της ελληνικής οικονομίας. Αν και ουσιαστικά η Ελλάδα δεν είχε μεγαλύτερο βαθμό διασύνδεσης ή εξάρτησης από τη διεθνή χρηματαγορά, επλήγη πολύ περισσότερο από τις περισσότερες χώρες της ΕΕ. Η εξέταση των παραγόντων που οδήγησαν σε αυτή τη μεγάλη ύφεση δεν είναι στους σκοπούς αυτής της εργασίας, αλλά θα πρέπει να τονίσουμε ότι στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα δεν είχε την ελευθερία να ασκήσει δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές που στο παρελθόν είχαν επιτύχει την ταχεία ανάκαμψη της οικονομίας. Τέτοιες πολιτικές θα στόχευαν στην αύξηση της ποσότητας του χρήματος και τη σύταξη ελλειμματικών προϋπολογισμών με σκοπό τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για τη ανάκαμψη της ζήτησης και της αγοράς (Βενιέρης, Δ., 2009).

Αντίθετα από την επιτυχημένη κατά το παρελθόν διαχείριση της οικονομικής κρίσης με Κεϋνσιανά εργαλεία και εξαιτίας των υποχρεώσεων που απέρρεαν από τη συμμετοχή της στο ενιαίο νομισματικό σύστημα της Ε.Ε. υποχρεώθηκε να υιοθετήσει πρακτικές και μέτρα τα οποία έρχονταν σε σύγκρουση με την ιστορική πρακτική. Ανάμεσα σε αυτά ήταν μία σειρά μέτρων που είχαν στόχο την εσωτερική υποτίμηση, την μείωση του εισοδήματος και την βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου με σκοπό τη μεσοπρόθεσμη προσαρμογή της οικονομίας. Για να πετύχουν αυτοί οι σκοποί κρίθηκε απαραίτητη η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και η άρση της όποιας προστασίας της, ώστε μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας να προσελκυθούν επενδύσεις έντασης εργασίας και η ανάκαμψη της οικονομίας να μη γίνει μέσω της αύξησης της εσωτερικής ζήτησης, αλλά μέσω της αύξησης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και των άμεσων επενδύσεων.

Στην εργασία αυτή απασχοληθήκαμε κυρίως με τα μέτρα που λήφθηκαν για την απορρύθμιση της εργασίας και τον αντίκτυπο που είχαν αυτά στην ανεργία και τον κόσμο της εργασίας. Για το σκοπό αυτό προχωρήσαμε σε εκτενή έρευνα της εξέλιξης των νόμων που ψηφίστηκαν την περίοδο 2009-2017 και αφορούσαν την εργασία, προσπαθώντας να τους αποκωδικοποιήσουμε και να ανιχνεύσουμε τις αλλαγές που πρότεινε η κεντρική κυβέρνηση. Στη συνέχεια αναλύσαμε τα δεδομένα της ανεργίας και των συνθηκών εργασίας από την ΕΛΣΤΑΤ, τη EUROSTAT και την ILO για την ίδια περίοδο, ώστε να κάνουμε τη σύνδεση μεταξύ των νόμων και τον αντίκτυπο που είχαν στην πραγματική οικονομία και τα νοικοκυριά. Στην πορεία αυτή ανακαλύψαμε ότι η ανεργία δεν έπληξε οριζόντια κάθε επάγγελμα και κοινωνική ομάδα, αλλά υπήρξαν μεγάλες ανισότητες στην κατανομή της που μας ώθησε να ερευνήσουμε περαιτέρω τα χαρακτηριστικά της ανεργίας και τις νέες συνθήκες εργασίας, αλλά και συνθήκες διαβίωσης ανέργων και εργαζομένων.

Η πτυχιακή αυτή έχει χωριστεί σε 4 ενότητες. Στην πρώτη ενότητα κάνουμε μία αποδελτίωση των νόμων με περιεχόμενο τους όρους εργασίας στην Ελλάδα την περίοδο 2009-2017 και επιχειρούμε να ερμηνεύσουμε τη λογική που τους διέπει και τα αποτελέσματα που επιθυμεί ο νομοθέτης να επιτύχει.

Η δεύτερη ενότητα ασχολείται με την ανάλυση του εργασιακού περιβάλλοντος στην Ελλάδα και την Ε.Ε., την εξέλιξη των βασικών μεγεθών τους την περίοδο 2009-2017, αλλά και τις ανισότητες και τις στρεβλώσεις που επέφερε η ταχεία απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων.

Στο τρίτο κεφάλαιο εμβαθύνουμε στο φαινόμενο των εργαζομένων φτωχών ως απόρροια της έντασης της 10ετούς οικονομικής κρίσης και της άρσης των μέσων άσκησης κρατικής προστασίας στους εργαζομένους.

Η εργασία μας ολοκληρώνεται με το τέταρτο κεφάλαιο όπου παρουσιάζονται τα συμπεράσματά μας από την εκπόνηση της εργασίας αυτής, αλλά και των προτάσεων για την ανάσχεση της μακράς ύφεσης που μας γεννήθηκαν κατά την ανάγνωση των μελετών και εκθέσεων πάνω στο θέμα.

Κεφάλαιο 1^ο Οι Αλλαγές στην Εργασιακή Νομοθεσία 2010-2018

1.1 Εισαγωγή

Πέρα από την αποτύπωση των αλλαγών στις εργασιακές συνθήκες που επικρατούν στην αγορά, είναι πολύ σημαντικό να εξεταστούν διεξοδικά οι αλλαγές που έχουν γίνει σε θεσμικό επίπεδο. Η εργατική νομοθεσία θέτει άλλωστε το πλαίσιο των μεταβολών στις εργασιακές σχέσεις και αντικατοπτρίζει το γενικότερο οικονομικό περιβάλλον και τους πολιτικούς συσχετισμούς σε μία χώρα. Στην Ελλάδα οι βίαιες και έντονες αλλαγές που επήλθαν τα τελευταία χρόνια, δεν είναι άσχετες από την δεινή οικονομική κατάσταση που η χώρα περιήλθε ήδη από το 2008 (στην πραγματικότητα αρκετά νωρίτερα) και από τις πολιτικές αποφάσεις που έπρεπε να ληφθούν υπό την πίεση Κρατών και Διεθνών Οργανισμών που την διέσωσαν από μία άτακτη χρεωκοπία. Η μελέτη των πραγματικών αιτιών αλλά και των οφελών που αποκόμισε η χώρα, εάν υπήρξαν τέτοια, με τα προγράμματα διάσωσης δεν αφορούν την παρούσα εργασία, αν και θα προσφέρει ένα ιδιαίτερα ευρύ ερευνητικό πεδίο στον οικονομικό ιστορικό του μέλλοντος. Τα παραπάνω προγράμματα διάσωσης συνοδεύονται και από πολλαπλές δανειακές συμβάσεις, προγράμματα εξυγίανσης, που συνηθίστηκε να αποκαλούνται μνημόνια. Οι συμβάσεις αυτές περιείχαν όρους που συναντώνται σε ανάλογες συμβάσεις που υπογράφονται με επιχειρήσεις που παρουσιάζουν σοβαρά λειτουργικά, διοικητικά και οικονομικά προβλήματα και οι τράπεζες θέτουν όρους για την παραχώρηση δανείων και εγγυήσεων με σκοπό την διάσωσή τους από την χρεωκοπία. Στην περίπτωση της Ελλάδας οι όροι αφορούσαν διαρθρωτικές δημοσιονομικές, οικονομικές, θεσμικές, νομικές και πολιτικές αλλαγές και ρυθμίσεις. Σε σύντομο διάστημα ψηφίστηκαν αρκετοί νόμοι και προεδρικά διατάγματα που αφορούσαν στη φορολογία, τα εργασιακά, τα ασφαλιστικά την προστασία του ανταγωνισμού, το άνοιγμα αγορών και επαγγελμάτων κ.α., που είχαν πολύ μεγάλο αντίκτυπο στην εγχώρια οικονομία και την κοινωνική συνοχή.

Στο κεφάλαιο αυτό θα κάνουμε μία ανασκόπηση της αλλαγής του νομικού πλαισίου που αφορά στα εργασιακά για την περίοδο 2010-2018. Σε γενικές γραμμές θα παρατηρήσουμε μία ευθυγράμμιση της Ελληνικής εργατικής νομοθεσίας με την Ευρωπαϊκή που χαρακτηριζόταν από ενίσχυση των ευέλικτων μορφών εργασίας με σκοπό την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας. Η γενικευμένη οικονομική κρίση ευνόησε τη διαφοροποίηση των συσχετισμών δυνάμεων μεταξύ κεφαλαίου και

εργασίας υπέρ του κεφαλαίου με αποτέλεσμα την συνολική απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων των χωρών του Νότου (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα).

Ήδη οι πρώτες αλλαγές καταγράφονται πριν την υπογραφή της πρώτης δανειακής σύμβασης, με την ψήφιση των νόμων 3833/2010 και 3834/2010 τον Μάρτιο του 2010.

1.2 Πρακτικές αλλαγές της Ελληνικής Εργατικής Νομοθεσίας 2010-2017

Οι αλλαγές στην Εργατική Νομοθεσία και η ένταξη στο Ελληνικό Δίκαιο Ευρωπαϊκών οδηγιών δεν χαρακτηρίστηκε από ομαλή περίοδο μετάβασης, καθώς το μέγεθος των αλλαγών ήταν τέτοιο που πυροδότησε οξείες πολιτικές αντιπαραθέσεις και ευρείες κοινωνικές συγκρούσεις μεγάλης κλίμακας (ειδικά το 2014). Καθώς η παράθεση του σώματος των νόμων που ψηφίστηκαν την περίοδο αυτή θα ήταν απαγορευτική εξαιτίας τόσο του όγκου, όσο και της εξειδικευμένης ορολογίας, θα προσπαθήσουμε στο σημείο αυτό να αποκωδικοποιήσουμε τις αλλαγές που σήμανε η ψήφισή τους. Το 2010 αναδείχθηκε σε έτος σταθμό αναφορικά με την αλλαγή στην εργατική νομοθεσία, καθώς εκτός από τους Ν. **3833/2010** και **3844/2010** που ψηφίστηκαν τον Μάρτιο του 2010, ακολούθησαν οι Ν. **3845/2010**, Ν. **3847/2010**, Ν. **3863/2010**, Ν. **3871/2010**, Ν. **3899/2010** μετά την ψήφιση της πρώτης δανειακής σύμβασης (μνημονίου) τον Μάιο του 2010.

1.2.1 Ο Νόμος 3833 του 2010 (ΦΕΚ 40/Α΄/15-3-2010)

Σύμφωνα με τον Ν. **3833/2010** επιχειρείται η πρώτη παρέμβαση στις εργασιακές σχέσεις του ευρύτερου Δημοσίου Τομέα με μία σειρά άρθρων που αποσκοπούν σε:

1. πάγωμα μισθών στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα (Ν.3833/2010 άρ. 3)
2. Μείωση των 13^ον και 14^ον μισθών κατά 30% στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα (Ν.3833/2010 άρ. 1),
3. Κατάργηση Συλλογικών και ατομικών συμβάσεων εργασίας που έρχονται σε αντίθεση με την εισοδηματική πολιτική της κυβέρνησης (Ν. 3833/2010 αρ. 3),
4. Μειώσεις μισθών και συνολικών αποδοχών κατά 7% και μείωση επιδομάτων κατά 12% (Ν. 3833/2010, αρ. 1 παρ. 7, Ν. 3833/2010 αρ. 1 παρ. 2),
5. Αναστολή προσλήψεων και διορισμών εκτός από τους κλάδους της εκπαίδευσης, υγείας και των σωμάτων ασφαλείας και καθιέρωση της αρχής

1 προς 5 αναφορικά με αποχωρήσεις και προσλήψεις (Ν. 3833/2010, αρ. 10, Ν. 3833/2010, αρ. 11),

6. Τέλος στις βασικές αλλαγές ήταν και η μείωση της πρόσληψης έκτακτου προσωπικού στο Δημόσιο με συμβάσεις αορίστου ή ορισμένου χρόνου κατά 30% (Ν. 3833/2010, αρ. 11).

1.2.2 Ο Νόμος 3844 του 2010 (ΦΕΚ 65/Α΄/6-5-2010)

Με τον Ν. 3844/2010 τέθηκαν οι βάσεις για την σταδιακή απελευθέρωση των κλειστών επαγγελμάτων (φαρμακεία, οδηγοί επαγγελματικών αυτοκινήτων, συμβολαιογράφοι κλπ)

1.2.3 Ο Νόμος 3845 του 2010 (ΦΕΚ 65/Α΄/6-5-2010)

Ο Ν. 3845/2010 στα περισσότερα σημεία ήταν μία διεύρυνση του 3833/2010, καθώς προέβλεπε:

1. μηδενικές μισθολογικές αυξήσεις και για το 2011, επιπλέον μείωση επιδομάτων 8% και επιπλέον μισθολογική μείωση 3% στο ευρύτερο Δημόσιο (Ν. 3845/2010 αρ. 3),
2. καθορισμός του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού σε σταθερό ποσό στα 500€ και όχι ανάλογα με τον μισθό του εργαζομένου. Επίσης μπήκε πλαφόν στους δικαιούχους, οι οποίοι ήταν μόνο όσοι είχαν ακαθάριστες μηνιαίες αποδοχές κάτω από 3.000€ (Ν. 3844/2010, αρ. 3)
3. καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας με απασχόληση ανέργων ηλικίας άνω των 55 στο Δημόσιο μέσω εταιριών ενοικίασης προσωπικού (Ν. 3845/2010, αρ. 2)
4. Επιδοτούμενη επανένταξη ανέργων μέσω επιταγών επανένταξης του Δημοσίου σε δικαιούχες επιχειρήσεις (Ν. 3845/2010)
5. Κατάργηση της επιλογής της ευνοϊκής ρύθμισης υπέρ μισθωτών στην περίπτωση συρροής στις Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας, με ταυτόχρονη δυνατότητα απόκλισης από την Εθνική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (Ν.3845/2010 αρ. 2)
6. Η πιο αμφιλεγόμενη διάταξη που προκάλεσε έντονες πολιτικές αντιδικίες ήταν η σύμβαση απόκτησης εργασιακής εμπειρίας σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα για νέους έως 24 ετών και που θα συνοδευόταν από αμοιβή

80% του γενικού κατώτατου μισθού, αλλά και συνολική απαλλαγή από εισφορές υπέρ ασφαλιστικών ταμείων από την πλευρά της επιχείρησης (Ν. 3845/2010 αρ 2)

1.2.4 Ο Νόμος 3847 του 2010 (ΦΕΚ 66/Α΄/11-5-2010)

Ο Νόμος 3847/2010 ουσιαστικά επέκτεινε το άρθρο 3 του Ν. 3845/2010, μειώνοντας περαιτέρω το ύψος του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού στα 400€ μεικτά, ενώ μείωσε και το πλαφόν αποδοχών των δικαιούχων στα 2.500€. Με τον τρόπο οι δικαιούχοι του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού ήταν όσοι είχαν μεικτές αποδοχές κάτω των 2.500€ και θα λάμβαναν πλέον από 400€ μεικτά.

1.2.5. Ο Νόμος 3863 του 2010 (ΦΕΚ 115/Α΄/15-7-2010)

Ο Νόμος 3863/2010 είχε ως κύριο στόχο τη μείωση του εργατικού κόστους καθώς και την διαρθρωτική αλλαγής του θεσμικού πλαισίου με στόχο την διευκόλυνση απολύσεων και μείωσης του κόστους απόλυσης. Συγκεκριμένα:

- 1- Καθιέρωσε συμβάσεις μαθητείας για απόφοιτους τεχνικών λυκείων ηλικίας 15 έως 18 ετών με αμοιβή ίση με το 70% του κατώτατου μισθού, ενώ για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας ηλικίας 18 με 24 ετών αμοιβή ίση με το 84% του κατώτατου μισθού, ενώ η ασφαλιστική κάλυψη θα βάρυνε τον ΟΑΕΔ (Ν. 3863/2010, άρ. 74, παρ. 8,9)
- 2- Μείωσε το κόστος υπερεργασίας και υπερωρίας κατά 20% (Ν. 3863/2010 άρ. 74, παρ 10)
- 3- Διευκόλυνε ατομικές και μαζικές απολύσεις, επανακαθορίζοντας τον ελάχιστο χρόνο προειδοποίησης του εργαζομένου (σε 6 από 24 μήνες) και μείωση της αποζημίωσης απόλυσης από 6 μηνιαίους μισθούς σε 2 (Ν. 3863/2010 αρ. 74, παρ. 1,2). Παράλληλα αύξησε το όριο μηνιαίων μαζικών απολύσεων¹ (σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις με έως 150 εργαζόμενους, το όριο (Ν. 3863/2010, άρ. 74, παρ. 1),

¹ Σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις με έως 150 εργαζόμενους το όριο μηνιαίων απολύσεων αυξήθηκε από τους 4 στους 6. Για μεγάλες επιχειρήσεις άνω των 150 εργαζομένων αυξήθηκε το ποσοστό μηνιαίων απολύσεων από το 2% στο 5%

- 4- Τέλος μεταρρύθμισε τη θεσμική λειτουργία του Οργανισμού Μεσολάβησης και Διαιτησίας (ΟΜΕΔ) ώστε να μειώνεται το εύρος δράσης του και να καθίσταται δυσχερής η χρήση του Οργανισμού για την κάλυψη των εργατικών αιτημάτων.

1.2.6. Ο Νόμος 3871 του 2010 (ΦΕΚ 141/Α΄/17-8-2010)

Ο Νόμος 3845/2010 ακύρωνε μελλοντικές μισθολογικές αυξήσεις για το 2011, αλλά κρίθηκε αναγκαία η ψήφιση του Νόμου 3871/2010 για να ακυρώσει αναδρομικά και αυξήσεις που είχαν αποφασισθεί μέσω του Οργανισμού Μεσολάβησης και Διαιτησίας για την περίοδο 2010-2012 (Ν. 3781/2010, άρ. 51)

1.2.7. Ο Νόμος 3899/2010 (ΦΕΚ 212/Α΄/17-12-2010)

Η ουσιαστική απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων ήρθε με τον Νόμο 3899 όπου προέβλεπε μεταξύ άλλων:

1. Χρονική αύξηση της δοκιμαστικής Σύμβασης στους 12 μήνες από 2² (Ν. 3899/2010, άρ. 17, παρ. 5)
2. Χρονική αύξηση της διάρκειας χρήσης δανειζομένων εργαζομένων από εταιρείες στους 36 μήνες από 18, καθώς και επέκταση της ανώτατης περιόδου επιβολής εργασίας εκ περιτροπής των εργαζομένων (Ν. 3899/2010, άρ. 17, παρ. 3,4)
3. Κατάργηση όλων των προσαυξήσεων ωρωμισθίων μερικής απασχόλησης, όταν αυτή δεν υπερβαίνει τις 20 ώρες (Ν. 3899/2010, άρ. 17, παρ. 1)
4. Κατάρτιση νέων ειδικών κλαδικών Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας με περιεχόμενο τη μείωση του κατώτατου μισθού των εργαζομένων στους κλάδους όπου εφαρμόστηκαν, ενώ αναγνωρίστηκε το δικαίωμα και των επιχειρήσεων να προσφεύγουν στη διαδικασία της διαιτησίας³ (Ν. 3899/2010, άρ. 13,14)

² Αυτό ουσιαστικά σήμαινε ότι οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα λήψης επιδόματος απόλυσης αφού κλείσουν 1 χρόνο από την έναρξη της εργασίας τους, αντί για τους 2 που ίσχυε μέχρι τότε.

³ Από το άρθρο αυτό απορρέει και η αναστολή του εργατικού απεργιακού δικαιώματος για 10 ημέρες, στην περίπτωση που η επιχείρηση προσφύγει στο θεσμό της διαιτησίας .

5. Περαιτέρω διαφοροποιήσεις στη λειτουργία του Οργανισμού Μεσολάβησης και Διαιτησίας, θέτοντας επιπλέον περιορισμούς στο εύρος της αρμοδιότητας του (πλέον η γνωμοδότηση θα πρέπει να λαμβάνεται με ομοφωνία και μπορεί να αφορά αποκλειστικά τους βασικούς μισθούς ειδικών Συλλογικών Συμβάσεων) (Ν. 3899/2010, άρ. 13,14)
6. Στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα επιβλήθηκε η μηδενική παροχή μισθοδοτικών αυξήσεων στο Στενό Δημόσιο που συνοδεύτηκε από κατάργηση των εξαιρέσεων του κανόνα 1 πρόσληψη για κάθε 5 αποχωρήσεις (υγεία, εκπαίδευση, σώματα ασφαλείας) (Ν. 3899/2010, άρ. 3 παρ. 1) ενώ περιορίστηκαν επιπλέον 15% οι προσλήψεις ορισμένου χρόνου (Ν. 3899/2010, άρ. 3, παρ. 4),
7. Στις ΔΕΚΟ και την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας επιβλήθηκε μείωση 10% στις αποδοχές των εργαζομένων που αμείβονταν με μισθούς άνω των 1800€ (μεικτά), έγινε δυνατή η αναγκαστική μετάταξη των εργαζομένων τους (Ν. 3899/2010, άρ. 2, παρ. 18,22)

1.2.8. Ο Νόμος 3907 του 2011

Ο Νόμος 3907/2011 έλαβε πρόνοια για τη βιούμενη κοινωνική πραγματικότητα, της άδηλης εργασίας των υπηκόων τρίτων χωρών που βρίσκονται παράνομα στην Ελλάδα, αλλά έχουν λάβει αναβολή της απομάκρυνσής τους, με σκοπό να απαλύνει τους όρους διαβίωσής τους για το διάστημα που θα βρίσκονται στην Ελλάδα, αλλά και να παταχθεί η εκμετάλλευση της παράνομης εργασίας, αλλά και η εισφοροδιαφυγή στα ασφαλιστικά ταμεία.

1.2.9. Ο Νόμος 3920 του 2011

Ο Νόμος 3920/2011 αποτελεί άλλον έναν Νόμο με στοχευμένο εύρος και αντικείμενο, με κύριο περιεχόμενο την επαναρύθμιση του καθεστώτος των εργασιακών σχέσεων που ίσχυαν στις αστικές συγκοινωνίες. Σύμφωνα με το Νόμο:

1. Καταργούνται κάθε Συλλογική Σύμβαση Εργασίας σε ισχύ σε όλους τους φορείς Αστικών Συγκοινωνιών, με παράλληλη έναρξη διαδικασιών για τη σύνταξη νέας Συλλογικής Σύμβασης (Ν. 3920/2011, αρ. 12, παρ. 1, 2)

2. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, απαγορευόταν η προσφυγή των εργαζομένων στον Οργανισμό Μεσολάβησης και Διαιτησίας και στην περίπτωση αποτυχίας των διαπραγματεύσεων, το περιεχόμενο των εργασιακών σχέσεων θα επιβαλόταν με νόμο (Ν. 3920/2011, αρ. 12. παρ., 4,6)
3. Επιβολή μετατάξεων του πλεονάζοντος προσωπικού, με ισχύ ανώτερη από προβλέψεις Συλλογικών Συμβάσεων ή άλλων Νόμων (Ν. 3920/2011, αρ. 12)

1.2.10. Ο Νόμος 3979 του 2011

Ο νόμος αυτός επέκτεινε το ωράριο των δημοσίων υπαλλήλων από 37,5 σε 40 ώρες την εβδομάδα. Στο αιτιολογικό του νόμου που κατατέθηκε στη Βουλή αναφερόταν ότι με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να καταπολεμηθεί μερικώς η αναποτελεσματικότητα και η χαμηλή παραγωγικότητα που παρατηρήθηκε στο Δημόσιο, ενώ η επέκταση του ωραρίου θα είχε ευνοϊκές συνέπειες και στην εξυπηρέτηση των πολιτών.

1.2.11. Ο Νόμος 3986 του 2011 (ΦΕΚ 152/Α΄/1-7-2011)

Ο Νόμος 3986/2011 επέκτεινε και διέυρνε παλαιότερες ρυθμίσεις ελαστικοποίησης των όρων εργασίας σε Δημόσιο και Ιδιωτικό Τομέα, ενώ επέφερε μια σημαντική τομή που αφορούσε στη διευκόλυνση των απολύσεων σε μεγάλες επιχειρήσεις και καταγγελίας μακροχρόνιων συμβάσεων. Πιο συγκεκριμένα:

1. Καταργήθηκε ο αιτιολογημένος σπουδαίος λόγος για την πρόωπη καταγγελία μακροχρόνιων συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, που ίσχυαν σε μεγάλες επιχειρήσεις όπως οι τράπεζες (Ν. 3986/2011, αρ. 40)
2. Επεκτάθηκε το διάστημα που απαιτείται για την μετατροπή των συμβάσεων ορισμένου χρόνου σε αορίστου. Με την ψήφιση του νόμου η ανώτατη διάρκεια συμβάσεων ορισμένου χρόνου αυξήθηκε στους 36 από τους 24 μήνες (Ν. 3986/2011, αρ. 41), ενώ παράλληλα καθιερώθηκε και η συνεχής ανανέωση συμβάσεων ορισμένου χρόνου σε περιπτώσεις «αντικειμενικών

λόγων», όπως αυτοί προσδιορίζονται μέσα στο νόμο (Ν. 3986/2011, άρ. 41, παρ. 1)

3. Διευρύνθηκε το δικαίωμα πρόσληψης νέων από 18 έως 25 για απόκτηση εργασιακής εμπειρίας με αμοιβή 80% του γενικού κατώτατου μισθού σε δύο έτη (Ν. 3986/2011, άρ. 43)
4. Παροχή εργαλείων στις επιχειρήσεις στις οποίες δεν υπάρχει συνδικαλιστική εκπροσώπηση για ελαστικοποίηση του ωράριου εργασίας, αφού προηγηθούν διαβουλεύσεις με το 15% ή 20% των εργαζομένων (Ν. 3986/2011, άρ. 42, παρ. 6)
5. Εισαγωγή εθελοντικής μετατροπής πλήρους απασχόλησης σε μερικής στο Δημόσιο (για περίοδο έως 5 έτη) (Ν. 3986/2011, άρ. 37, παρ. 5)
6. Εισαγωγή της έννοιας της «εργασιακής εφεδρείας» στο Δημόσιο η οποία ανακίνησε πολλές εργατικές κινητοποιήσεις και κοινωνικές αναταράξεις σε μία ρευστή πολιτική περίοδο. Σύμφωνα με το Νόμο αυτό, το πλεονάζον εργατικό προσωπικό στο Δημόσιο που δεν μπορούσε να μεταταχθεί, εγγραφόταν στο καθεστώς της «εργασιακής εφεδρείας», όπου λάμβανε το 60% των μηνιαίων αποδοχών και παράλληλα τους δινόταν η δυνατότητα εθελουσίας αποχώρησης από την ενεργό υπηρεσία (Ν. 3986/2011, άρ. 37, παρ. 7)
7. Παράλληλα ο όρος 1 πρόσληψης ανά 5 αποχωρήσεις επεκτάθηκε έως το 2015, ενώ ειδικά για το 2011 η αναλογία τέθηκε σε 1 πρόσληψη ανά 10 αποχωρήσεις (Ν. 3986/2011, άρ. 37, παρ. 3)
8. Οι δυσκολίες δημοσιονομικής προσαρμογής επέβαλλαν επίσης τη μείωση κατά 50% τις συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου στο Δημόσιο κατά το 2011 και επιπλέον μείωση 10% για την περίοδο μέχρι το 2015 (Ν. 3986/2011, άρ. 37, παρ. 3)
9. Η απορρύθμιση της εποχιακής εργασίας συντελέστηκε με την ψήφιση του άρθρου 38 το οποίο προέβλεπε την μείωση της επιδότησης των ανέργων σε 450 ημερομίσθια (20 μήνες) ανά τετραετία από το 2011 και περαιτέρω μείωση σε 400 (18 μήνες) από το 2012. Οι εποχιακά εργαζόμενοι (πχ στον τουρισμό) μπορούσαν να λαμβάνουν ετήσια επίδομα 125 ημερών για αντίστοιχη εργασία 125 ημερών (στην τετραετία η επιδότηση ανερχόταν σε 500 ημερομίσθια)

1.2.12. Ο Νόμος 3996 του 2011 (ΦΕΚ 170/Α΄/5-8-2011)

Μέσω του Νόμου αυτού θεσπίζονται Συμβάσεις Εργασίας Ειδικού Σκοπού κοινοφελούς εργασίας με το Δημόσιο με 5μηνη διάρκεια μέσω τρίτων (δανεισμός). Στο Νόμο καθορίζεται και ο ανώτατος μισθός για τους εργαζόμενους στα προγράμματα αυτά στα 625€ μεικτά (Ν. 3996/2011, αρ. 89)

1.2.13. Ο Νόμος 4024 του 2011 (ΦΕΚ 226/Α΄/27-10-2011)

Στα κύρια σημεία του Νόμου αυτού αναγνωρίζεται κυρίως η θέληση για εφαρμογή και επέκταση του θεσμού της εργασιακής εφεδρείας και διαθεσιμότητας, ενώ κομβικής σημασίας θεωρήθηκε και η εισαγωγή και σύνταξη του Ενιαίου Μισθολογίου στο Δημόσιο, καθώς μέχρι τότε υπήρχαν διαφορετικοί μισθοί και επιδόματα ανά Υπουργείο. Στο Νόμο αυτό:

1. Εισήχθη η προσυνταξιοδοτική διαθεσιμότητα στην περίπτωση κατάργησης της οργανικής θέσης εργαζομένου στο Δημόσιο, εφόσον είχε συμπληρώσει 35 έτη υπηρεσίας και τα 55 έτη ηλικίας (Ν. 4024/2011, αρ.33).
2. Ένταξη στην εργασιακή εφεδρεία εργαζομένων με συμβάσεις αορίστου χρόνου ιδιωτικού δικαίου και για περίοδο 1 με 2 έτη με καταβολή του 60% των αποδοχών τους ή μέχρι την οριστική τους αποχώρηση (Ν. 4024/2011, αρ.34)
3. Σύνταξη του ενιαίου μισθολογίου σε όλο το Δημόσιο (Ν. 4024/2011, αρ.12-32)
4. Υπερίσχυση των επιχειρηματικών έναντι των κλαδικών Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας και δυνατότητα υπογραφής επιχειρησιακών Συμβάσεων σε επιχειρήσεις χωρίς συνδικαλιστική εκπροσώπηση, αλλά με παρουσία του 60% του προσωπικού και αναστολή εφαρμογής κλαδικών Συλλογικών Συμβάσεων έως το 2014 (Ν. 4024/2011, αρ.37, παρ.1,6)

1.2.14. Ο Νόμος 4046 του 2012 (ΦΕΚ 25/Α΄/13-2-2012)

Ένας Νόμος που επέφερε μεγάλες αλλαγές μετά την ψήφιση της δεύτερης δανειακής σύμβασης ήταν ο 4046/2012, ο πρώτος που αφορούσε εργασιακά θέματα αμέσως μετά την επιβολή του 2^{ου} μνημονίου με άρθρα που απορρύθμιζαν την αγορά εργασίας για ακόμα μία φορά.

1. Ο γενικός κατώτατος μισθός μειώθηκε κατά 22% και 32% για τους μαθητευόμενους και τους νέους έως 25 ετών, αλλά και κατάργηση της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας. Οι μειώσεις μάλιστα αυτές είχαν άμεση εφαρμογή και δεν απαιτείται η συναίνεση των εργαζομένων (Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου, ΠΥΣ, αρ.1, παρ.1-3)
2. Επικαιροποίηση της ΕΓΣΕΕ που θα έμπαινε σε εφαρμογή από τον Ιούλιο του 2012 με προσαρμογή των μισθών σε χαμηλότερα επίπεδα (Ν. 4046/2012, αρ.1, παρ3)
3. Μείωση του ανά μονάδα κόστους εργασίας σε ποσοστό 15%, για όλη τη διάρκεια της μνημονιακής σύμβασης (Ν. 4046/2012, αρ.1, παρ6)
4. Μείωση της διάρκειας της μετενέργειας στους 3 μήνες⁴ που πρακτικά σημαίνει ότι εάν περάσουν 3 μήνες από τη λήξη της ΣΣΕ, οι διαπραγματεύσεις της νέας ξεκινούν από μηδενική βάση με κατάργηση όλων των ρυθμίσεων (εκτός του βασικού μισθού και επιδομάτων, τέκνων, ωρίμανσης, σπουδών) και χωρίς να απαιτείται συναίνεση των εργαζομένων (ΠΥΣ αρ2, παρ 4)
5. Καταργήθηκε το δικαίωμα μονομερους προσφυγής σε διαιτησία, αλλά και περιορισμός των διαιτητικών αποφάσεων στον βασικό μισθό με βάση την οικονομική συγκυρία, την επιχειρηματική ανταγωνιστικότητα και την ανάγκη για μείωση του κόστους εργασίας για την μνημονιακή περίοδο (βλ. παραπάνω Ν. 4046/2012, αρ.1, παρ6) (ΠΥΣ , αρ.3, παρ.1-3)
6. Πάγωμα αυξήσεων και ωριμάνσεων στο ευρύτερο Δημόσιο, μέχρι την μείωση του ποσοστού ανεργίας κάτω από το 10% (ΠΥΣ, αρ.4)
7. Διαμόρφωση της Ζετίας ως ανώτατο όριο για την διάρκεια των Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας
8. Ακύρωση των Συμβάσεων που υπογράφονταν βάσει ηλικίας συνταξιοδότησης (συμβάσεις ορισμένου χρόνου μέχρι την συνταξιοδότηση) και μετατροπή τους σε αορίστου χρόνου (ΠΥΣ αρ.5) και κατάργηση κάθε

⁴ Μετενέργεια σημαίνει ότι μετά τη λήξη ή την καταγγελία μιας ΣΣΕ, εφόσον δεν έχει υπογραφεί καινούρια για 3 μήνες (πριν το μνημόνιο ΙΙ 6 μήνες), οι όροι της σύμβασης που έληξε ή καταγγέλθηκε ισχύουν για τους ήδη εργαζόμενους και για τους νεοπροσλαμβανόμενους.

Μετά την πάροδο των 3 μηνών και εφόσον δεν έχει υπογραφεί νέα σύμβαση, για τους ήδη εργαζόμενους ο εργοδότης έχει τη δυνατότητα να διατηρήσει μόνο το βασικό κλαδικό μισθό και τα τέσσερα επιδόματα (τέκνων, ωριμάνσεων, σπουδών, επικινδύνου εργασίας) σε ατομικό επίπεδο, εφόσον προϋπάρχουν. Για τις νέες προσλήψεις οι όροι έχουν σαν κατώτερο όριο την ΕΓΣΕΕ και όχι την κλαδική σύμβαση (Εφ. Ριζοσπάστης, 20/05/2012)

νόμου ή κανονισμού εργασίας που επέτρεπε ή καθιέρωνε μονιμοποίηση στο δημόσιο (μονιμοποίηση μέσω συνεχών συμβάσεων) (ΠΥΣ 5, παρ 1)

1.2.15 Ο Νόμος 4052 του 2012 (ΦΕΚ 41/Α΄/1-3-2012)

Ο νόμος αυτός προχωρούσε σε γενικότερες ρυθμίσεις για τα ιδιωτικά γραφεία εύρεσης εργασίας και του δανεισμού εργαζομένων μέσω αυτών (Ν. 4052, αρ. 98-113)

1.2.16. Ο Νόμος 4093 του 2012 (ΦΕΚ 222/Α΄/12-11-2012)

Ο Νόμος αυτός έρχεται σε συνέχεια πρηγούμενων που μείωναν τα εργασιακά δικαιώματα των εργαζομένων στον Ιδιωτικό και τον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα. Σε μεγάλο βαθμό είναι η κατάληξη συνεχών νόμων με στόχο την συνολική απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Στο Νόμο αυτό προβλέπεται:

1. Η καθολική κατάργηση του 13^{ου}, 14^{ου} μισθού (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.Γ1)
2. Περικοπές των ειδικών μισθολογίων του Δημόσιου Τομέα (σώματα ασφαλείας, ιατροί, τριτοβάθμια εκπαίδευση κλπ) (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.Γ1)
3. Ενεργοποιήθηκε ο θεσμός της ετήσιας διαθεσιμότητας με 75% των απολαβών με παράλληλη απόλυση σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή η απορρόφηση του εργαζομένου σε άλλη υπηρεσία στο διάστημα αυτό, αλλά και υποχρεωτική μετάταξη σε περίπτωση κατάργησης θέσης (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.Ζ1,2)
4. Υποχρεωτική αργία στα πλαίσια της πειθαρχικής διαδικασίας των υπαλλήλων σε περίπτωση αδικημάτων (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.Ζ3)
5. Κατάργηση συμβάσεων αορίστου χρόνου για εργαζόμενους στο Δημόσιο (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.Ζ4)
6. Συνέχιση της πολιτικής 1 πρόσληψης για κάθε 5 αποχωρήσεις από το Δημόσιο, ενώ συρρικνώθηκαν επιπλέον οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου και έργου (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.Ζ4,5)

7. Απελευθέρωση της λειτουργίας γραφείων ενοικιάσεως εργαζομένων και ιδιωτικών γραφείων εύρεσης εργασίας (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΙΑ.8,9)
8. Κατάργηση της αρμοδιότητας της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας στον καθορισμό του κατώτατου μισθού, που εφεξής θα καθορίζεται μέσω υπουργικής απόφασης (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΙΑ)
9. Κατάργηση της καθολικής χρήσης και εφαρμογής της ΕΓΣΣΕ αναφορικά με τα μισθολογικά, δυνατότητα υποκατάστασης της ΕΣΣΕ με ειδικές συλλογικές συμβάσεις με μισθό που θα καθορίζεται από τον κατώτατο μισθό που προσδιορίζεται με νόμο (βλ. παραπάνω 8) (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΙΑ)
10. Περιορισμός αυξήσεων τριετούς απασχόλησης σε τρεις κατά ανώτατο όριο (προβλέπεται 10% αύξηση στην κάθε μία), αλλά αναστολής τους μέχρι την μείωση της ανεργίας σε ποσοστό κάτω του 10%, αλλά και κατάργηση όλων των επιδομάτων στους κατώτατους μισθούς πέραν αυτών της τριετίας (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΙΑ,11)
11. Μειώσεις τόσο στον χρόνο προειδοποίησης απόλυσης στους 4 μήνες κατά ανώτατο όριο για συμβάσεις αορίστου χρόνου, αλλά και μείωση των αποζημιώσεων απόλυσης σε 12 μισθούς για προϋπηρεσία 16 ετών (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΙΑ,12)
12. Κατάργηση πενθημερης εργασίας σε εμπορικά καταστήματα και ρύθμιση της 40ωρης εβδομαδιαίας εργασίας μέσω συλλογικών συμβάσεων (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΙΑ 14)
13. Παρέχει τη δυνατότητα στους εργοδότες να δηλώνουν υπερωρική απασχόληση έως και δύο ημέρες αφού αυτή πραγματοποιηθεί (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΙΑ 13)
14. Αναστολή μέχρι το 2016 όλων των προσλήψεων στους ΟΤΑ (Ν. 4093/2012 άρθρο 1, υποπαρ.ΣΤ1)

1.2.17 Ο Νόμος 4152 του 2013 (ΦΕΚ Α'9-5-2013)

Με το Νόμο αυτό επιτεύχθηκε η περαιτέρω συρρίκνωση του κατώτατου μισθού, καθώς καθόρισε στα 490€ (427€ για ηλικίες 18-25) την αμοιβή για

κοινοφελή 5μηνη εργασία στο Δημόσιο μέσω άλλων φορέων (δανεισμός εργατικού δυναμικού). Επίσης έγινε πρόβλεψη άμεσης απόλυσης εργαζομένων με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, στην περίπτωση κατάργησης της θέσης (Ν. 4152, αρ1, παρ ΣΤ, ΙΔ)

1.2.18 Ο Νόμος 4172 του 2013 (ΦΕΚ 167 Α΄/23-7-2013)

Ο Νόμος 4172 διευρύνει το καθεστώς διαθεσιμότητας και κινητικότητας στο Δημόσιο (Ν. 4172/2013 άρθρο 90,91), ενώ θεσμοθετεί τη διαμόρφωση του κατώτατου μισθού με υπουργική απόφαση (Ν. 4172/2013 άρθρο 103)

1.2.19 Ο Νόμος 4177 του 2013

Με το νόμο 4177 καταργείται η καθολικότητα της αργίας της Κυριακής και θεσμοθετείται το άνοιγμα των εμπορικών καταστημάτων για επτά Κυριακές το έτος (Νόμος 4177/2013, αρ13)

1.2.20 Ο Νόμος 4254 του 2014 (ΦΕΚ Α΄85/07/04/2014)

Πέρα από την κατάργηση της αργίας της Κυριακής για τουριστικές περιοχές (Ν. 4254/2014, αρ1) και μείωσης των ασφαλιστικών εισφορών της εργοδοσίας κατά 3,9% (Ν. 4254/2014, αρ1. Παρ ΙΑ) τα υπόλοιπα άρθρα απαρχολούνται περισσότερο με την απελευθέρωση του θεσμού της ενοικιαζόμενης εργασίας και του δικαιώματος των επιχειρήσεων να απολύουν εργαζομένων για την πρόσληψη εργαζομένων μέσω τρίτων (ενοικίαση εργαζομένων) (Ν. 4254/2014, αρ1, παρ ΙΑ)

1.2.22 Ο Νόμος 4485 του 2017 (ΦΕΚ 114/Α 04-08-2017)

Τα έτη 15 και 16 δεν συνοδεύτηκαν από ουσιαστικές μεταβολές στην εργατική νομοθεσία, καθώς το πλήθος των μνημονιακών δεσμεύσεων συντελέστηκε την περίοδο 2011-2014.

Στο Νόμο 4485/2017 καθιερώνεται και επεκτείνεται η υποχρέωση της τήρησης ΒΗΔΑΠ σε αγροτικές και αλιευτικές εργασίες (Ν. 4485/2017, αρ. 109)

1.2.28. Ο Νόμος 4487 του 2017 (ΦΕΚ 116/Α 09-08-2017)

Στο Νόμο αυτό αναγνωρίζεται ότι η αξιολογή καθυστέρηση της καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών αποτελεί μονομερή βλαπτική μεταβολή (Ν. 4487/2017 αρ. 56)

1.2.21. Ο Νόμος 4488 του 2017 (ΦΕΚ 113/Α 13-09-2017)

Ο Νόμος 4488/2017 επέβαλλε την καταχώριση στην πλατφόρμα «Εργάνη» κάθε διαφοροποίησης του χρόνου εργασίας πριν ακόμα πραγματοποιηθεί ,καταργώντας παράλληλα την παλαιότερη πρακτική τήρησης βιβλίου υπερωριών, την οποία ο επιχειρηματίας είχε την ευχέρεια να υποβάλλει μέσα στο πρώτο δεκαπενθήμερο του επόμενου μήνα στο ΣΕΠΕ (Ν. 4488/2017 άρ.36). Επίσης:

1. Συγκεκριμενοποιήθηκαν οι ποινές για τον επιχειρηματία που χρησιμοποιεί αδήλωτη εργασία, χωρίς να αναγράφονται στις πίνακα προσωπικού που υποχρεούται να τηρεί (Ν. 4488/2017 άρ.35)
2. Η ηλεκτρονική αναγγελία οικοδομικών και τεχνικών εργασιών αντικαθιστά την παλαιότερη διαδικασία τήρηση Βιβλίου Ημερήσιου Δελτίου Απασχόλησης Προσωπικού (ΒΗΔΑΠ) (Ν. 4488/2017 άρ.37)
3. Καθιερώνεται η ηλεκτρονική αναγγελία των εντύπων οικειοθελούς αποχώρησης, καταγγελίας σύμβασης, λήξης σύμβασης ορισμένου χρόνου ή έργου στην πλατφόρμα «ΕΡΓΑΝΗ», εντός 4 εργάσιμων ημερών (Ν. 4488/2017 άρ.38)
4. Το δικαίωμα της άδειας λοχείας μετά των ανάλογων επιδομάτων επεκτείνεται και στην απόκτηση τέκνου με παρένθετη μητέρα (Ν. 4488/2017 άρ.44)
5. Καθορίζονται οι προϋποθέσεις για επιδότηση ανεργίας μετά από καταγγελία για βλαπτική μεταβολή των όρων εργασίας (Ν. 4488/2017 άρ.51). Σε συνδιασμό με νόμο 4487/17 Άρθρο 56 που προβλέπει ότι η αξιολογή καθυστέρηση καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών, ανεξαρτήτως της αιτίας της καθυστέρησης, θεωρείται μονομερής βλαπτική μεταβολή των όρων εργασίας, ο άνεργος έχει το δικαίωμα να ασκήσει αίτημα αποζημίωσης και να επιδοτείται από τον ΟΑΕΔ προσκομίζοντας την εξώδικη δήλωση και αποδεικτικό κοινοποίησης στον εργοδότη μέχρι την τελική εκδίκαση της αγωγής.

1.3 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Στα χρόνια που ακολούθησαν την γενικευμένη οικονομική κρίση του 2008 και την κεκαλυμμένη χρεωκοπία της Ελλάδας, ψηφίστηκαν σκληρά μέτρα απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων στα πλαίσια ενός σχεδίου σκληρής λιτότητας που απαίτησε η Τρόικα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) με σκοπό την εξυγίανση της Ελληνικής Οικονομίας και τη

στήριξη ώστε να αντιμετωπίσει τις οικονομικές δυσκολίες και προκλήσεις που αντιμετώπιζε. Η στήριξη αυτή θα μπορούσε να παρασχεθεί με τη μορφή προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής που θα περιελάμβαναν μέτρα οικονομικής στήριξης των προσπαθειών της ελληνικής κυβέρνησης, αλλά και συγκεκριμένες υποχρεώσεις σχετικά με τα δημοσιονομικά έσοδα, τις δαπάνες και αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Αντιπροσωπία στην Ελλάδα https://ec.europa.eu/greece/tags/τρίκα_el).

Στην προσπάθεια μείωσης των κρατικών δαπανών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων προτάθηκαν μέτρα τιθάσευσης του εργατικού κόστος και απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, ώστε:

1. Να επιτευχθεί μείωση της κρατικής δαπάνης, με μείωση των μισθών των υπαλλήλων του ευρύτερου δημόσιου τομέα και παράλληλη μείωση των δημόσιων λειτουργιών
2. Να καταστεί η Ελλάδα περισσότερο ανταγωνιστική στην προσέλκυση παραγωγικών επενδύσεων, μειώνοντας το κατά μονάδα εργατικό κόστος και απελευθερώνοντας την αγορά εργασίας, μεταβάλλοντας τους κανόνες λειτουργίας της
3. Να εξισοροπηθεί το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας, μειώνοντας το κατά κεφαλή εισόδημα, κάνοντας περισσότερο ακριβές τις εισαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών.

Στα τρία μνημόνια που υπογράφηκαν (5/2010, 02/2012, 8/15) μεταξύ των ελληνικών κυβερνήσεων και των θεσμών που αποτελούσαν την Τρόικα ελήφθησαν πολλές αποφάσεις που μετουσιώθηκαν σε νόμους της Ελληνικής Δημοκρατίας και αρκετές αφορούσαν τα εργασιακά θέματα (κυρίως στα πρώτα δύο μνημόνια).

Ο πρώτος Νόμος που διαφοροποιούσε τις εργασιακές σχέσεις ψηφίστηκε πριν την υπογραφή του πρώτου μνημονίου και εκ των υστέρων μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσε την βάση στην οποία θα ακολουθούσαν οι νεότεροι νόμοι, παγώνοντας αυξήσεις στο Δημόσιο Τομέα, καταργώντας Συλλογικές Συμβάσεις, εισάγοντας μειώσεις στους μισθούς και επιδόματα 13^{ου} και 14^{ου} μισθού και αναστέλλοντας προσλήψεις εποχικού προσωπικού και διορισμούς μόνιμου προσωπικού θέτοντας για πρώτη φορά τον όρο 1 πρόσληψη για 5 αποχωρήσεις.

Από τον Φεβρουάριο του 2010 και μέχρι τα τέλη του 2017 ακολούθησαν ακόμα 20 νόμοι με συναφές περιεχόμενο (κυρίως στις υποχρεώσεις που απέρρεαν από το 1^ο και 2^ο Μνημόνιο, καθώς το 3^ο ασχολήθηκε κυρίως με ασφαλιστικά ζητήματα)

(Κουζής, Γ. 2016), με τα οποία εισήχθησαν πολλαπλές μειώσεις μισθών και επιδομάτων, καταργήθηκαν 13^ος και 14^ος μισθός, αναιρέθηκαν οι προβλέψεις Συλλογικών Συμβάσεων, εισήχθη ο όρος της μαθητείας για τους νέους έως 25 οι οποίοι θα εργάζονταν για μισθό μικρότερο του κατώτατου, απελευθερώθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι μαζικές απολύσεις και η λύση των ατομικών συμβάσεων, μειώθηκαν τα επιδόματα απόλυσης και μεγάλωσε το διάστημα για να καταστεί κάποιος δικαιούχος του, απελευθέρωση της αγοράς ενοικίασης εργαζομένων, μείωση ή και κατάργηση υπερεργασίας και υπερωριών, επιβολή μετατάξεων στο Δημόσιο Τομέα, επεκτάθηκε ο χρόνος μετατροπής συμβάσεων ορισμένου χρόνου σε αορίστου, εισαγωγή της έννοιας της εργασιακής εφεδρείας και διαθεσιμότητας στο Δημόσιο, μείωση της επιδότησης των ανέργων και αύξηση των κριτηρίων για παροχή του, σύνταξη του ενιαίου μισθολογίου στο Δημόσιο και περικοπές στα ειδικά μισθολόγια που δεν εντάχθηκαν σε αυτό, κατάργηση του δικαιώματος μονομερούς προσφυγής σε Διαιτησία, πάγωμα ωριμάνσεων και αυξήσεων στο Δημόσιο, κατάργησης της υποχρεωτικής Κυριακής αργίας των εμπορικών καταστημάτων ενώ εισήχθη και η ηλεκτρονική καταχώριση συμβάσεων.

Όλα τα παραπάνω διαμόρφωσαν ένα καινούργιο εργασιακό πλαίσιο που έδινε υπέρμετρη δύναμη στις επιχειρήσεις, ειδικά σε περίοδο όπου η ανεργία ξεπερνούσε το 20% και τις συνέπειες των οποίων θα εξετάσουμε στις επόμενες ενότητες.

Κεφάλαιο 2 Ο Κόσμος της Εργασίας και Εξέλιξη των Χαρακτηριστικών της Απασχόλησης και της Ανεργίας

2.1 Εισαγωγή

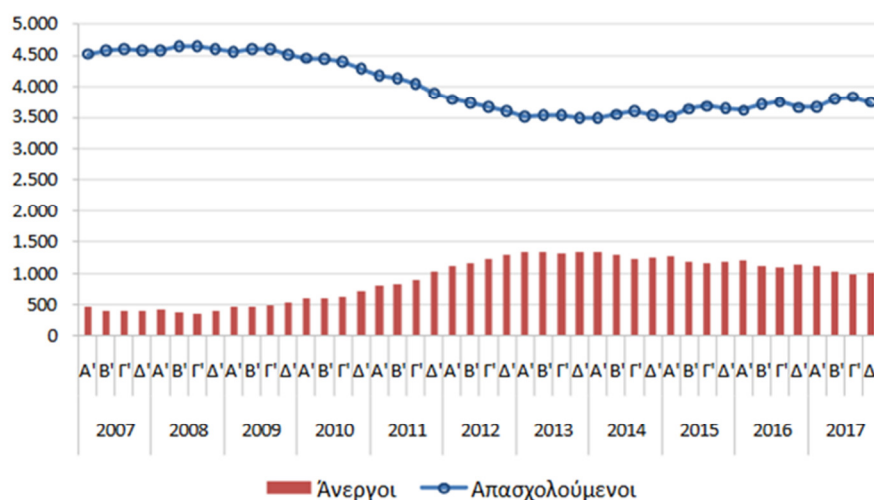
Η γενική εικόνα στην αγορά εργασίας κατά την τελευταία περίοδο χαρακτηρίζεται από μία σταθεροποίηση, αλλά η ουσιαστική ανάκαμψη φαίνεται να είναι επισφαλής, μέχρι να μπορεί να στηριχθεί σε μία επίσης ουσιαστική βελτίωση των υπόλοιπων μακροοικονομικών μεγεθών. 10 χρόνια συνεχούς κρίσης ήταν παραπάνω από αρκετά για να δημιουργήσουν σωρευτικά προβλήματα σε οικονομοκοινωνικό επίπεδο, ενώ οι πολιτικές λιτότητας που ακολουθήθηκαν και η θεσμική απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων (βλ. Κεφάλαιο 1) έχουν δημιουργήσει ένα ευάλωτο εργασιακό περιβάλλον.

2.2. Εξέλιξη της ανεργίας

Αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε μείωση του ποσοστού της ανεργίας, προβληματισμό συνεχίζει να δημιουργεί το απόλυτο ύψος της αλλά και τον τρόπο που έπληξε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Οι ευάλωτες ομάδες και ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας αποτελεί ένα πολύ καλό μέτρο για τις βάσεις της αγοράς εργασίας και αυτό γιατί η παγίωση μίας κατάστασης που ευνοεί τον αποκλεισμό μπορεί να οδηγήσει εκ των πραγμάτων σε μία τμηματοποίηση της αγοράς εργασίας με γεωγραφικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς όρους. Θα πρέπει λοιπόν να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα ώστε να αποφευχθεί μία τέτοια εξέλιξη και να λαμβάνονται μέτρα που θα στοχεύουν στην καλύτερη ενσωμάτωση των ευάλωτων ομάδων (πχ νέοι, γυναίκες), στην επανένταξη περιθωριοποιημένων ομάδων (φτωχοποιημένα λαϊκά στρώματα, μειονότητες, μετανάστες) αλλά και την γεωγραφική κατανομή των μέτρων αυτών (Αλεξίου, Θ., 2007).

Τα πρόσφατα δημοσιοποιημένα αποτελέσματα της ΕΛΣΤΑΤ για το Δ' τρίμηνο του 2017, υπολογίζουν τους ανέργους στα 1.006.844, ή ποσοστό 21,2% του εργατικού δυναμικού, ενώ την αντίστοιχη περίοδο του 2016 είχε ανέλθει στο 23,6%

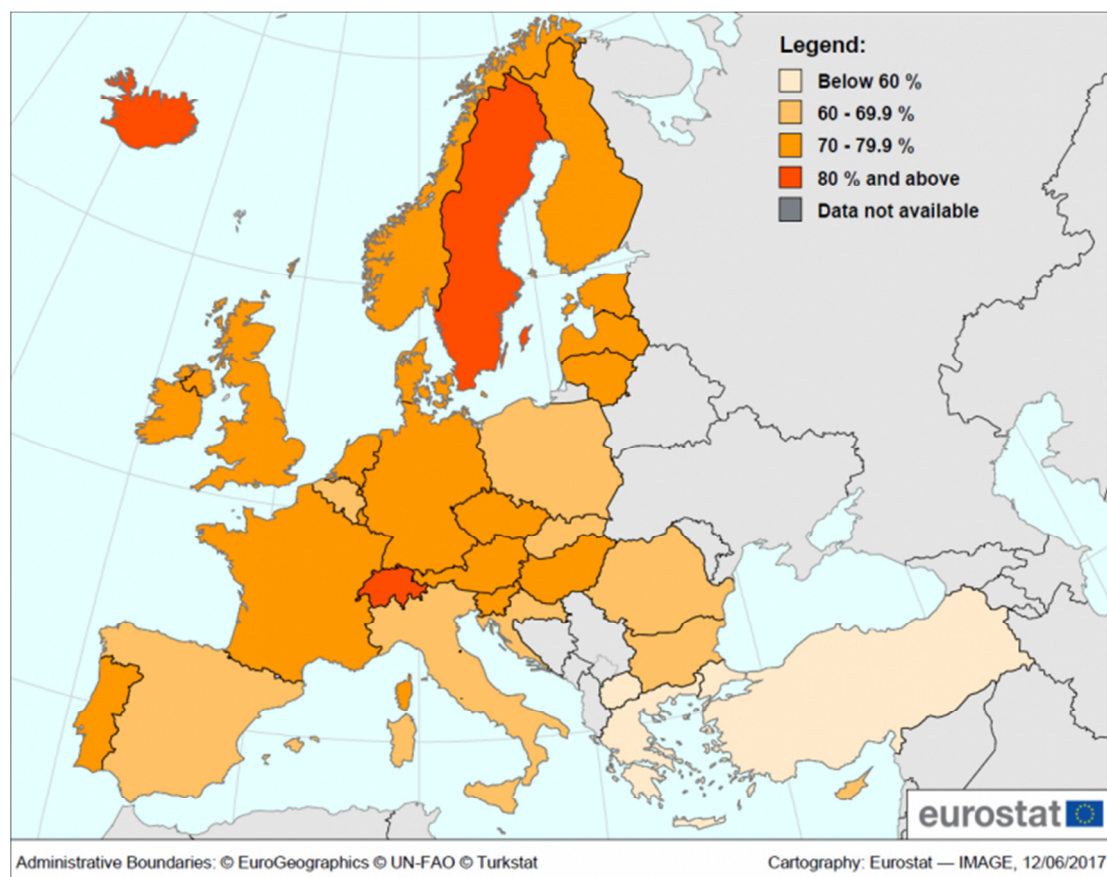
Γράφημα 2 1 Αριθμός Απασχολούμενων και Ανέργων (χιλιάδες), 2007Α-20017Δ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Στο παραπάνω γράφημα φαίνεται ξεκάθαρα ότι ο αριθμός των εργαζομένων (και αντίστοιχα αντίστροφα ο αριθμός των ανέργων) έφτασε στο χαμηλότερο επίπεδο το 2013. Έκτοτε η ανεργία μειώνεται αν και με αρκετά βραδύτερους ρυθμούς από ότι είχε δημιουργηθεί. Στο κλείσιμο του 2017 η ανεργία είναι στο ίδιο ύψος με το 2011. Για να κατανοήσουμε όμως καλύτερα τα μεγέθη πέρα από τους αριθμούς, είναι χρήσιμο να δούμε τον παρακάτω χάρτη που παρουσιάζει το ποσοστό των απασχολούμενων στην ΕΕ. (και συνδεδεμένων κρατών) κατά το 2016. Στο θέμα της ανεργίας η Ελλάδα έχει ξεπεράσει εδώ και χρόνια την ανεργία χωρών που παλεύουν με το φαινόμενο της υψηλής ανεργίας τα τελευταία 20 χρόνια, όπως η Ισπανία και η Ιταλία.

Χάρτης 2 1 Απασχολούμενοι ως ποσοστό(%) στην ΕΕ και συνδεδεμένων κρατών, 2016

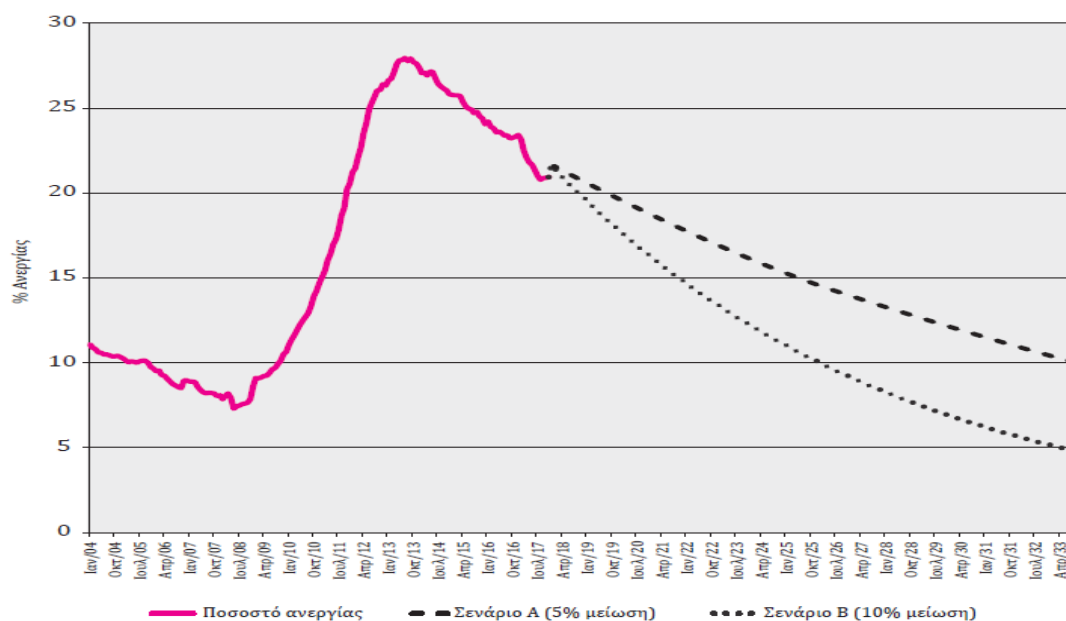
Πηγή: Eurostat, 2017

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat η μέση απασχόληση της Ε.Ε. έφτανε το 71,1%, που αποτελεί το υψηλότερο ποσοστό που έχει καταγραφεί στην ΕΕ. Τα κράτη που ξεπερνούν το 80% απασχόλησης ήταν η Σουηδία (81,2%), η Ελβετία (83,3%) και η Ισλανδία (87,8%). Στη ζώνη των χωρών με απασχόληση άνω του 70% περιλαμβάνεται το ΗΒ, Γαλλία και Γερμανία. Επικεντρώνεται σε μια ζώνη που από την Ιρλανδία έως την Ουγγαρία (και περιλαμβάνει τη Φινλανδία και την Πορτογαλία). Στις χώρες με ποσοστά άνω του 60% περιλαμβάνονται οι Πολωνία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Σλοβακία, Βέλγιο. Η Ελλάδα ανήκει στην τελευταία ομάδα των χωρών με απασχόληση μικρότερη από το 60% μαζί με την Τουρκία και την ΠΓΔΜ.

Πέρα από την εξέλιξη της ανεργίας την τελευταία δεκαετία έχουν αναπτυχθεί μοντέλα για την εξέλιξη της ανεργίας στο μέλλον. Σύμφωνα με στοιχεία ΙΝΕ/ΓΣΕΕ του 2018 επικρατούν δύο σενάρια για την αποκλιμάκωση της ανεργίας τα επόμενα χρόνια μέχρι το 2033 τα οποία συνδέει με εξελίξεις σε επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου

(δηλαδή επενδύσεις σε νέες επιχειρήσεις που προφανώς θα χρειαστούν εργαζομένους για τη λειτουργία τους). Το μοντέλο που επέλεξαν επεξεργάζεται δύο σενάρια που είναι και σχετικά με το ρυθμό αποκλιμάκωσης της ανεργίας από το 2013 μέχρι σήμερα. Το αισιόδοξο σενάριο προβλέπει ετήσια αποκλιμάκωση της ανεργίας με ρυθμούς που θα επιτρέψουν τη μείωση της ανεργίας κάτω από το όριο του 10% στα μέσα της δεκαετίας του 2020. Το απαισιόδοξο σενάριο υπολογίζει ότι ο ίδιος στόχος δεν θα μπορέσει να επιτευχθεί πριν τα μέσα της δεκαετίας του 2030.

Γράφημα 2 2 Ποσοστά Ανεργίας και Προβλεπτικά Μοντέλα Εξέλιξης Ανεργίας, Ελλάδα

Πηγή: ΙΝΕ, ΓΣΕΕ 2018

2.3 Απασχόληση και ανεργία κατά φύλο 2017δ

Αν και η ανεργία μπορεί να αφορά ολόκληρο το γενικό πληθυσμό μίας χώρας και οι επιπτώσεις της στα μακροοικονομικά στοιχεία να αντιμετωπίζονται με γενικά εργαλεία, η ανεργία δεν πλήττει με τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό όλες τις κοινωνικές ομάδες και τα δύο φύλα εξίσου. Αν και σε επόμενη ενότητα θα εστιάσουμε στα διαφορετικά αίτια και στον αντίκτυπο της ανεργίας σε διαφορετικές κοινωνικές και ευάλωτες ομάδες, θα πρέπει εδώ να αναλύσουμε τα αδρά χαρακτηριστικά της ανεργίας.

Επικεντρωνόμενοι στα χαρακτηριστικά της εργασίας και της ανεργίας στην Ελλάδα, παρουσιάζονται παρακάτω η απασχόληση και η ανεργία κατά φύλο, όπως αυτή διαμορφώθηκε στο δ' τρίμηνο του 2017.

Πίνακας 2 1 Απασχόληση κατά φύλο, 2017 Δ' Τρίμηνο

	Απασχολούμενοι	Ανεργοί	Μη Ενεργοί Ποσοστό Ανεργίας	Ποσοστό Ανεργίας (%)
Άνδρες	2183,4	458,3	1776	17,3
Γυναίκες	1552,9	548,6	2644,1	26,1
Σύνολο	3736,3	1006,9	4420,1	21,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι η ανεργία δεν κατανέμεται εξίσου στα δύο φύλα, αλλά αντίθετα η γυναικεία ανεργία(26,1%) είναι περίπου 7 μονάδες υψηλότερη από την ανδρική. Η υψηλότερη ανεργία που παρατηρείται ανάμεσα στις γυναίκες αποτελεί διεθνές φαινόμενο (European Commission, 2017) και οι πολυδιάστατοι λόγοι της θα αναλυθούν σε επόμενη ενότητα. Εδώ θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι αν και διαχρονικά η διαφορά μεταξύ της απασχόλησης ανδρών και γυναικών έχει μειωθεί στην ΕΕ, όπως και στην Ελλάδα (και την Κύπρο), το φαινόμενο έχει διαφορετική βάση. Συγκεκριμένα ενώ η μείωση στη διαφορά ανδρικής και γυναικείας ανεργίας στην ΕΕ προέρχεται από την αύξηση της απασχόλησης των γυναικών, στην Ελλάδα αντίθετα η μείωση μεταξύ των ποσοστών ανεργίας προέρχεται από την αύξηση της ανδρικής ανεργίας (Eurostat, 2018).

2.4 Σχέση Απασχόλησης και Μορφωτικού Επιπέδου

Όμοια με τις διαφορές που παρουσιάζει η ανεργία αναφορικά με το φύλο, υπάρχουν και διαφορές στα ποσοστά απασχόλησης σε εξειδικευμένες και ανειδίκευτες εργασίες. Η εκπαίδευση πέρα από παροχή γνώσης είναι σε θέση να παρέχει εργαλεία και δεξιότητες για να καταστήσει περισσότερο ελκυστική την εργασία του ατόμου σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον που προέκυψε μετά από μία μακροχρόνια κρίση με βαθύ αντίκτυπο και απορρύθμιση των εργασιακών όρων.

Τα ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας παρουσιάζουν μεγάλες διακυμάνσεις σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, κάτι που επιβεβαιώνεται τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο. Κατά το Δ' τρίμηνο του 2017 στην Ελλάδα το ποσοστό ανεργίας όσων δεν είχαν ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση έφτανε το 44,3%. Στον αντίποδα το ποσοστό ανεργίας των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν αρκετά χαμηλότερο της μέσης ανεργίας, 16,1%. Θα πρέπει βεβαίως να

αναγνωρίσουμε ότι η μη ολοκλήρωση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αφορά ένα πολύ μικρό ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας και κυρίως άτομα που έχουν κοινωνικά περιθωριοποιηθεί από μικρή ηλικία και βιώσει ακραίες συνθήκες φτώχειας. Θα λέγαμε ότι η εκπαίδευση συνεχίζει να αποτελεί το παραδοσιακό μέσο κοινωνικής ανέλιξης ή τουλάχιστον εύρεσης εργασίας. Το αρχικά οξύμωρο του αυξημένου ποσοστού ανεργίας ανάμεσα στους αποφοίτους της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να αιτιολογηθεί σε δύο σημεία. Η μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν αποτελεί ανώτερη αλλά παράλληλη εκπαίδευση και κυρίως δεν έχει θεσμοθετημένα επαγγελματικά δικαιώματα σε μεγάλο βαθμό.

Πίνακας 2 2 Κατάσταση Απασχόλησης κατά επίπεδο εκπαίδευσης, Ελλάδα, Δ' Τρίμηνο 2017

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Απασχολούμενοι (χιλ)	Άνεργοι (χιλ)	Μη ενεργοί (χιλ)	Ποσοστό Ανεργίας (%)
Λίγες τάξεις Δημοτικού	14,4	11,4	325,8	44,3
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	379,3	109,8	1503,9	22,5
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	1627,2	493,3	1926,5	23,3
Μεταδευτεροβάθμια Εκπαίδευση	364,1	132,5	152,4	26,7
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	1351,3	259,8	511,6	16,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο η Ελλάδα έχει από τα χαμηλότερα ποσοστά απασχολησιμότητας ανάμεσα στα άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το οποίο όμως έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα της απασχόλησης το 2008. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα του 2008 το 60,2% όσων δεν είχαν ολοκληρώσει πρωτοβάθμια εκπαίδευση απασχολούνταν, όταν ο μέσος Ευρωπαϊκός δείκτης ήταν 56,5%. Το 2018 στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό έχει πέσει στο 48,4% (Ευρωπαϊκός μέσος 54,3), ποσοστό που μπορεί να συγκριθεί μόνο με το αντίστοιχο κρατών που χαρακτηρίζονταν από έντονη εσωστρέφεια (κυρίως χώρες υπό Σοβιετική επιρροή). Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα με το χαμηλότερο

μορφωτικό επίπεδο, με τη μικρότερη επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, είχαν και τα λιγότερα εφόδια να ανταποκριθούν σε μία οικονομία σε κρίση.

Πίνακας 2 3 Ποσοστό απασχόλησης Επίπεδο Εκπαίδευσης: Λίγες Τάξεις Δημοτικού, ΕΕ, 2008-2016 (ηλικίες 25-64)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
European Union (current comp)	56.5	54.6	53.8	53.4	52.7	52.0	52.5 ^(b)	53.2	54.3
Belgium	49.4 ^(b)	48.0	48.9	47.7 ^(b)	47.6	47.8	47.5 ^(b)	46.6	46.4
Bulgaria	47.6 ^(b)	46.4	41.0 ^(b)	38.3 ^(b)	37.4	38.1	40.0 ^(b)	40.3	40.3
Czech Republic	46.5	43.9	43.2	42.2 ^(b)	40.4	41.8	43.0 ^(b)	41.9	45.1
Denmark	68.4	65.2	62.8	62.6	61.4	60.9	61.4 ^(b)	60.5	63.5 ^(b)
Germany (until 1990 former b	55.3	54.9	55.4 ^(b)	56.7 ^(b)	57.6	58.1	58.0 ^(b)	58.7	59.4
Estonia	58.1	47.5	45.2	48.5	50.3	58.2	60.6 ^(b)	58.6	62.7
Ireland	57.1	50.7 ^(b)	47.6	45.8	44.1	46.9	46.6 ^(b)	48.8	49.5
Greece	60.2	59.8 ^(b)	58.1	53.9	48.4	46.3	46.9 ^(b)	48.5	48.4
Spain	59.1	54.1	53.0	52.3	49.3	48.3	49.4 ^(b)	51.6	53.9
France	57.7	56.4	55.8	55.9	55.7	54.2 ^(b)	53.3 ^(b)	52.2	51.3
Croatia	47.8	48.9	46.7 ^(b)	43.5	41.2	39.3	38.3 ^(b)	39.7	38.1
Italy	52.2	51.0	50.2	50.5	50.6	49.5	49.6 ^(b)	50.2	51.2
Cyprus	63.6	64.3 ^(b)	66.1	64.8	57.9	55.5	54.5 ^(b)	55.3	56.9
Latvia	57.4	48.1	47.1	48.5	51.8	50.9	51.3 ^(b)	53.2	56.7
Lithuania	41.9	37.9	31.6	32.9	36.0	38.9	43.2 ^(b)	45.0	44.8
Luxembourg	61.1	61.6 ^(b)	61.9	62.0	63.0	61.8	60.9 ^(b)	60.8 ^(b)	58.7
Hungary	38.2	36.9	37.0	37.3	38.1	39.2	45.3 ^(b)	48.1	51.7
Malta	47.9	47.2	47.6	49.1 ^(b)	49.5	50.9	52.6 ^(b)	54.2	56.6
Netherlands	63.7	63.6	61.4 ^(b)	61.7 ^(b)	61.7	60.3 ^(b)	58.8 ^(b)	60.0	60.7
Austria	54.4	54.0	54.8	55.1	54.7	54.1	53.0 ^(b)	52.9	53.9
Poland	49.0	41.6	39.9 ^(b)	37.7	39.8	38.5	39.3 ^(b)	40.8	40.7
Portugal	71.6	68.9	68.1	65.7 ^(b)	62.9	61.6	63.0 ^(b)	64.3	65.5
Romania	54.6	54.7	55.8 ^(b)	51.9	53.5	54.0	55.3 ^(b)	53.7	52.8
Slovenia	55.0	53.7	51.1	46.7	47.2	45.5	48.3 ^(b)	49.0	46.1
Slovakia	32.3	30.3	29.7	30.3 ^(b)	30.7	31.3	32.7 ^(b)	34.4	37.2
Finland	59.3 ^(b)	56.8	55.0	55.5	55.2	54.1	53.3 ^(b)	53.1	54.3
Sweden	67.6	65.2	64.7	65.8	65.4	63.8	63.6 ^(b)	63.3	63.3
United Kingdom	59.4 ^(b)	57.8	56.0 ^(b)	56.4 ^(b)	57.4	57.5	59.6 ^(b)	60.1	62.8
Iceland	83.1	77.1	76.5	74.4	73.0	74.4	78.1 ^(b)	79.8	79.7
Norway	66.8	66.2	63.8	65.0	65.1	62.5	61.6 ^(b)	60.6	61.0
Switzerland	67.9	67.8	66.5 ^(b)	66.9	67.2	67.4	67.8 ^(b)	67.8	67.9

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Eurostat, Employment Statistics, 2017

Αντίστοιχη είναι και η εικόνα για τους απόφοιτους δευτεροβάθμιας-μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η απασχόληση των αποφοίτων της έπεσε από 68,9% το 2008 σε 58,1% το 2017. Ανάμεσα στην ίδια περίοδο ο μέσος Ευρωπαϊκός δείκτης έμεινε περίπου σταθερός 74,7% το 2008 και 74,8% το 2017. Αυτή η διαφοροποίηση μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να δώσει τις ίδιες ευκαιρίες απασχόλησης σε μη εξειδικευμένο προσωπικό, καθώς η οικονομία της δεν έχει βάση τη βαριά βιομηχανία που είναι ικανή να απορροφήσει μεγάλο αριθμό από ανειδίκευτο ή μερικά ειδικευμένο προσωπικό (θα μπορούσαμε να υπολογίσουμε τον τουρισμό με αυτά τα χαρακτηριστικά, αλλά ο τουρισμός χαρακτηρίζεται από έντονη εποχικότητα).

Ο πίνακας καταδεικνύει ότι η σημασία της κατοχής τουλάχιστον μέσου επιπέδου εκπαίδευσης για την πιθανότητα εξεύρεσης θέσης εργασίας είναι μεγάλη στο Βέλγιο, τη Βουλγαρία, την Τσεχική Δημοκρατία, τη Λιθουανία, την Πολωνία και τη Σλοβακία, αλλά μικρότερη στη Δανία, την Εσθονία, την Ελλάδα, την Κύπρο και το Λουξεμβούργο.

Πίνακας 2.4 Ποσοστό απασχόλησης Επίπεδο Εκπαίδευσης: Δευτεροβάθμια-Μεταδευτεροβάθμια, ΕΕ, 2008-2016 (ηλικίες 25-64)

GEO	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
European Union (current comp)	74.7	73.5	73.0	73.1	72.9	72.7	73.4 ^(B)	73.9	74.8
Belgium	74.7 ^(B)	74.0	74.5	74.0 ^(B)	73.5	73.6	72.8 ^(B)	72.2	73.0
Bulgaria	77.8 ^(B)	75.4	70.7 ^(B)	69.3 ^(B)	69.1	69.3	71.1 ^(B)	73.0	73.5
Czech Republic	76.6	75.1	74.5	75.2 ^(B)	75.9	76.6	77.6 ^(B)	78.9	80.7
Denmark	82.7	80.0	79.1	79.0	78.7	79.3	79.1 ^(B)	80.3	81.1 ^(B)
Germany (until 1990 former b	75.3	75.5	76.3 ^(B)	77.6 ^(B)	78.2	78.9	79.7 ^(B)	79.9	81.0
Estonia	79.6	71.6	68.8	74.0	74.4	74.5	75.3 ^(B)	77.7	76.9
Ireland	75.5	69.6 ^(B)	66.5	64.9	65.4	66.0	67.9 ^(B)	68.9	71.0
Greece	69.9	68.5 ^(B)	66.5	62.0	57.2	54.1	54.5 ^(B)	56.4	58.1
Spain	75.5	71.0	69.3	67.9	66.3	64.5	65.9 ^(B)	67.7	69.2
France	75.8	74.9	74.6	73.7	73.6	73.2 ^(B)	72.5 ^(B)	72.6	72.9
Croatia	70.3	68.4	66.2 ^(B)	64.7	62.5	61.4	62.6 ^(B)	63.9	63.5
Italy	74.3	73.1	72.5	71.9	71.0	69.7	69.8 ^(B)	70.1	70.6
Cyprus	79.5	77.8 ^(B)	77.1	75.9	73.3	69.7	69.6 ^(B)	69.3	69.8
Latvia	77.7	68.2	65.1	66.8	66.9	69.7	70.9 ^(B)	71.7	71.1
Lithuania	73.9	67.7	63.4	66.0	67.5	68.4	69.4 ^(B)	70.8	72.1
Luxembourg	70.7	70.2 ^(B)	72.1	70.4	71.9	70.8	72.1 ^(B)	70.9 ^(B)	70.5
Hungary	68.3	66.5	65.8	65.9	67.3	68.5	71.8 ^(B)	73.7	76.1
Malta	79.8	79.8	79.5	77.6 ^(B)	80.9	80.4	81.8 ^(B)	82.3	82.3
Netherlands	81.5	81.7	80.3 ^(B)	79.6 ^(B)	79.6	77.8 ^(B)	77.9 ^(B)	78.2	79.4
Austria	76.9	76.3	77.0	76.8	77.1	77.5	75.9 ^(B)	75.7	75.9
Poland	67.1	66.3	65.4 ^(B)	65.8	65.4	65.2	66.1 ^(B)	67.2	68.5
Portugal	80.7	80.2	79.9	79.3 ^(B)	76.0	75.8	77.6 ^(B)	78.7	79.4
Romania	69.5	68.5	69.6 ^(B)	69.2	69.7	68.8	70.4 ^(B)	69.7	70.3
Slovenia	76.4	74.6	73.0	70.6	70.7	69.5	69.5 ^(B)	69.7	71.0
Slovakia	74.8	72.0	69.9	70.1 ^(B)	70.3	69.9	71.0 ^(B)	72.6	74.3
Finland	77.3 ^(B)	74.8	74.1	74.7	74.6	73.6	73.2 ^(B)	73.7	73.0
Sweden	84.4	82.6	82.4	83.9	84.1	84.4	84.5 ^(B)	84.9	85.1
United Kingdom	79.2 ^(B)	77.3	76.7 ^(B)	77.6 ^(B)	77.3	77.8	78.8 ^(B)	79.1	79.3
Iceland	86.3	82.6	82.0	83.4	84.9	85.7	86.8 ^(B)	88.3	88.5
Norway	84.0	82.7	81.4	81.0	81.3	81.7	81.3 ^(B)	80.2	80.1
Switzerland	82.3	81.8	80.0 ^(B)	81.7	81.6	80.9	81.4 ^(B)	82.2	82.2

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Eurostat, Employment Statistics, 2017

Οι απόφοιτοι της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, παρά το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας που παρατηρείται ανάμεσά τους δεν είναι ικανοί να δρέψουν τα οφέλη των Ευρωπαϊκών ομολόγων τους. Αν και το εθνικό ποσοστό ανεργίας για τους απόφοιτους είναι το χαμηλότερο, 16,1%, υπολείπεται σε απασχολησιμότητα σημαντικά από τον Ευρωπαϊκό μέσο δείκτη. Συγκεκριμένα οι απόφοιτοι της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης το 2008 απασχολούνταν σε ποσοστό 83% (Ευρωπαϊκός μέσος 85,1%), αλλά το ποσοστό αυτό έπεσε σε 70,4% (ο Ευρωπαϊκός μέσος μετά από την κάμψη που ακολούθησε την διεθνή οικονομική κρίση επέστρεψε σε παρόμοιο επίπεδο 84,8%). Η Ελλάδα έχει την χειρότερη επίδοση στην απασχόληση αποφοίτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τόσο σε σχέση με τις υπόλοιπες παλαιές χώρες-μέλη της ΕΕ, όσο και ανάμεσα σε χώρες που πρόσφατα εισήλθαν στην Ευρωπαϊκή οικογένεια, ή είναι σε καθεστώς σύνδεσης με αυτήν. Αν και δεν είμαστε σε θέση να πούμε αν κάτι τέτοιο ξεκινά από την έλλειψη θέσεων εξειδικευμένης επιστημονικής ή τεχνολογικής εργασίας, ή από την υπερπροσφορά που δημιουργείται σταδιακά από τον κατακερματισμό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, περισσότερο ενδιαφέρον θα είχε και η δυνατότητα γνώσης του ποσοστού όσων απασχολούνται σε αντικείμενο σχετικό με τις σπουδές τους. Θα παραδεχτούμε βέβαια ότι δεν υπάρχει αναγκαστική σύνδεση μεταξύ πτυχίου και απασχόλησης (καθώς η φοίτηση σε μία σχολή προσφέρει πολλά

περισσότερο σε επίπεδο δεξιοτήτων από την χορήγηση πτυχίου), αλλά σίγουρα σχετίζεται και με τον μεγάλο αριθμό των αποφοίτων που αναζητούν εργασία στο εξωτερικό, αμέσως μετά τη λήψη του βασικού τίτλου σποδών.

Πίνακας 2 5 Ποσοστό απασχόλησης Επίπεδο Εκπαίδευσης: Τριτοβάθμια, ΕΕ, 2008-2016 (ηλικίες 25-64)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
European Union (current comp)	85.1	84.3	83.9	83.7	83.5	83.4	83.7 ^(b)	84.1	84.8
Belgium	84.7 ^(b)	84.2	84.0	84.2 ^(b)	84.6	84.1	84.7 ^(b)	84.6	85.2
Bulgaria	86.4 ^(b)	85.8	83.2 ^(b)	81.8 ^(b)	81.8	81.4	82.7 ^(b)	84.9	85.1
Czech Republic	85.1	84.3	83.3	83.1 ^(b)	83.6	84.9	84.5 ^(b)	84.8	85.6
Denmark	88.5	86.8	85.7	85.8	86.4	86.5	86.0 ^(b)	85.9	86.0 ^(b)
Germany (until 1990 former t	85.8	86.4	87.0 ^(b)	88.0 ^(b)	88.0	87.9	88.1 ^(b)	88.1	88.3
Estonia	85.8	82.7	79.7	79.9	82.3	83.0	84.0 ^(b)	85.7	84.9
Ireland	85.1	82.1 ^(b)	81.0	80.5	80.0	80.1	81.1 ^(b)	82.1	82.6
Greece	83.0	82.5 ^(b)	80.0	75.1	71.4	69.1	68.5 ^(b)	68.7	70.4
Spain	83.9	81.4	80.1	79.2	77.5	76.4	77.2 ^(b)	78.5	79.8
France	84.6	83.5	83.6	83.8	84.3	84.3 ^(b)	83.8 ^(b)	83.9	85.0
Croatia	83.9	82.9	81.0 ^(b)	78.9	77.9	77.7	80.5 ^(b)	80.9	82.1
Italy	80.7	79.4	78.4	79.2	78.8	78.1	77.8 ^(b)	78.5	79.8
Cyprus	87.6	86.2 ^(b)	84.7	83.3	80.8	79.0	79.7 ^(b)	80.2	80.0
Latvia	87.4	83.5	80.7	84.4	86.2	85.2	84.2 ^(b)	85.8	87.2
Lithuania	88.8	86.7	86.7	88.3	88.2	88.6	89.4 ^(b)	89.6	91.0
Luxembourg	84.7	85.1 ^(b)	85.0	85.0	84.8	84.9	84.6 ^(b)	84.5 ^(b)	85.7
Hungary	79.5	78.4	78.2	79.3	79.5	80.0	81.8 ^(b)	83.0	85.0
Malta	87.0	85.6	86.5	88.2 ^(b)	88.1	88.1	88.3 ^(b)	90.4	91.5
Netherlands	88.3	88.1	87.2 ^(b)	87.0 ^(b)	87.3	87.6 ^(b)	87.7 ^(b)	88.2	88.4
Austria	85.6	85.8	85.3	85.9	86.7	86.0	85.3 ^(b)	85.4	86.2
Poland	85.1	85.3	84.6 ^(b)	84.6	84.7	84.8	86.3 ^(b)	87.1	87.5
Portugal	86.7	86.6	85.4	83.6 ^(b)	82.1	80.5	82.7 ^(b)	82.7	85.1
Romania	86.9	86.0	85.8 ^(b)	85.9	85.4	85.8	86.0 ^(b)	86.9	87.8
Slovenia	87.9	88.4	87.3	86.4	85.1	83.8	83.2 ^(b)	84.4	85.2
Slovakia	85.6	83.2	82.2	81.5 ^(b)	80.1	79.5	80.0 ^(b)	80.3	81.3
Finland	85.6 ^(b)	84.4	84.1	84.3	84.4	83.8	83.5 ^(b)	83.1	83.0
Sweden	89.1	88.1	87.7	88.3	88.7	89.2	89.0 ^(b)	89.3	89.5
United Kingdom	86.0 ^(b)	85.4	85.1 ^(b)	83.8 ^(b)	84.1	84.9	85.2 ^(b)	85.5	85.6
Iceland	91.0	88.3	89.1	88.8	90.6	90.0	90.8 ^(b)	91.8	93.6
Norway	90.7	90.4	90.2	90.2	90.2	89.6	89.7 ^(b)	89.2	88.7
Switzerland	90.5	89.7	87.4 ^(b)	87.9	88.6	88.2	88.1 ^(b)	88.3	88.6

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Eurostat, Employment Statistics, 2017

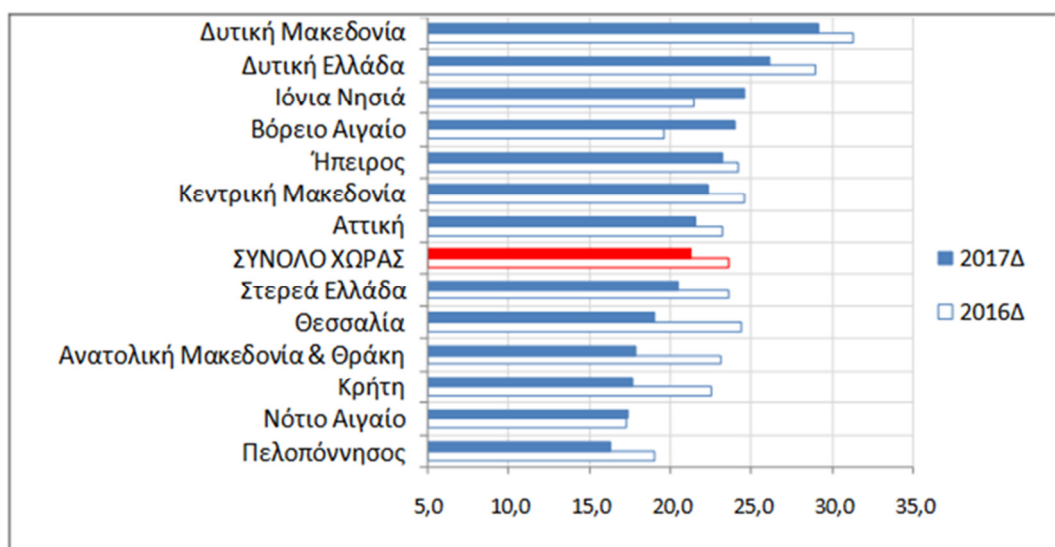
Καταλήγοντας θα λέγαμε ότι τα ποσοστά απασχόλησης παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο μεταφράζεται σε επιπλέον εργασιακές δεξιότητες και ικανότητα προσαρμογής σε περιόδους κρίσης. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι τα ποσοστά που αναλύθηκαν κατά επίπεδο μορφωτικού επιπέδου βασίζονται αποκλειστικά στην ηλικιακή ομάδα 25-64 (όπως αυτά δίνονται από τα Εργασιακά Στατιστικά της Eurostat), καθώς τα νεότερα άτομα ενδέχεται να είναι ακόμη σε στάδιο εκπαίδευσης, -κυρίως στην τριτοβάθμια εκπαίδευση- και αυτό δύναται να αντικατοπτρίζεται στα ποσοστά απασχόλησης. Τα ποσοστά απασχόλησης για τα άτομα ηλικίας 25-64 ετών που είχαν ολοκληρώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση (τριτοβάθμια εκπαίδευση βραχείας διάρκειας, πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, μεταπτυχιακές σπουδές) ήταν 84,8 % στην ΕΕ- 28 το 2016, πολύ υψηλότερα από το ποσοστό (54,3 %) για τα άτομα τα οποία είχαν ολοκληρώσει το πολύ πρωτοβάθμια ή κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το ποσοστό απασχόλησης στην ΕΕ-28 για τα άτομα τα οποία είχαν ολοκληρώσει το πολύ ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή

μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση μη τριτοβάθμιου επιπέδου ήταν 74,8 %. Εκτός από το ότι ήδη είχαν τη χαμηλότερη πιθανότητα εξεύρεσης εργασίας (μεταξύ των ομάδων με αυτό το επίπεδο εκπαίδευσης), τα άτομα που έχουν, στην καλύτερη περίπτωση, ολοκληρώσει τον κατώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, επίσης πλήττονται περισσότερο από την κρίση: το ποσοστό απασχόλησης στην ομάδα αυτή μειώθηκε κατά 5,1 μονάδες μεταξύ του 2007 και του 2013, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα άτομα με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης ήταν 1,7 μονάδες και για εκείνα με ανώτερη εκπαίδευση 1,8 μονάδες.

2.5 Γεωγραφική Κατανομή της Ανεργίας

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό της ανεργίας αποτελεί η γεωγραφική κατανομή της, καθώς κάθε περιφέρεια μίας χώρας έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν τον οικονομικό χαρακτήρα της, τις παραγωγικές της δυνατότητες και την δυνατότητα απορρόφησης της ανεργίας. Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζεται η εξέλιξη της ανεργίας κατά γεωγραφική περιφέρεια της Ελλάδας μεταξύ δ' τριμήνου του 2016 και του δ' τριμήνου του 2017.

Γράφημα 2 3 Ποσοστό ανεργίας ανά Περιφέρεια 2016:Δ, 2017:Δ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Παρατηρούμε ότι σε κάθε περιφέρεια, εκτός των Ιονίων και του Βορείου Αιγαίου η ανεργία σημείωσε σημαντική κάμψη, κυρίως δε σε Θεσσαλία, Ανατολική

Μακεδονία/Θράκη και Κρήτη. Αντίθετα σε Βόρειο Αιγαίο και Ιόνια νησιά αυξήθηκε κατά πολύ και διατηρεί πολύ υψηλά ποσοστά. Αυτή η εικόνα βεβαίως είναι αποσπασματική, καθώς ο πίνακας μετράει την ανεργία κατά το τελευταίο τρίμηνο του έτους (Οκτώβριο-Δεκέμβριο) όπου έχουν ολοκληρωθεί τόσο οι τουριστικές, όσο και οι αγροτικές εργασίες και ως εκ τούτου αναμένεται αύξηση στους εποχιακά εργαζόμενους. Αν θα περιμέναμε κάτι αντίστοιχο να παρουσιάζεται στην περιφέρεια της Κρήτης, θα απαντούσαμε ότι η Κρήτη αποτελεί νησί με βαθιά ενδοχώρα και αρκετά αναπτυγμένο πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας και ως εκ τούτου έχει περισσότερα μέσα για να αξιοποιήσει το εργατικό δυναμικό της.

2.6 Συγκεντρωτικά Στοιχεία Απασχόλησης και Ανεργίας (Φύλο, Ηλικία, Περιφέρεια)

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει συγκεντρωτικά τα στοιχεία της ανεργίας για το δ' τρίμηνο του 2017, κατά φύλο, ηλικία αλλά και γεωγραφική Περιφέρεια. Επιπλέον μα δίνει στοιχεία για το σύνολο του πληθυσμού, περιλαμβάνοντας πληροφορίες αναφορικά με τον αριθμό εργαζομένων, ανέργων αλλά και μη ενεργού πληθυσμού. Η τελευταία στήλη μετράει το ποσοστό εργατικού δυναμικού σε κάθε κατηγορία προσθέτοντας απασχολούμενους και ανέργους προς το σύνολο του πληθυσμού (απασχολούμενοι, άνεργοι και μη ενεργοί).

Πίνακας 2 6 Κατάσταση απασχόλησης, κατά φύλο, ηλικία και Περιφέρεια, Ελλάδα, 2017:δ'

		Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Μη ενεργοί	Ποσοστό ανεργίας (%)	Ποσοστό εργατικού δυναμικού (%)
	Σύνολο ⁽²⁾	3.736,3	1.006,8	4.420,2	21,2	51,8
ΦΥΛΟ	Άνδρες	2.183,4	458,3	1.776,1	17,3	59,8
	Γυναίκες	1.552,9	548,6	2.644,1	26,1	44,3
ΗΛΙΚΙΑ	15 - 19	13,7	15,6	511,2	53,1	5,4
	20 - 24	129,1	94,8	280,2	42,3	44,4
	25 - 29	318,6	149,8	107,8	32,0	81,3
	30 - 44	1.604,2	408,6	269,5	20,3	88,2
	45 - 64	1.598,6	329,0	1.036,2	17,1	65,0
	65+	72,1	9,1	2.215,3	11,2	3,5
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	207,9	45,1	256,8	17,8	49,6
	Κεντρική Μακεδονία	631,0	181,5	787,0	22,3	50,8
	Δυτική Μακεδονία	84,4	34,7	115,5	29,1	50,8
	Ήπειρος	106,3	32,1	153,2	23,2	47,5
	Θεσσαλία	254,7	59,8	306,0	19,0	50,7
	Ιόνιοι Νήσοι	65,7	21,3	85,0	24,5	50,6
	Δυτική Ελλάδα	216,6	76,4	278,9	26,1	51,2
	Στερεά Ελλάδα	188,5	48,6	235,6	20,5	50,2
	Αττική	1.354,8	371,1	1.537,0	21,5	52,9
	Πελοπόννησος	207,1	40,3	220,5	16,3	52,9
	Βόρειο Αιγαίο	68,0	21,4	75,2	23,9	54,3
	Νότιο Αιγαίο	122,7	25,8	125,4	17,3	54,2
Κρήτη	228,8	48,8	244,0	17,6	53,2	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Δ' Τρίμηνο 2017

Πέρα από σύνοψη των στοιχείων που έχουμε ήδη παραθέσει ως τώρα, από τον πίνακα αυτό δίνεται ένας αριθμός από σημαντική πληροφορία. Ξεκινώντας από την κατανομή της ανεργίας κατά φύλο, και πέρα από τα ποσοστά ανεργίας τους (που έχουν ήδη συζητηθεί σε προηγούμενη ενότητα), ένα σημαντικό στοιχείο είναι και η συμβολή τους στο εργατικό δυναμικό, που δίνεται από την τελευταία στήλη. Σύμφωνα με αυτήν το 59,8 του συνόλου των ανδρών απασχολείται ή αναζητά

εργασία, ενώ για τις γυναίκες το αντίστοιχο ποσοστό είναι μόλις 44,3. Δηλαδή ένα αρκετά μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών είναι εργασιακά μη ενεργές. Οι λόγοι, που θα συζητηθούν εκτενώς σε επόμενη ενότητα, έχουν να κάνουν με τους πολλαπλούς κοινωνικούς και βιολογικούς ρόλους που ανατίθενται στην γυναίκα και που δημιουργούν δυσχέρειες τόσο για την είσοδό της στον εργασιακό χώρο, την παραμονή της, αλλά και την επανένταξή της εκεί μετά από ένα διάστημα αποχής (Φώκιαλη Π. 2007). Πιο συγκεκριμένα η γυναίκα βιολογικά έχει την ευθύνη της αναπαραγωγής και της ανατροφής των παιδιών, της αναλαμβάνει το βάρος της διατήρησης του οίκου (ειδικά μετά την τεκνογονία), αλλά πολύ συχνά αναλαμβάνει και την φροντίδα 2 ή και 3 γενεών που μπορούν να συγκατοικούν σε ένα νοικοκυριό. Σε επόμενη ενότητα θα δούμε ότι η έμφυλη κατεύθυνση του εκπαιδευτικού συστήματος αποθαρρύνει την είσοδό τους σε επαγγέλματα με αυξημένη πιθανότητα ανώτερων ευθυνών και εισοδήματος, ενώ καθίσταται και περισσότερο δυσχερής η επιθυμία τους για επανένταξη στον εργασιακό χώρο μετά από μακρά απουσία, εξαιτίας των παραπάνω (Mincer J., Ofek H., 1982).

Το δεύτερο ενδιαφέρον στοιχείο του παραπάνω πίνακα αποτελεί η τελευταία στήλη του ποσοστού εργατικού δυναμικού κατά ηλικιακή κατηγορία. Παρατηρούμε ότι 5,4% των νέων 15-19 ετών εργάζονται ή αναζητούν εργασία. Το μικρό ποσοστό της κατηγορίας αυτής οφείλεται στο ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό οι νέοι έχουν την ιδιότητα του μαθητή, σπουδαστή ή φοιτητή και ως εκ τούτου δεν μπορούν να καταμετρηθούν στον εργασιακά ενεργό πληθυσμό. Υπάρχει μόλις ένα 5,4% που εργάζεται ή δηλώνουν ότι αναζητούν εργασία, που σημαίνει ότι αυτό το ποσοστό δεν στοχεύει σε επαγγέλματα γνώσης ή να επενδύσει σε ανθρώπινο κεφάλαιο για να λάβει ειδικευση και θα αποτελέσουν στο μέλλον ανειδίκευτο εργατικό προσωπικό.

Το ποσοστό του ενεργού εργατικού δυναμικού συνεχίζει να αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς μέχρι την ηλικιακή κατηγορία των 29, ενώ φθάνει στο υψηλότερο σημείο του στην ηλικιακή κατηγορία 30-44. Στην ηλικία αυτή έχουν εισέλθει πλέον οι περισσότεροι από το εν δυνάμει εργατικό δυναμικό της χώρας, αλλά παρατηρούνται και οι πρώτες διαρροές από την εργασία καθώς συμπίπτει με την μέση ηλικία τεκνοποίησης στην Ελλάδα που την στιγμή αυτή είναι τα 28,9 έτη. Έτσι αρκετές γυναίκες που ανήκουν στις ηλικιακές κατηγορίες 25-29, 30-44 εξέρχονται της εργασίας, τεκνοποιούν και είτε επιστρέφουν εκ νέου στην εργασία, ή αφιερώνονται στην ανατροφή των παιδιών τους, είτε επιχειρούν να εισέλθουν σε ύστερη φάση.

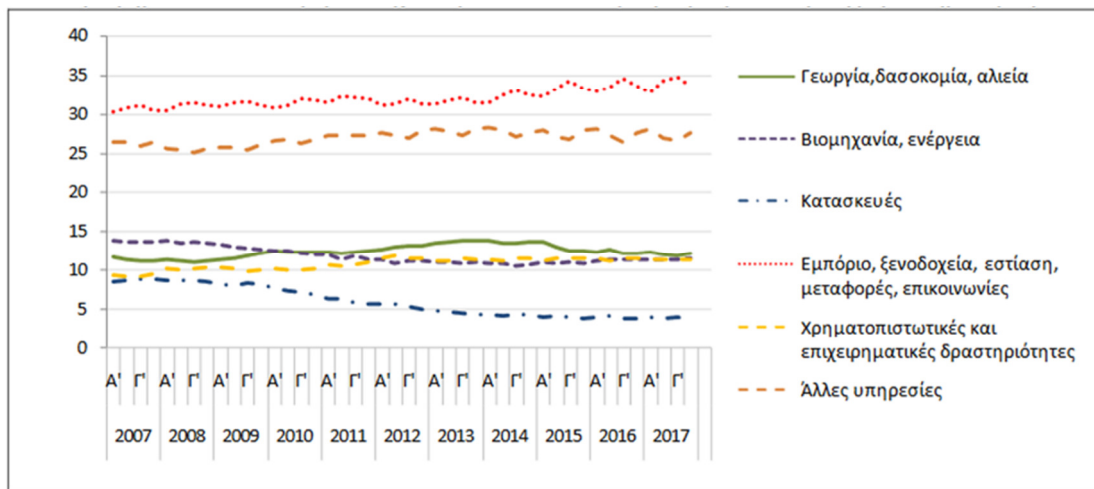
Στην ηλικιακή κατηγορία 45-64 παρατηρείται μία απότομη κάμψη του εργασιακού δυναμικού, καθώς συμπίπτει χρονικά με ηλικίες που έχουν τη δυνατότητα να συνταξιοδοτηθούν νωρίς, είτε να εξέλθουν μόνιμα από την εργασία. Το ποσοστό αυτό αναμένεται να διαφοροποιηθεί στο μέλλον και η ηλικιακή αυτή κατηγορία να παραμείνει περισσότερο ενεργή και παραγωγική, καθώς οι αλλαγές στο εργασιακό καθεστώς (που συζητήθηκαν εκτενώς στο 1^ο κεφάλαιο), αυξάνουν την ελάχιστη ηλικία συνταξιοδότησης και θέτουν περισσότερο αυστηρούς όρους στην πρόωρη συνταξιοδότηση.

Τέλος στην ηλικιακή κατηγορία 65+ έχουμε απότομη πτώση του ποσοστού απασχόλησης και παραμένει ένα 3,5% στον εργασιακό του χώρο. Το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί τόσο σε αυτούς που δεν έχουν ακόμα προλάβει να συνταξιοδοτηθούν, λόγω ηλικιακών ορίων, σε αυτούς που καθυστερούν την συνταξιοδότηση μέχρι την υποχρεωτική ηλικία των 67, αλλά και ενός ποσοστού (κυρίως ελεύθερων επαγγελματιών και αγροτών) που συνεχίζουν να εργάζονται και μετά την ηλικία αυτή.

2.7 Απασχόληση Κατά Τομέα Οικονομικής Δραστηριότητας

Εάν επιχειρήσουμε να εξετάσουμε τη εάν η πρόσφατη οικονομική κρίση, επέφερε αλλαγές στις δομές της ελληνικής οικονομίας (και κατά επέκταση και την εργασία), είναι χρήσιμο να δούμε την απασχόληση κατά τομείς της εθνικής οικονομικής δραστηριότητας που ακολουθεί στο επόμενο γράφημα.

Γράφημα 2 4 Ποσοστό (%) απασχολουμένων κατά ευρείς τομείς οικονομικής δραστηριότητας, 2007-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Παρατηρούμε ότι η μεγαλύτερη διαφοροποίηση στην απασχόληση κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας επήλθε στον κατασκευαστικό τομέα, όπου έχασε τη δυναμική του (η εργασία στις κατασκευές έως το 2008 έφθανε το 9,6%) και πλέον έχει σταθεροποιηθεί σε ποσοστό κάτω του 5%. Ο κατασκευαστικός τομέας ήταν ο πρώτος που επλήγη πολλαπλά από την οικονομική κρίση. Ο κατασκευαστικός οργανισμός που προηγήθηκε των ολυμπιακών αγώνων, αλλά και η κτηματομεσιτική υπερθέρμανση μέχρι το 2008, είχαν δημιουργήσει μία φούσκα, η οποία ήταν έτοιμη να καταρρεύσει στα πρώτα σημάδια αρνητικής οικονομικής συγκυρίας. Η δυσκολία συγκέντρωσης κεφαλαίων κίνησης και επένδυσης στις κατασκευές μετά το 2010, η παύση μεγάλων προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων σε υποδομές, η αύξηση της ανεργίας που μείωσε τόσο την πρόθεση αγοράς κατοικίας, αλλά και τη δυνατότητα καταβολής υψηλών ενοικίων για νεόδμητες κατοικίες (είναι γνωστή και η σχέση αγοραίας τιμής ακινήτων και ύψους ενοικίου στη μακροοικονομική), δημιούργησαν υπερβάλλουσα προσφορά (η οποία έχει δημιουργηθεί με υψηλό δανεισμό) και σε σύντομο διάστημα κατέρρευσαν οι τιμές των ακινήτων, τραβώντας μαζί του όλο τον κατασκευαστικό τομέα, καθώς η απόκτηση ακινήτου δεν αποτελούσε πλέον ασφαλή επένδυση.

Σημαντική κάμψη γνώρισε αρχικά και ο κλάδος της Βιομηχανίας και Ενέργειας, ως αποτέλεσμα της οικονομικής ασφυξίας που δημιούργησαν οι οικονομικές εξελίξεις της περιόδου 2009-2010, καθώς από τη μία έγινε πολύ δύσκολη η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων, αλλά κυρίως εξαιτίας της κάμψης της εγχώριας ζήτησης. Ειδικά για τομείς της βιομηχανίας που συνεργάζονταν με τον κατασκευαστικό τομέα η κάμψη ήταν ραγδαία (τσιμέντα, αλουμίνια, ατσάλι). Ο

τομέας έδειξε τάσεις σταθεροποίησης από το 2013, όταν ξεκίνησαν τη δραστηριότητά τους ιδιωτικές επιχειρήσεις στον τομέα της ενέργειας απορροφώντας εργατικό δυναμικό και η βιομηχανία έγινε περισσότερο εξωστρεφής, στρεφόμενη περισσότερο προς την αγορά του εξωτερικού.

Ο πρωτογενής τομέας φαίνεται ότι άντλησε οφέλη από την κρίση, καθώς απελευθερώθηκε εργατικό δυναμικό από τις πόλεις (κατασκευές, βιομηχανία) και βοήθησε τον κλάδο που έχει δείξει σημάδια εξέλιξης και εξωστρέφειας. Με την είσοδο νέων στον κλάδο έχουν αρχίσει να προτιμώνται εναλλακτικές καλλιέργειες (αρωματικά φυτά, νέες ποικιλίες παραδοσιακών καλλιεργειών, αλλά και διαφοροποίηση χρήσης γης) που προορίζονται για την αγορά και την βιομηχανία του εξωτερικού, ενώ είχαν και μία ευνοϊκή περίοδο για έξοδο στην ρωσική αγορά, ειδικά όταν η Ρωσία είχε περιορίσει τις εισαγωγές σε αγροτικά προϊόντα από την ΕΕ (εκτός της Ελλάδας).

Ένας άλλος τομέας που γνώρισε μεγάλη άνθηση την τελευταία δεκαετία και που αποτελεί πλέον την εργατική ατμομηχανή της εγχώριας οικονομίας είναι ο τουρισμός και η εστίαση, αυξάνοντας τη συμβολή της στην απασχόληση περίπου κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες και απορροφώντας το 35% του εργατικού δυναμικού της χώρας. Σε αυτό έχει συμβάλει τα μέγιστα η αλματώδης αύξηση του τουρισμού, που βέβαια δεν οφείλεται τόσο στην ποιοτική διαφοροποίηση του κλάδου, αλλά κυρίως στην γεωπολιτική συγκυρία. Η τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται από έντονες πολιτικές και γεωπολιτικές αναταράξεις σε χώρες που δρούσαν ανταγωνιστικά στο ελληνικό τουριστικό προϊόν. Εμφύλιοι πόλεμοι, διεθνή πεδία μαχών, διπλωματικοί ανταγωνισμοί και τρομοκρατία έχουν κλονίσει την εμπιστοσύνη αρκετών τουριστών από παραδοσιακές τουριστικές αγορές της Μεσογείου, κατευθύνοντάς τους στην Ελλάδα που δείχνει να παραμένει από τις ελάχιστες που μπορεί να προσφέρει ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον. Οι πόλεμοι στη Μ. Ανατολή, αλλά και οι διπλωματικές διενέξεις της Τουρκίας με Ρωσία, Ε.Ε. και ΗΠΑ, η εμπλοκή της ίδιας σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στα σύνορά της, αλλά και οι τρομοκρατικές ενέργειες στα αστικά και τουριστικά της κέντρα κατεύθυναν αρκετούς τουρίστες στην Ελλάδα. Το ίδιο συνέβη και σε άλλες χώρες σε Αίγυπτο, Λιβύη, Μαρόκο δίνοντας ώθηση του τουρισμού στην Ελλάδα και που αποτελεί κλάδο έντασης εργασίας, καθώς στηρίζεται κυρίως στην εργασία για την εξυπηρέτηση των αναγκών των τουριστών. Το εμπόριο που εμπεριέχεται στην κατηγορία αυτή έχει δεχτεί πολλά και ισχυρά πλήγματα λόγω της μείωσης της εγχώριας καταναλωτικής δυνατότητας, αλλά η αύξηση της

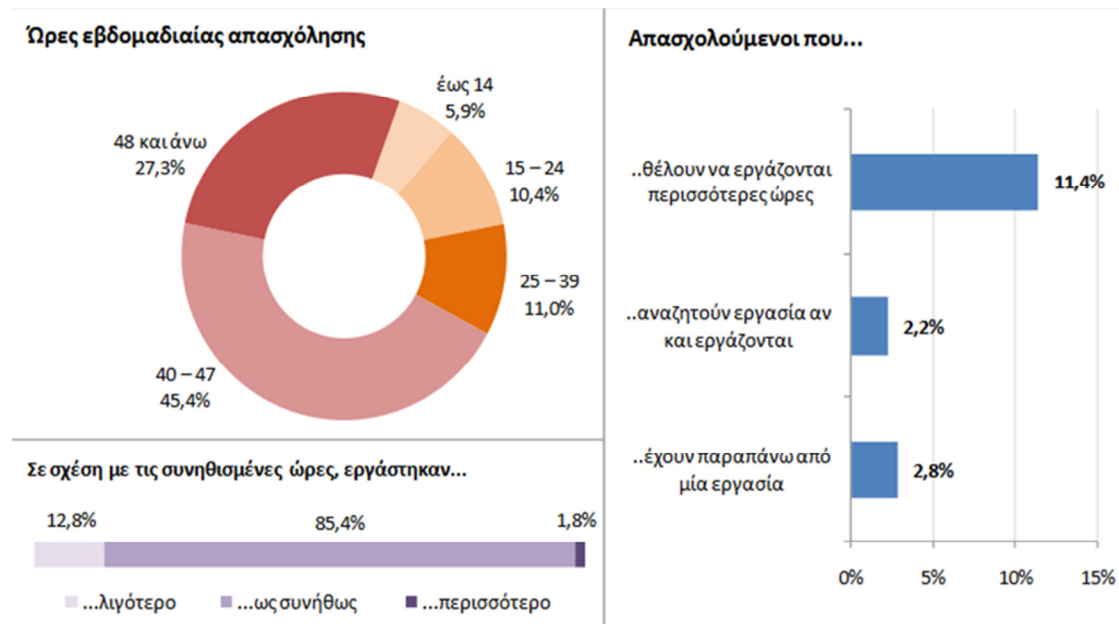
απασχόλησης στον τουρισμό ήταν τόση που όχι μόνο μετρίασε τις επιπτώσεις της μείωσης απασχόλησης στο εμπόριο, αλλά έσυρε ολόκληρο τον κλάδο σε μία εντυπωσιακή αύξηση.

Παρά τις ισχυρές πιέσεις που δέχτηκε ο τραπεζικός κλάδος κατά τη διάρκεια της κρίσης και αρκετών συγχωνεύσεων, παρατηρούμε ότι συνεχίζει να αναπτύσσεται που θα πρέπει να αποδοθεί στο άνοιγμα των λειτουργιών της πέρα από τις παραδοσιακές καθαρά τραπεζικές εργασίες. Εξαγορές και επεκτάσεις στο εξωτερικό, αλλά κυρίως η επέκταση στους τομείς χρηματοδοτικής μίσθωσης, χρηματιστηριακών εργασιών και real estate τελευταία, δημιούργησε την ανάγκη για περαιτέρω στελέχωση που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τις νέες λειτουργίες του. Ενδιαφέρουσες θα είναι οι εξελίξεις το ερχόμενο διάστημα μετά από ζυμώσεις για περαιτέρω συγχωνεύσεις και μείωσης της παρουσίας τραπεζικών καταστημάτων και προώθησης της ηλεκτρονικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

2.8 Όροι Εργασίας και Μερική Απασχόληση

Ένα σημαντικότερο στοιχείο από τους δείκτες απασχολησιμότητας και ανεργίας είναι οι όροι εργασίας και ο τύπος εργασίας των απασχολουμένων. Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται οι ώρες εβδομαδιαίας απασχόλησης των εργαζομένων, καθώς και τα ποσοστά αυτών που θα επιθυμούσαν να εργαστούν περισσότερες ώρες, έχουν παράλληλη απασχόληση, ή αναζητούν εργασία παρά το γεγονός ότι ήδη εργάζονται.

Γράφημα 2 5 Ώρες Εργασίας, δεύτερη εργασία και αναζήτηση εργασίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Βλέπουμε ότι από το σύνολο των εργαζομένων το 5,9% εργάζεται έως 14 ώρες εβδομαδιαίως, το 10,4% από 15-24 ώρες, ένα 11% από 25-39 ώρες, το 45,4% από 40-47 ώρες και τέλος το 27,3% εργάζονται παραπάνω από 47 ώρες την εβδομάδα. Έχουμε δηλαδή παραπάνω από το ένα τέταρτο (27,3%) των εργαζομένων σε καθεστώς μερικής απασχόλησης. Παρά τη γενική αρνητική στάση στη μερική απασχόληση ως μέθοδο εκμετάλλευσης του εργατικού κόσμου από την εργοδοσία (O'Reilly J., Fagan C., 1998), έχει αναμφισβήτητα αρκετά οφέλη για ομάδες πληθυσμού που δεν θα επιθυμούσαν να αναλάβουν δωρη απασχόληση εξαιτίας παράλληλων άλλων υποχρεώσεων. Ιδιαίτερα για γυναίκες που έχουν την ευθύνη φροντίδας της οικογένειας ή νέους που εργάζονται κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, το εισόδημα που μπορεί να κερδίσουν από τη μερική απασχόληση, μπορεί να συμβάλει κατά πολύ στη βελτίωση των όρων διαβίωσής τους, χωρίς να χρειαστεί να παραμελήσουν τις πρωταρχικές ευθύνες που έχουν αναλάβει (οικογένεια, σπουδές).

Η μερική απασχόληση δεν αποτελεί βέβαια πάντοτε επιλογή του εργαζόμενου και σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης και εκτεταμένης ανεργίας, αρκετοί αναλαμβάνουν εργασίες με όρους που δεν θα επιθυμούσαν. Ενδεικτικό αυτού είναι ότι το 11,4% των εργαζομένων θα επιθυμούσαν να εργάζονται περισσότερες ώρες. Άρα αντιλαμβανόμαστε ότι ένα τμήμα κυρίως όσων εργάζονται σε καθεστώς μερικής απασχόλησης στην πραγματικότητα θα επιθυμούσαν περισσότερη εργασία και δεν ανήκουν στις κατηγορίες όσων η μερική απασχόληση αποτελεί επιλογή συμπλήρωσης του εισοδήματος του νοικοκυριού. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί το

γεγονός ότι το 2,2% αναζητά εργασία παρά το γεγονός ότι εργάζονται που σημαίνει ότι το ποσοστό αυτό γνωρίζει ότι εργάζεται με χειρότερους όρους από αυτούς που επικρατούν στην αγορά (μισθοί, ωράριο ή και συνθήκες εργασίας)⁵.

Το εθνικό ποσοστό μερικής απασχόλησης είναι μεγαλύτερο από τον Ευρωπαϊκό μέσο και έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με χώρες της κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Το ποσοστό των εργαζομένων της ΕΕ-28 στην ηλικιακή ομάδα των 20-64 ετών που αναφέρουν ότι η κύρια απασχόλησή τους ήταν με καθεστώς μερικής απασχόλησης αυξήθηκε αργά αλλά σταθερά από 14,9 % το 2002 σε 19,0 % το 2015, και εν συνεχεία μειώθηκε οριακά σε 18,9 % το 2016. Το κατά πολύ υψηλότερο ποσοστό εργαζομένων με καθεστώς μερικής απασχόλησης το 2016 παρατηρήθηκε στις Κάτω Χώρες (46,6 %), και ακολουθούσαν η Αυστρία, η Γερμανία, το Βέλγιο, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Σουηδία, η Δανία και η Ιρλανδία, όπου η μερική απασχόληση αντιπροσώπευε στην κάθε περίπτωση ποσοστό μεγαλύτερο από το ένα πέμπτο των απασχολούμενων. Αντίθετα, η μερική απασχόληση ήταν σχετικά σπάνια στη Βουλγαρία (1,9 % των απασχολούμενων) καθώς και στην Ουγγαρία, την Κροατία, την Τσεχική Δημοκρατία, και τη Σλοβακία (από 4,8 % έως 5,7 %) — βλ. σχήμα 4.

Το ποσοστό μερικής απασχόλησης (βλέπε πηγές και διαθεσιμότητα στοιχείων για τον ορισμό) διαφέρει σημαντικά μεταξύ ανδρών και γυναικών. Μόλις λιγότερο από το ένα τρίτο (31,4 %) των γυναικών ηλικίας 20-64 ετών που απασχολούνταν στην ΕΕ-28 εργάζονταν με καθεστώς μερικής απασχόλησης το 2016, αναλογία κατά πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη για τους άνδρες (8,2 %). Περίπου τα τρία τέταρτα (74,8 %) των γυναικών που απασχολούνταν στις Κάτω Χώρες εργάζονταν με καθεστώς μερικής απασχόλησης το 2016, ποσοστό που ήταν με μεγάλη διαφορά, το υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Η μερική απασχόληση έχει αυξηθεί αισθητά μεταξύ 1993 και 2016 στη Γερμανία, στην Ιρλανδία, στην Ιταλία και την Αυστρία, ενώ μειώθηκε σημαντικά στην Ισλανδία (EUROSTAT 2017).

Στο παραπάνω σχήμα παρατηρούμε ότι το 2,8% κατέχει παραπάνω από μία θέσεις εργασίας. Το ποσοστό αυτό είναι ελαφρώς χαμηλότερο από τις υπόλοιπες χώρες στην Ε.Ε. όπου παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο. Στην Ε.Ε. το ποσοστό των ατόμων που κατέχουν περισσότερες από μία θέση εργασίας είναι περιορισμένο και τα άτομα με τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι πιθανότερο να έχουν δεύτερη εργασία απ' ό,

⁵ Το ποσοστό αυτό αναμένουμε ότι είναι στην πραγματικότητα αρκετά μεγαλύτερο, αλλά τα στοιχεία προέρχονται από την ΕΛΣΤΑΤ, χωρίς να εξηγεί τον τρόπο συλλογής των συγκεκριμένων ποιοτικών δεδομένων.

τι οι εργαζόμενοι με μέσο ή χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Για την ΕΕ-28, η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε πολύ σταθερή για όλα τα έτη για τα οποία διαθέτουμε στοιχεία (2002-2016), περίπου 5 % των ατόμων υψηλού μορφωτικού επιπέδου και 3 % για τις άλλες δύο ομάδες εκπαίδευσης. Το υψηλότερο ποσοστό που καταγράφεται μεταξύ των κρατών μελών είναι 16,3 % (άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο στην Πολωνία το 2000) και το χαμηλότερο είναι 0,3 % (μέσο επίπεδο εκπαίδευσης, Βουλγαρία, 2010-2016). Άλλες χώρες στις οποίες είναι αρκετά συνήθης η δεύτερη εργασία είναι η Δανία, η Εσθονία, η Λετονία, οι Κάτω Χώρες, η Πορτογαλία, η Σουηδία, η Ισλανδία και η Νορβηγία (EUROSTAT, 2017).

Η ανάλυση των δεδομένων στον παρακάτω πίνακα που αφορούν στις νέες προσλήψεις την περίοδο 2009-2017 αναδεικνύουν τα βασικά χαρακτηριστικά των τάσεων που επικρατούν πλέον στην αγορά εργασίας. Σε γενικές γραμμές οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης έχουν σταθεροποιηθεί στις επιχειρήσεις έχοντας ποσοστό άνω του 50% τα 4 τελευταία χρόνια.

Πίνακας 2 7 Νέες Προσλήψεις ανά Μορφή Σύμβασης, 2009-2017

Νέες προσλήψεις - Συμβάσεις						
Έτος	Πλήρης εργασία	Μερική εργασία	Εκ περιτροπής εργασία	Γενικό σύνολο νέων προσλήψεων	Σύνολο μερικής και εκ περιτροπής εργασίας	Ποσοστό (%) ευέλικτων μορφών εργασίας επί του συνόλου
2017	1.083.418	981.758	335.222	2.400.398	1.316.980	54,9
2016	969.965	859.439	313.570	2.142.974	1.173.009	54,7
2015	805.064	677.521	326.967	1.809.552	1.004.488	55,5
2014	775.221	566.373	224.545	1.566.139	790.918	50,5
2013	593.337	412.019	101.868	1.107.224	513.887	46,4
2012	375.843	241.985	66.615	684.443	308.600	45,1
2011	460.706	233.558	68.300	762.564	301.858	39,6
2010	586.281	228.994	60.677	875.952	289.671	33,1
2009	746.911	157.738	40.489	945.138	198.227	21,0
Απόκλιση 2009-2017	336.507	824.020	294.733	1.455.260	1.118.753	76,9
Απόκλιση 2009-2017 (%)	45,05	522,40	727,93	153,97	564,38	
Απόκλιση 2016-2017	113.453	122.319	21.652	257.424	143.971	55,9
Απόκλιση 2016-2017 (%)	34,58	44,90	2,52	32,65	31,11	

Παρατηρείται μία σταθερή αύξηση της ευελιξίας αναφορικά με την απασχόληση και η εξέλιξη αυτή αποτελεί υποχρεωτική επιλογή για τους εργαζομένους. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat⁶ που αφορούσε τη μερική απασχόληση, το 72% των εργαζομένων σε καθεστώς μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα δήλωνε ότι δεν αποτελούσε επιθυμητή επιλογή (ο αντίστοιχος ευρωπαϊκός μέσος για την ΕΕ-28 ήταν μόλις 27%).

2.9 Η Αδήλωτη Εργασία

Η αδήλωτη εργασία είναι ένα διαχρονικό φαινόμενο που όμως έλαβε διαφορετική σημασία και σπουδαιότητα κατά τον καιρό της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Πέρα από την απώλεια εσόδων για τα ασφαλιστικά και τα κρατικά ταμεία, δημιουργεί στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό και επιπροσθέτως πλήττει σε μεγαλύτερο βαθμό ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (μετανάστες, νέους, ανέργους). Μετά από μία δεκαετή κρίση που εκτόξευσε την ανεργία η διαπραγματευτική δυνατότητα των ευάλωτων ομάδων είναι πολύ μικρή στο να διαπραγματευτούν τις συνθήκες και τους όρους εργασίας. Παλαιότερη έκθεση της Ευρωπαϊκής Κομισιόν⁷ αναφορικά με την εγχώρια αδήλωτη εργασία, υπολόγιζε ότι η παραοικονομία στην Ελλάδα που φτάνει στο 24% του ΑΕΠ είναι η κυριότερη πηγή αδήλωτης εργασίας με κύριους κλάδους την αγροτική παραγωγή, τις κατασκευές, εμπόριο και τουρισμό. Αξίζει να σημειωθεί ότι κοινοί έλεγχοι του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ) και του ΕΦΚΑ το 2016 σε 34.241 επιχειρήσεις έδειξε ότι σε 5577 από αυτές (16,3%) καταγράφηκε αδήλωτη εργασία (INE/ΓΣΕΕ 2018).

Η εποχικότητα των εργασιών στον αγροτικό χώρο, επιτρέπει την αδήλωτη απασχόληση Ρομά και οικονομικών μεταναστών που εργάζονται χωρίς δικαιώματα και ασφάλιση. Στις κατασκευές αν και είναι ασύμφορη έως αδύνατη η χρήση αδήλωτης εργασίας (καθώς ο ΕΦΚΑ υπολογίζει εξ αρχής τα ένσημα που θα πρέπει να δηλωθούν για την ολοκλήρωση ενός έργου), είναι πολύ συχνή σε επισκευές και βελτιώσεις οικιών οι οποίες δεν δηλώνονται στον ΕΦΚΑ. Η παραοικονομία στον εμπορικό κλάδο υπολογίζεται ανάμεσα σε 20% και 40% το οποίο δείχνει και την τάση για το ύψος της αδήλωτης εργασίας, ενώ στον τουρισμό και τον κλάδο της

⁶ Eurostat, Labour Force Survey 2016

⁷ European Commission: Factsheet on Undeclared Work – GREECE -, Brussels 2015

<file:///C:/Users/Panagiotis/Downloads/EL%20UDW%20Factsheet%202017-%20Greece%20.pdf>

εστίασης είναι πολύ δύσκολος ο υπολογισμός τόσο της παραοικονομίας όσο και της αδήλωτης εργασίας εξαιτίας της εποχικότητας των εργασιών και του μεγάλου αριθμού πολύ μικρών επιχειρήσεων (που ξεφεύγουν της προσοχής των ελέγχων).

Υπολογισμοί του Ευρωβαρόμετρου αναφορικά με την κατανομή της αδήλωτης εργασίας αναφέρουν ότι το 67,3% της αδήλωτης εργασίας είναι μισθωτή εργασία (το 13,3% αδήλωτη και το 54% απλώς υποδηλούμενη), το 10, 2% αδήλωτη αυτό-απασχόληση και ένα 22,5% αφορά εργασία στα πλαίσια κάποιας δωρεάν εξυπηρέτησης ή κοινωνικής υποχρέωσης.

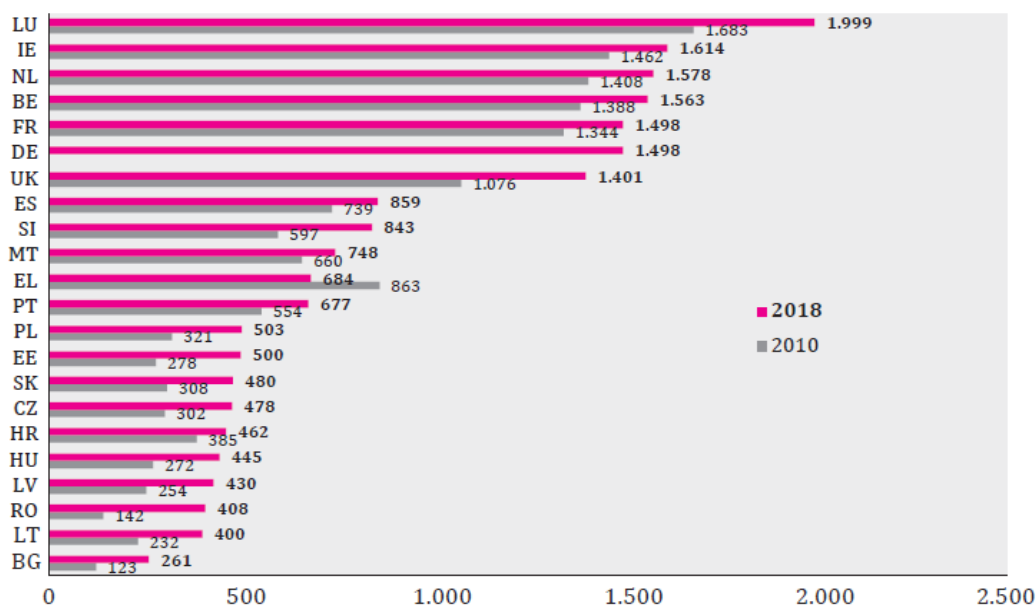
2.10 Μισθοί και Κατώτατος Μισθός σε Ελλάδα και ΕΕ

Εθνικός κατώτατος μισθός έχει μέχρι στιγμής θεσμοθετηθεί στα 22 από τα 28 κράτη-μέλη της ΕΕ. Η Αυστρία, Δανία, Φινλανδία, Σουηδία, Ιταλία και Κύπρος δεν έχουν ψηφίσει ανάλογη κρατική ρύθμιση, αλλά γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε κλαδικό επίπεδο από τους κοινωνικούς εταίρους.

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται οι κατώτατοι μεικτοί μηνιαίοι μισθοί (πρό φόρων και εισφορών των εργαζομένων) για τις 22 χώρες της ΕΕ που έχουν θεσμοθετημένο κατώτατο μισθό, καθώς και η εξέλιξή τους από το 2010, έχοντας λάβει υπόψη και τις περιπτώσεις όπου καταβάλλονται 14 μισθοί (δώρα εορτών και αδείας) και αφορά Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα.

Παρατηρούμε ότι υπάρχει μία ομάδα κρατών όπου ο κατώτατος μισθός ξεπερνά τα 1400€ που περιλαμβάνει, Λουξεμβούργο, Ιρλανδία, Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία, μία δεύτερη ομάδα όπου ο κατώτατος είναι μεταξύ 677 και 859 και περιλαμβάνει Πορτογαλία, Ισπανία, Σλοβενία, Μάλτα και Ελλάδα, ενώ στην τρίτη ομάδα ο κατώτατος μισθός είναι κάτω από τα 503€ και περιλαμβάνει τα νέα κράτη-μέλη της ΕΕ και χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης.

Γράφημα 2 6 Εξέλιξη Κατώτατων μισθών στην ΕΕ (22), 2010-2018

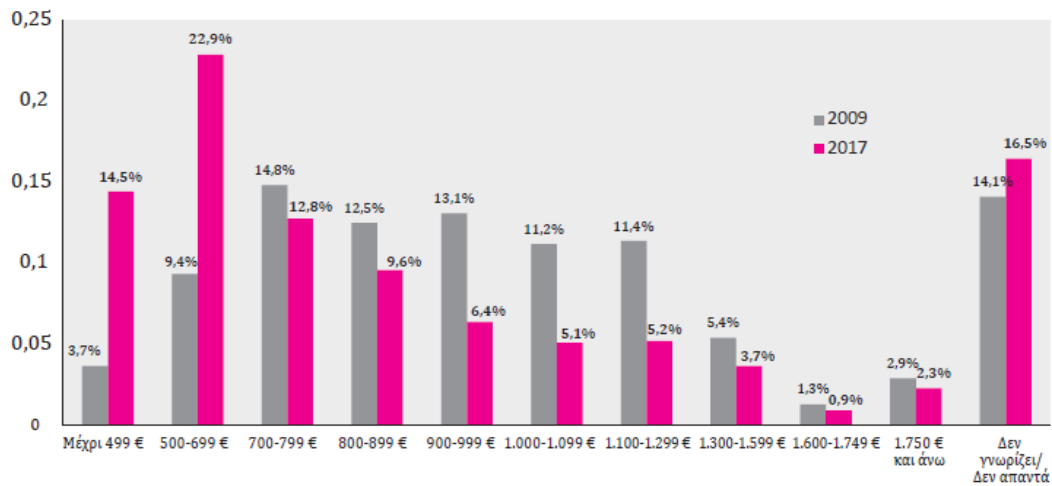

Πηγή: Eurostat, 2018

Από το σύνολο των χωρών με θεσμοθετημένο κατώτατο μισθό, η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που έχει προχωρήσει σε αλληπάλληλες μειώσεις του εξανεμίζοντας την διαφορά που είχε ακόμα και με χώρες όπως η Πορτογαλία και η Μάλτα. Μέσω της συρρίκνωσής του κατώτατου μισθού (σε πραγματικούς και ονομαστικούς όρους), αλλά και σε συνδυασμό με την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, μετέτρεψαν τον κατώτατο μισθό από εργαλείο προστασίας των χαμηλόμισθων και ευάλωτων ομάδων, σε εργαλείο γενικής μείωσης των μισθών στον ιδιωτικό τομέα και εσωτερικής υποτίμησης. Η εσωτερική όμως υποτίμηση μέσω της μείωσης των μισθών, δεν οδήγησε σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας (όπως δεν είχε συμβεί και στην Βουλγαρία που σταθερά διατηρούσε χαμηλό εργατικό κόστος), αλλά αντίθετα η μείωση της δυνατότητας κατανάλωσης, μείωσε υπέρμετρα τη ζήτηση, τροφοδοτώντας έναν κύκλο ύφεσης και αποεπένδυσης.

Συγκρίνοντας τις έρευνες Εργατικού Δυναμικού των ετών 2009,2017 αναφορικά με τους μισθούς στον ιδιωτικό τομέα προκύπτει ότι το 2017 έχει αυξηθεί εντυπωσιακά το ποσοστό των εργαζομένων με μηνιαίες αποδοχές μικρότερες των 700€ (37,4% το 2017 από 13,1% το 2009), ενώ έχει μειωθεί στο μισό το ποσοστό αυτών που είχαν αμοιβές μεταξύ 900-1300€ (16,8% 2017, 35,7% 2009)

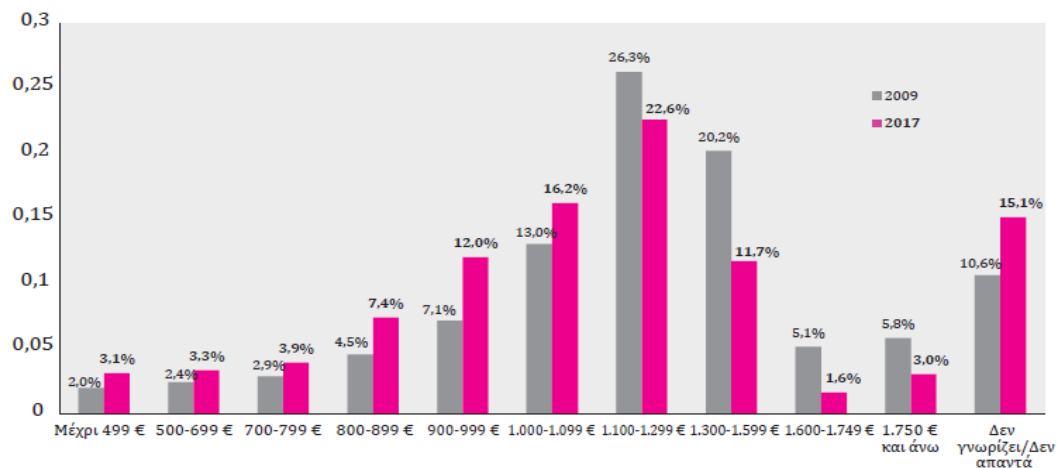
Γράφημα 2 7 Κατανομή (%) Εργαζομένων στον Ιδιωτικό Τομέα Ανά Κατηγορία Καθαρών Μηνιαίων Αποδοχών, Ελλάδα 2009-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 2009,2017

Ανάλογες διαφοροποιήσεις και μειώσεις εισοδημάτων παρατηρούνται και για τους εργαζόμενους στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα, χωρίς όμως να εμφανίζονται τόσο έντονες διακυμάνσεις. Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές έχει αυξηθεί το ποσοστό των εργαζομένων με αμοιβές κάτω των 1000€ (29,8% 2017, 18,9% 2009), έχει αυξηθεί ελαφρά το ποσοστό των αμοιβών μεταξύ 1000-1100€ (16,2% 2017, 13% 2009), αλλά έχει μειωθεί το ποσοστό των αμοιβών μεταξύ 1100-1600€ (34,3% 2017, 46,5% 2009) και το ποσοστό όσων είχαν μηνιαίες αποδοχές άνω των 1600€ (4,7% 2017, 10,9% 2009).

Γράφημα 2 8 Κατανομή (%) Εργαζομένων στον Ευρύτερο Δημόσιο Τομέα Ανά Κατηγορία Καθαρών Μηνιαίων Αποδοχών, Ελλάδα 2009-2017

2.11 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Στα συμπεράσματα της ενότητας αυτής αναφορικά με την κατάσταση στην αγορά εργασίας κατά το 2017 μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει μία συνεχιζόμενη τάση σταθεροποίησης. Μία τέτοια σταθεροποίηση για να οδηγήσει σε μία ανάκαμψη της οικονομίας θα πρέπει να στηριχθεί και σε μία γενικότερη διατηρήσιμη βελτίωση των μακροοικονομικών μεγεθών, όπως η εγχώρια κατανάλωση και οι επενδύσεις. Η μακρά οικονομική κρίση που μετρά ήδη 10 χρόνια στην ελληνική οικονομία, η δημοσιονομική λιτότητα και η ολοκληρωτική απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων που συζητήθηκε σε προηγούμενη ενότητα) διαμορφώνουν ένα προβληματικό εργασιακό πλαίσιο.

Στα κυριότερα σημεία της αγοράς εργασίας στην παρούσα περίοδο θα μπορούσαμε να αναφέρουμε μία συνεχιζόμενη θετική πορεία στην μισθωτή απασχόληση και μείωση της ανεργίας, αλλά και την συνεχή αύξηση των συμβάσεων μερικής απασχόλησης στις νέες προσλήψεις. Η παράλληλη συμπίεση των εργασιακών δικαιωμάτων και διατήρηση των μισθών σε χαμηλά επίπεδα δείχνουν ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην εργασία θα χρειαστούν δεκαετίες για να επανέλθουν στα προ κρίσης επίπεδα.

Κεφάλαιο 3ο Ανισότητα εργαζομένων και ευπαθείς ομάδες

3.1 Εισαγωγή

Η σχεδόν ολοκληρωτική απορρύθμιση της αγοράς εργασίας που συντελέστηκε την τελευταία δεκαετία, η πλεονασματική δημοσιονομική πολιτική με εργαλεία την πολιτική λιτότητας και την υπερφορολόγηση των νοικοκυριών, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της φτώχειας ανάμεσα στους εργαζομένους, αλλά και την οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση ευρέων τμημάτων ευπαθών πληθυσμών.

Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με την εξέλιξη της φτώχειας στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, αλλά και την κατανομή της σε σχέση με την επαγγελματική κατάσταση, το φύλο, την ηλικία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών στρωμάτων. Ως εργαλεία θα χρησιμοποιήσουμε στατιστικά στοιχεία από την EUROSTAT και δημοσιευμένες εκθέσεις και έρευνες από φορείς και οργανισμούς με αντικείμενο τον κόσμο της εργασίας.

3.2 Δείκτες φτώχειας στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης

Μία πρώτη προσέγγιση στην εξέλιξη των βασικών δεικτών φτώχειας στην Ελλάδα μετά το 2009 είναι σε θέση να τονίσει τη συσχέτιση οικονομικής ύφεσης και αύξησης της φτώχειας. Σε οικονομίες που λειτουργούν σε κανονικότητα, η φτώχεια και οι δείκτες φτώχειας σχετίζονται περισσότερο με το φαινόμενο της ανισότητας και ανισοκατανομής των πόρων μιας οικονομίας (ειδικά όταν το κράτος αποτυγχάνει να κατευθύνει πόρους προς τα ασθενέστερα μέλη της). Στην Ελλάδα όμως που συνεχίζει να περνάει μια πολύ μακρά ύφεση και βιώνει μία πρωτοφανή οικονομική συρρίκνωση δεν μπορεί να στηριχθεί η υπόθεση της σταθερής οικονομικής μεγέθυνσης που θα αιτιολογούσε τη μέτρηση της φτώχειας στη βάση της ανισότητας.

Στο γράφημα 3.1 που ακολουθεί παρουσιάζονται τρεις δείκτες φτώχειας για την Ελλάδα στην περίοδο 2009-2016. Η συμβατική μέτρηση της φτώχειας περιλαμβάνει όσους λαμβάνουν εισόδημα έως 60% από το διάμεσο διαθέσιμο εισόδημα του πληθυσμού. Καθώς όμως το μέσο εισόδημα έχει συρρικνωθεί από την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, την θεσμοθέτηση ιδιαίτερα χαμηλού κατώτατου μισθού (που αντί να προστατεύσει τις ευάλωτες ομάδες, έγινε η κανονικότητα για μεγάλο τμήμα

του πληθυσμού, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα) και οι δυνατότητες της εσωτερικής υποτίμησης έφθασαν τα όρια τους, χρησιμοποιήθηκε ως δεύτερος δείκτης φτώχειας το μέσο διαθέσιμο εισόδημα του 2008. Ο τρίτος δείκτης που υιοθετήθηκε από την EUROSTAT τα τελευταία χρόνια, σε μία προσπάθεια αναγνώρισης και καταπολέμησης της ακραίας φτώχειας, είναι ο «δείκτης φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού» στον οποίο λαμβάνονται υπόψη την υλική αποστέρηση και την ένταση της εργασίας εκτός από τα εισοδηματικά κριτήρια.

Γράφημα 3 1 Εξέλιξη των βασικών δεικτών ποσοστού φτώχειας (%), Ελλάδα 2009-2016

Πηγή: Eurostat, 2017

Ο συμβατικός δείκτης φτώχειας εμφανίζει αύξηση από το 19,7%, τιμή που είχε το 2009, ως το 23,1% που αποτέλεσε το ανώτατο επίπεδο. Έκτοτε ξεκινάει η σταδιακή μείωσή του μέχρι το 21,2% κατά το 2016. Αυτή η μείωση ταυτίζεται χρονικά με την αρχή πτώσης της ανεργίας από το τέλος του 2013, ενώ πολιτικές όπως αυτή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης που θεσμοθετήθηκαν το 2014 και το 2016 αντίστοιχα, είχε σίγουρα θετική επίδραση στην μερική ανακούφιση του πληθυσμού από την φτώχεια.

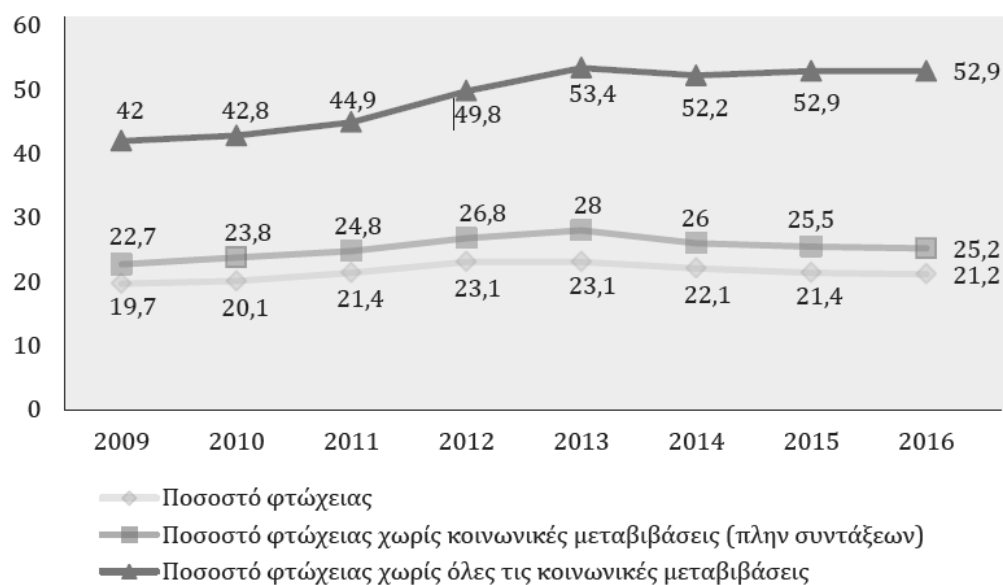
Ο δείκτης της φτώχειας λαμβάνοντας ως μέσο διαθέσιμο εισόδημα αυτό του 2008, αυξήθηκε με πολύ υψηλούς ρυθμούς φτάνοντας από 18,9% το 2009 στο 47,8% το 2016. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι με όρους εισοδήματος του 2008, ο μισός ελληνικός πληθυσμός ζει κάτω από το όριο της φτώχειας στο 2016.

Τέλος ο δείκτης «φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού» που έχει πιο ευρεία όρια είναι υψηλότερος από τον συμβατικό δείκτη (αφού καταμετρούνται φτωχοί και με άλλα κριτήρια πέρα από τα εισοδηματικά) ξεκινώντας από 27,6% το 2009, ενώ έδειξε να σταθεροποιείται κοντά στο 36% από το 2012 και μετά. Ο δείκτης αυτός δεν ακολούθησε την καθοδική πορεία του συμβατικού δείκτη φτώχειας, καθώς αρκετοί εργαζόμενοι εργάζονται αρκετά περισσότερες ώρες για περίπου ίδιο μισθό και υπάρχουν αρκετοί εργαζόμενοι όπου βιώνουν στέρηση βασικών υλικών και κοινωνικών αγαθών, καθώς ο μισθός τους δεν επαρκεί για την κάλυψη του συνόλου των αναγκών τους.

Στο προσεχές μέλλον δεν είμαστε σίγουροι για την πορεία του δείκτη αυτού, καθώς δύο μέτρα που προτίθεται να κατατεθούν από την Κυβέρνηση προς ψήφιση θα έχουν αντίθετα αποτελέσματα (αλλά δεν θα αφορούν τις ίδιες ομάδες). Από τη μία μεριά σχεδιάζεται η εφαρμογή του Ν. 4472/17 (βλέπε και κεφάλαιο 1), σύμφωνα με το οποίο προβλέπεται μείωση των συντάξεων έως και 18% από 01-01-2019 και που προβλέπεται να πλήξει τα εισοδήματα των συνταξιούχων. Από την άλλη μεριά συζητείται η αύξηση του βασικού μισθού μέσω των κλαδικών συμβάσεων εργασίας και που προβλέπεται να έχει καθολική εφαρμογή στην οικονομία μέσα σε μία διετία (καθώς θα συμπαρασυρθούν οι μισθοί προς τα πάνω) και που υπάρχουν ελπίδες για ουσιαστική βελτίωση του βιωτικού επιπέδου των εργαζομένων. Ακόμα και εάν η συνισταμένη των αντίθετων δυνάμεων είχε μηδενικό αντίκτυπο στο συνολικό εισόδημα, αντιλαμβανόμαστε ότι δεν συμβαίνει το ίδιο εάν εξετάσουμε την κάθε ομάδα ξεχωριστά. Οι εργαζόμενοι θα λάβουν αύξηση, την ίδια στιγμή που οι συνταξιούχοι θα μετρήσουν την 7^η μείωση στη σύνταξή τους από το 2009.

Γίνεται αντιληπτό πως οι συντάξεις, όπως και όλες οι εταβιβαστικές πληρωμές του Κράτους προς ευπαθείς και ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, είναι ένα σημαντικό ανάχωμα της φτώχειας, ειδικά σε συνθήκες οικονομικής συρρίκνωσης. Για το λόγο αυτό δημιουργήσαμε το γράφημα 3.2 που υπολογίζει και συγκρίνει τα ποσοστά φτώχειας που θα επικρατούσαν χωρίς τις κοινωνικές μεταβιβάσεις εισοδήματος, αρχικά εξαιρώντας τις συντάξεις και στη συνέχεια αφαιρώντας και τις συντάξεις.

Γράφημα 3 2 Εξέλιξη της φτώχειας και κοινωνικές μεταβιβάσεις, Ελλάδα 2009-2016

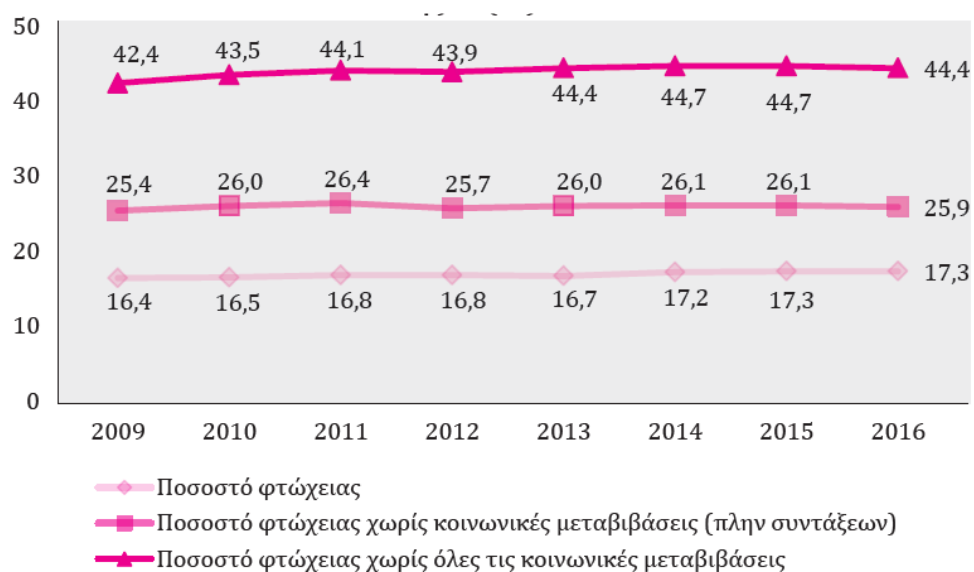

Πηγή: Eurostat 2017

Στο παραπάνω γράφημα βλέπουμε η φτώχεια δεν αυξάνεται κατά πολύ εάν αφαιρεθούν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις (εξαιρώντας αρχικά τις συντάξεις). Με βάση αυτό η φτώχεια θα μετριόταν στο 22,7% το 2009 και ακολουθώντας την πορεία του δείκτη φτώχειας θα έφτανε στο υψηλότερο σημείο το 2013 και στη συνέχεια θα μειωνόταν στο 25,2% το 2016. Μία ερμηνεία του παραπάνω θα ήταν ότι η ελληνική κοινωνία δεν βασίζεται και δεν εξαρτάται από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Μία περισσότερο πεσιμιστική ερμηνεία όμως είναι το μικρό ποσοστό των ευπαθών ομάδων που δικαιούνται και λαμβάνουν κάποιο επίδομα, αλλά και το μικρό ύψος των επιδομάτων που δεν επαρκούν για την ανακούφιση της φτώχειας. Αντίθετα όταν εξαιρεθούν κάθε μορφής κοινωνικές μεταβιβάσεις, φτώχεια αυξάνεται με υψηλότερους ρυθμούς από το συμβατικό δείκτη της φτώχειας. Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών οι συντάξεις παίζουν περισσότερο καθοριστικό ρόλο στην ανάσχεση της φτώχειας.

Στην Ευρώπη ΕΕ-27 το επίπεδο της φτώχειας εξαρτάται λιγότερο από τις συντάξεις, αλλά δείχνει μεγαλύτερη εξάρτηση από τις υπόλοιπες κοινωνικές μεταβιβάσεις, καθώς το σύστημα επιδομάτων στην ΕΕ είναι αρκετά πιο διευρυμένο και το λαμβάνουν μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού.

Γράφημα 3.3 Εξέλιξη της φτώχειας και κοινωνικές μεταβιβάσεις, ΕΕ-27 2009-2016

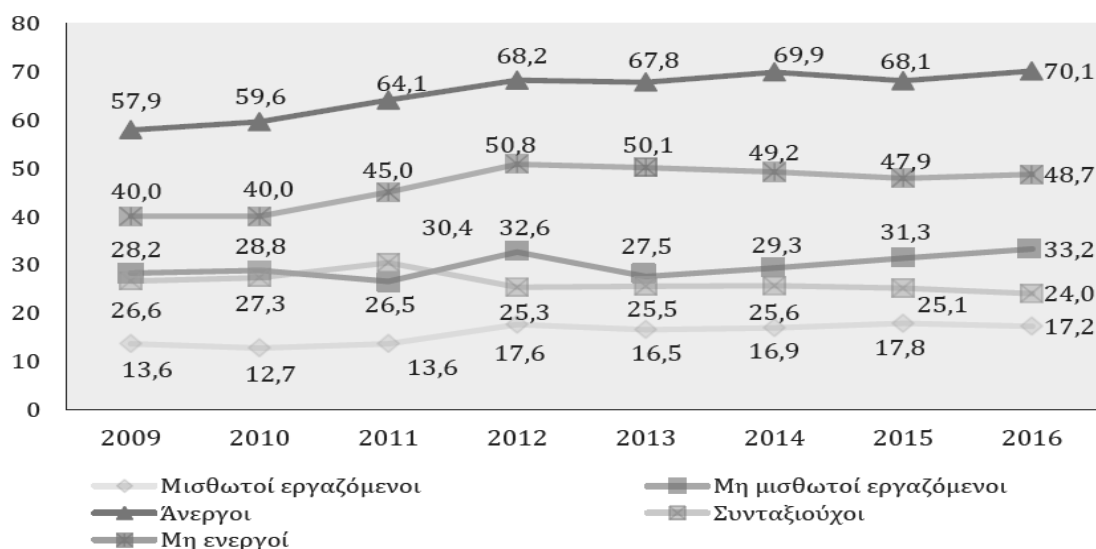

Πηγή: Eurostat, 2017

Πέρα από τους δείκτες φτώχειας στο γενικό πληθυσμό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε να οριοθετήσουμε τους δείκτες ανάμεσα σε κατηγορίες του γενικού πληθυσμού και να δούμε πως κατανέμεται η φτώχεια σε αυτές. Η απορρύθμιση των εργασιακών όρων στην Ελλάδα, όπως και η μεγάλη μείωση των μισθών που προηγήθηκαν τα τελευταία χρόνια (βλ. και κεφάλαιο 2) έπαιξε μεγάλο ρόλο στη δημιουργία και τη γιγάντωση του ποσοστού των εργαζόμενων φτωχών, ατόμων δηλαδή που ενώ εργάζονται έχουν βασικές στερήσεις από το βιοτικό τους επίπεδο το οποίο συχνά είναι συγκρίσιμο με αυτό των ανέργων.

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται τα ποσοστά ομάδων του πληθυσμού που βρίσκονται κάτω από τα όρια «φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού».

Γράφημα 3 4 Ποσοστό (%) του πληθυσμού στα όρια της φτώχειας ανά επαγγελματική κατάσταση, Ελλάδα 2009-2016

Πηγή: Eurostat, 2017

Η πρώτη εντύπωση που δημιουργείται είναι η ανοδική τάση του δείκτη φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς η ένταση της φτώχειας σημειώνει την υψηλότερη τιμή της το 2016, παρά την κάμψη που είχαν επιμέρους κατηγορίες την περίοδο 2013-2015.

Δεν προκαλεί φυσικά έκπληξη το γεγονός ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζουν οι άνεργοι σε ένα ποσοστό που αυξήθηκε από 57,9% το 2009 σε 70,1%. Αντίθετα το μικρότερο ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού δείχνουν να έχουν οι μισθωτοί εργαζόμενοι με ποσοστό 17,2% το 2016. Αν και θα περίμενε κάποιος το ποσοστό αυτό να είναι μικρότερο για το περισσότερο παραγωγικό τμήμα του πληθυσμού, θα απαντούσαμε ότι τα στοιχεία δεν πρέπει να κρίνονται μόνο ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά. Για αυτό το 17,2% των εργαζομένων που βιώνουν φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό, θα έπρεπε να γνωρίζουμε τους όρους εργασίας τους, τις εβδομαδιαίες ώρες εργασίας τους και την αμοιβή που απολαμβάνουν για αυτές. Αν μάλιστα υπήρχαν στοιχεία που θα επέτρεπαν να γίνει περαιτέρω διαχωρισμός σε δημόσιους και ιδιωτικούς υπαλλήλους θα βλέπαμε ότι το ποσοστό των ιδιωτικών υπαλλήλων κάτω από τα όρια της φτώχειας θα ήταν πολύ μεγαλύτερο. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που είδαμε σε προηγούμενες ενότητες, η αύξηση των ελαστικών μορφών απασχόλησης, αλλά και η συρρίκνωση της αποζημίωσης για την παροχή εργασίας δημιουργούν και μεγενθύνουν το φαινόμενο των εργαζομένων φτωχών (working poor), μία διεθνή

τάση που δείχνει πως κάποιος μπορεί να είναι ταυτόχρονα εργαζόμενος και ανίκανος να καλύψει βασικές ανάγκες διαβίωσης.

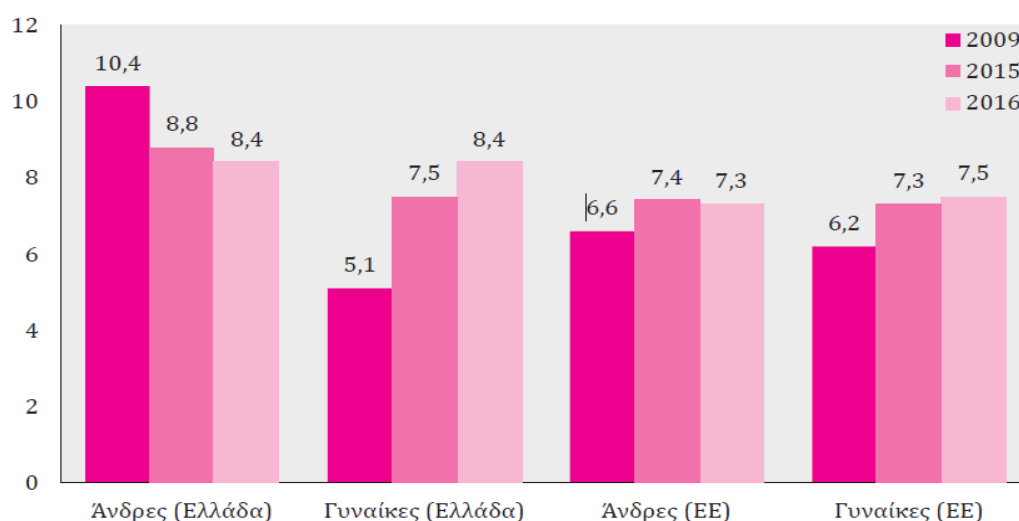
Στους συνταξιούχους παρατηρείται μείωση του ποσοστού από το ανώτατο όριο του 50,8% που είχε φτάσει το 2012. Παρά τις επαναλαμβανόμενες περικοπές του ύψους των συντάξεων, η πτώση του ποσοστού αυτού μπορεί να δικαιολογηθεί από την ακόμα μεγαλύτερη περικοπή του μέσου εργατικού μισθού (στη βάση του οποίου υπολογίζεται και ο δείκτης φτώχειας).

3.3. Οι Εργαζόμενοι Φτωχοί σε Ελλάδα και ΕΕ

Λαμβάνοντας ως αφετηρία τα στοιχεία που παρατέθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, θα χρησιμοποιήσουμε τα στατιστικά της Εργασίας από την Eurostat για να αναδείξουμε τις πτυχές και τα επιμέρους σημεία του φαινομένου των εργαζόμενων φτωχών. Σύμφωνα και με τα παραπάνω δεν θα πρέπει να αναμένουμε μία τυχαία κατανομή της φτώχειας, αλλά αντίθετα ομάδες εργαζομένων που θα είναι περισσότερο ευάλωτες στη φτώχεια.

Αν κάναμε έναν πρώτο διαχωρισμό ανάλογα με το φύλο θα παρατηρούσαμε ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης μειώνεται το ποσοστό των εργαζόμενων φτωχών ανδρών, ενώ αντίθετα αυξάνεται το ποσοστό των γυναικών, το οποίο θα μπορούσε να σχετίζεται με την σταδιακή αύξηση των ελαστικών μορφών εργασίας που απευθύνονται σε μεγάλο βαθμό στις γυναίκες.

Γράφημα 3 5 Εργαζόμενοι Φτωχοί κατά φύλο, Ελλάδα, Ε.Ε., 2009,2015,2016)

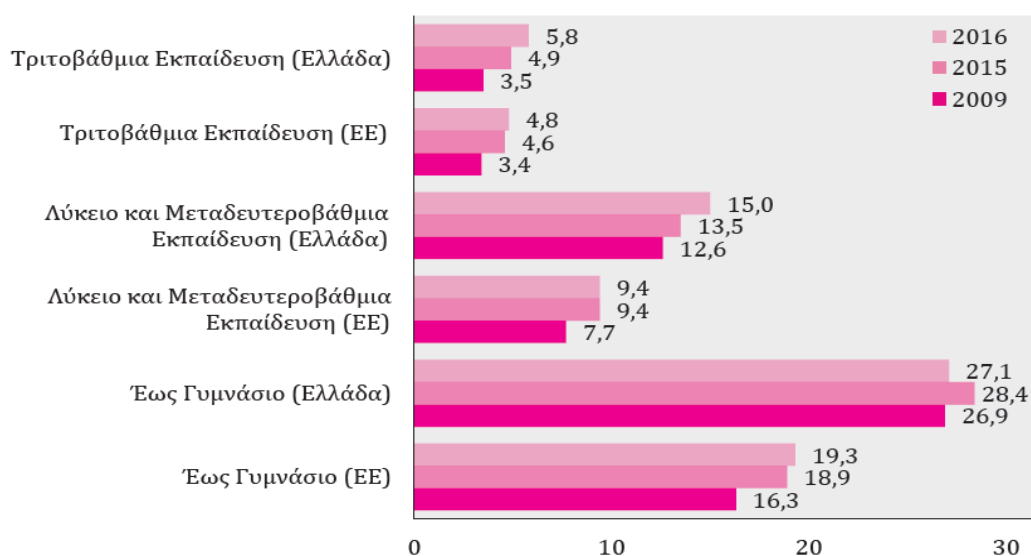
Πηγή: Eurostat, 2017

Στην Ευρώπη τα ποσοστά της φτώχειας είναι χαμηλότερα, αλλά αντίθετα από την Ελλάδα παρατηρούμε ότι η κατανομή της φτώχειας ανάμεσα στα δύο φύλα δεν δείχνει διαφοροποίηση και κινείται προς την ίδια κατεύθυνση με περίπου την ίδια ένταση. Είναι ακόμα εντυπωσιακό ότι το ποσοστό των εργαζόμενων φτωχών δείχνει να έχει αυξητικές τάσεις, παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ξεπέρασαν αρκετά γρήγορα την χρηματοοικονομική κρίση του 2008. Θα ήταν ενδιαφέρον εάν υπήρχαν πρόσθετα δημοσιευμένα στοιχεία πάνω στο θέμα, ώστε να διακρίνουμε εάν αυτή η αυξητική τάση οφείλεται στη διεύρυνση της ΕΕ με εισοδο χωρών με αναπτυσσόμενες οικονομίες, στην διεθνή αύξηση των συμβάσεων ελαστικής απασχόλησης, ή στην ταχύτερη αύξηση του πληθωρισμού σε σχέση με τον εργατικό μισθό.

Καθώς σε προηγούμενη ενότητα (κεφ. 2) είδαμε ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και εκπαιδευτικού επιπέδου θα ήταν εξίσου ενδιαφέρον να ελέγξουμε την υπόθεση αυτή σε σχέση με την ένταση του φαινομένου των εργαζομένων που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας.

Στο γράφημα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα στοιχεία της Eurostat αναφορικά με τους εργαζόμενους που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους στην Ελλάδα και την υπόλοιπη ΕΕ.

Γράφημα 3 6 Ποσοστά (%) Εργαζομένων Κάτω από το Όριο της Φτώχειας σε Ελλάδα και ΕΕ σε Σχέση με το Επίπεδο Εκπαίδευσης (2009,2015,2016)

Πηγή: Eurostat, 2017

Μία από τις κύριες αιτίες μισθολογικής ανισότητας στην αγορά εργασίας είναι το επίπεδο εξειδίκευσης και το εκπαιδευτικό επίπεδο των εργαζομένων. Φαίνεται ότι τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη ΕΕ το εκπαιδευτικό επίπεδο παίζει καθοριστικό ρόλο στον εργασιακό μισθό, άρα και στο επίπεδο φτώχειας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού σε Ελλάδα και ΕΕ εμφανίζουν οι εργαζόμενοι που δεν έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στην Ελλάδα περισσότεροι από 1 στους 4 (27,1%) ζουν κάτω από το όριο αυτό, ενώ στην Ευρώπη είναι λιγότεροι από 1 στους 5 (19,3%). Αντιλαμβανόμαστε ότι η μεγάλη αυτή διαφορά δεν δικαιολογείται μόνο από τα δεδομένα που δημιούργησε η πρόσφατη κρίση στον εργασιακό χώρο και τα εργασιακά δικαιώματα, αλλά και από την διάρθρωση της οικονομίας και την ευχέρεια της κάθε χώρας να απορροφήσει την ανειδίκευτη εργασία διαχρονικά.

Αρκετή διαφορά φαίνεται πως υπάρχει και ανάμεσα στους απόφοιτους Λυκείου ή Μεταδευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Αν και τα ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού είναι αισθητά χαμηλότερα στην κατηγορία αυτή, υπάρχουν μεγάλες διαφορές σε Ελλάδα και Ευρώπη. Ενώ στην ΕΕ το ποσοστό αυτό δείχνει να σταθεροποιείται στο 9,4%, στην Ελλάδα υπάρχουν αυξητικές τάσεις και το ποσοστό το 2016 έφτασε το 15%.

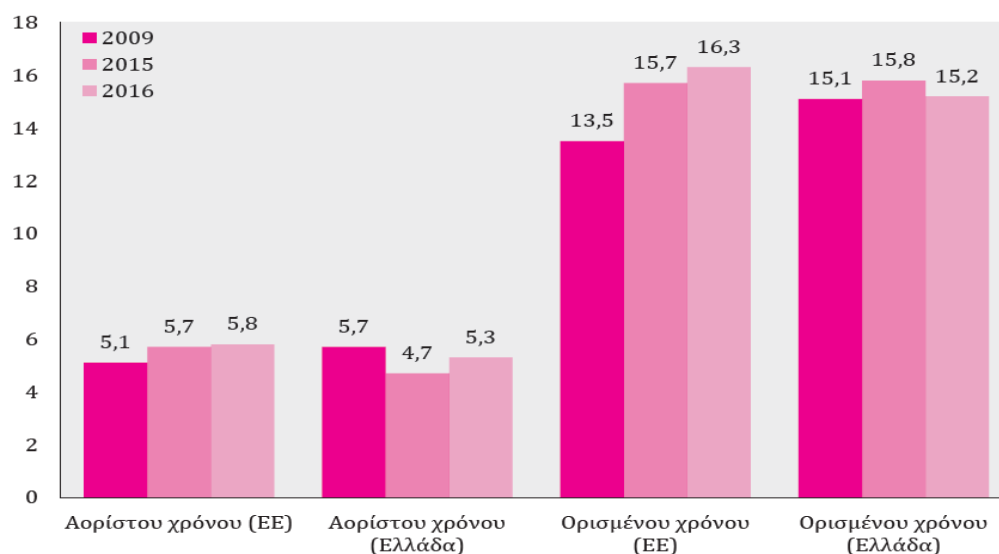
Αντίθετα αρκετά μικρότερα ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, και μεγαλύτερη ομοιότητα με τα ποσοστά στην ΕΕ, εμφανίζουν οι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Μόλις το 5,8% των αποφοίτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού το 2016. Το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ είναι 4,8%.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, αλλά λαμβάνοντας υπόψη και τα συμπεράσματα αναφορικά με τη σχέση εκπαίδευσης και ανεργίας (που είδαμε διεξοδικά στο 2^ο κεφάλαιο) θα λέγαμε ότι η εκπαίδευση αποτελεί το κυριότερο εργαλείο τόσο κατά της ανεργίας, αλλά και της διαπραγμάτευσης καλύτερων μισθών. Θα ήταν σκόπιμο να αναρωτηθούμε ποιοί είναι αυτοί που έχουν τη δυνατότητα να σπουδάσουν, το τι σπουδάζουν και τι ρόλο παίζει το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον στις επιλογές των νέων αναφορικά με την εκπαίδευσή τους, αλλά κάτι τέτοιο θα ήταν πέρα από τους στόχους αυτής της εργασίας.

Ένα ερώτημα που ευλόγως θα μπορούσε να θέσει κάποιος στη συνέχεια είναι εάν θα μπορούσε να υποστηριχθεί μία σχέση μεταξύ τύπου εργασίας και φτώχειας ανάμεσα στους εργαζόμενους στην Ελλάδα και την Ε.Ε. Η Eurostat έχει

δημοσιοποιήσει, εν μέρει, ανάλογα στατιστικά. Στο παρακάτω γράφημα θα παρουσιάσουμε το ποσοστό των εργαζομένων σε Ελλάδα και ΕΕ που λαμβάνουν μισθό που τους κατατάσσει κάτω από το όριο της φτώχειας ανάλογα με το εάν εργάζονται με σύμβαση ορισμένου ή αορίστου χρόνου. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου σχετίζονται πιο συχνά με ελαστικές μορφές εργασίας.

Γράφημα 3 7 Ποσοστά (%) Εργαζομένων κάτω από τα Όρια Φτώχειας ως προς τη Σύμβαση Εργασίας, Ελλάδα, ΕΕ (2009, 2015, 2016)

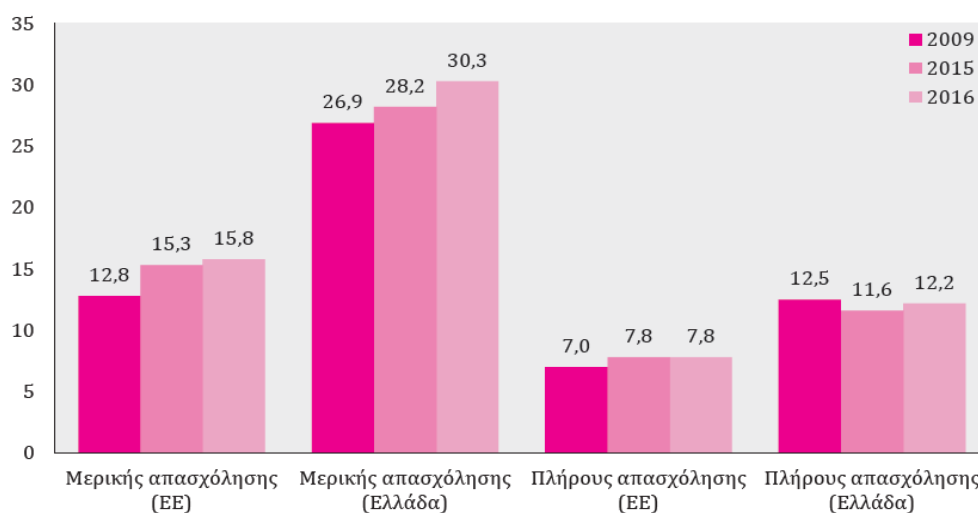
Πηγή: Eurostat, 2017

Αυτό που προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων της Eurostat είναι ότι το ποσοστό των εργαζομένων που ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας και κοινωνικής απομόνωσης με συμβάσεις ορισμένου χρόνου είναι τριπλάσιο αυτών που εργάζονται με σύμβαση αορίστου χρόνου. Η παραπάνω πρόταση ισχύει εξίσου για την Ελλάδα και την ΕΕ, ενώ τα ποσοστά παρουσιάζουν μικρότερη διαφοροποίηση σε σχέση με τις άλλες παραμέτρους που εξετάσαμε.

Ένα δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι οι συμβάσεις αορίστου χρόνου όχι μόνο δημιουργούν μικρότερη ανασφάλεια στους εργαζομένους, αναφορικά με το εργασιακό τους μέλλον, αλλά έχει και καλύτερες απολαβές που τους εξασφαλίζει μία περισσότερο ασφαλή απόσταση από το όριο της φτώχειας. Μάλιστα πέρα από τις διακυμάνσεις στο χρόνο, η Ελλάδα εμφανίζει μικρότερο ποσοστό φτωχών εργαζομένων και στους δύο τύπους εργασίας.

Πέρα από τον τύπο εργασίας στην αποτύπωση της φτώχειας των εργαζομένων, σημαντικό ρόλο –πέρα από τον τύπο της σύμβασης εργασίας- έχει και ο χρόνος εργασίας, που θα καθορίσει τελικά και τις απολαβές των εργαζομένων. Για το λόγο αυτό αντλήσαμε τα δεδομένα που αφορούν τις ώρες εργασίας των εργαζομένων φτωχών και παρουσιάζονται στο παρακάτω γράφημα.

Γράφημα 3 8 Ποσοστά (%) εργαζομένων κάτω από τα όρια της φτώχειας και χρόνος απασχόλησης, Ελλάδα, ΕΕ (2009, 2015, 2016)

Πηγή: Eurostat, 2017

Παρακολουθώντας την πορεία αυτής της εργασίας είχαμε ισχυρές ενδείξεις ότι θα συναντήσουμε μία δυνατή συσχέτιση μεταξύ του χρόνου εργασίας και του ποσοστού των εργαζομένων κάτω από το όριο της φτώχειας. Η απορρύθμιση του εργασιακού περιβάλλοντος και η ανάπτυξη των ελαστικών μορφών εργασίας ήταν δεδομένο ότι θα είχε σημαντικές επιπτώσεις στους όρους διαβίωσης των εργαζομένων. Πρόσφατα στατιστικά από τον ΕΦΚΑ επιβεβαίωσαν τον παραπάνω ισχυρισμό, καθώς προκύπτει πως κατά το 2017 το 1/3 περίπου των εργαζομένων μερικής απασχόλησης λάμβαναν μηνιαία μισθό που ήταν μικρότερος του επιδόματος ανεργίας⁸. Ακόμα πιο εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι το 12,2% των εργαζομένων πλήρους απασχόλησης είναι κάτω από το όριο της φτώχειας. Σε αυτό σίγουρα έχει συμβάλει η υψηλή φορολογία (άμεσους και έμμεσους φόρους) τα τελευταία χρόνια.

⁸ http://www.efka.gov.gr/news/files/DI_MEL_F1_11_212352-12022018.pdf

Στην ΕΕ αντίστοιχα το ποσοστό των εργαζομένων πλήρους απασχόλησης κάτω από το όριο της φτώχειας είναι 7,8%.

Αναφορικά με τους εργαζόμενους μερικής απασχόλησης παρατηρούμε ότι στην Ελλάδα είναι περίπου διπλάσιοι οι εργαζόμενοι κάτω από το όριο της φτώχειας (30,3%) από ότι στην ΕΕ (15,8%). Η ευρεία αυτή διαφορά σαφώς οφείλεται στη γενίκευση των ελαστικών μορφών εργασίας και της ανύπαρκτης προστασίας εργαζομένων υπό αυτές.

3.4 Εργαζόμενοι φτωχοί σε Συνθήκες Αποστέρησης

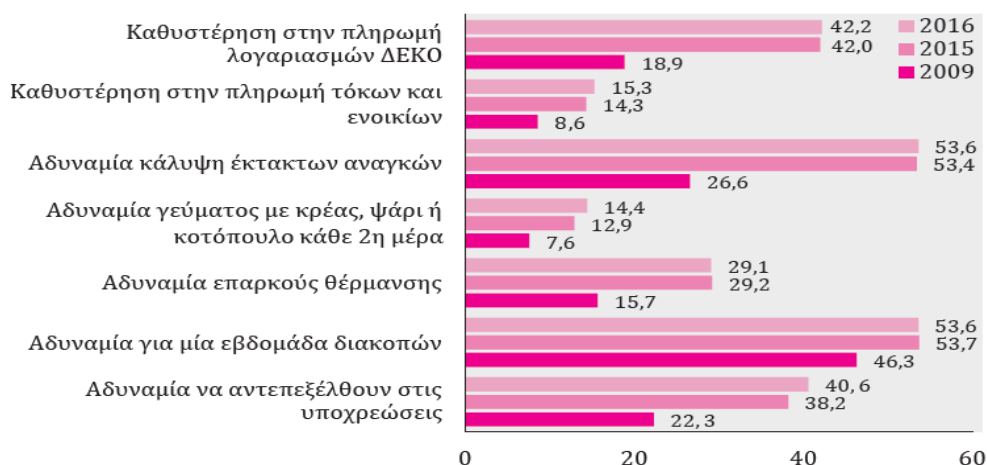
Στο παρόν κεφάλαιο, και μέχρι το σημείο αυτό, έχουμε κάνει μία ανάλυση των χαρακτηριστικών των εργαζομένων που κατατάσσονται κάτω από το όριο της φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Εξετάσαμε το πώς σχετίζεται η κατάστασή τους ανάλογα με το φύλο, την εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας και το εκπαιδευτικό επίπεδο. Τα παραπάνω συνθέτουν μία εικόνα για το ποιοι εντάσσονται στην κατηγορία αυτή, αλλά δεν μας δίνει μία ξεκάθαρη εικόνα για το τι ακριβώς σημαίνει το να ζεις κάτω από το όριο της φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (Οικονόμου, Χ., Φερόνας, Α., 2004) . Η μέτρηση της φτώχειας είναι μονοδιάστατη, καθώς αναφέρεται αποκλειστικά στην έλλειψη εισοδήματος (ή στο χαμηλό εισόδημα), ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μία περισσότερο πολυδιάστατη έννοια που προσπαθεί να περιγράψει την έννοια της σχετικής φτώχειας η οποία δεν ερμηνεύεται μόνο με εισοδηματικούς όρους, αλλά συνδέεται με πολύ περισσότερες παραμέτρους της κοινωνικής ζωής των ατόμων και των νοικοκυριών⁹ (υγεία, απασχόληση, εκπαίδευση, διασκέδαση, κοινωνικά δίκτυα, στέγαση, καταναλωτικές δυνατότητες και συνήθειες, πρόσβαση σε εργασία, κοινωνική φροντίδα, συμμετοχή στο δημόσιο διάλογο, συμμετοχή σε δράσεις της κοινωνίας των πολιτών, άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων, αξιοποίηση δικαστικής προστασίας, συμμετοχή σε παραδοσιακές κοινωνικές πρακτικές, διατήρηση κοινωνικού δικτύου, πολιτιστική δραστηριότητα).

⁹ Ανδριοπούλου Ε., Παπαδόπουλος Φ., Τσάκλογλου Π (2013), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα, Επικάλυψη και Διαφοροποιήσεις, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2013
<https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/08/meleth-25.pdf>

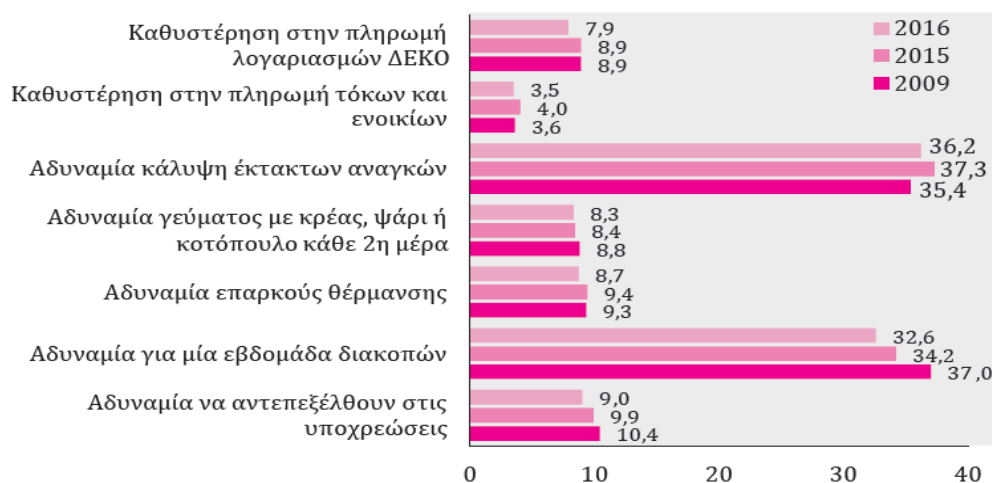
Η οικονομική στενότητα απότοκο της οικονομικής κρίσης, και πολύ περισσότερο της εσωτερικής υποτίμησης, της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας και της συρρίκνωσης μισθών και επιδομάτων, σε συνδιασμό με την υπερφορολόγηση των τελευταίων ετών, οδηγεί πολλά νοικοκυριά σε δυσκολίες κάλυψης ακόμα και βασικών αναγκών. Στο γραφήματα που ακολουθούν δίνονται πληροφορίες αναφορικά με τα τμήματα του πληθυσμού που αδυνατούν να καλύψουν βασικές ανάγκες για τα έτη 2009, 2015 και 2016 στην Ελλάδα, αλλά και τα αντίστοιχα ποσοστά που ισχύουν στην υπόλοιπη ΕΕ. Για λόγους καλύτερης οπτικής σύγκρισης και κατανόησης, τα δύο γραφήματα θα εξεταστούν μαζί κατά αντιπαράθεση.

Γράφημα 3 9 Ποσοστό του πληθυσμού με αδυναμία κάλυψης αναγκών, Ελλάδα, ΕΕ-27, 2009-2016

1) Ελλάδα

2) ΕΕ-27

Πηγή: Eurostat, 2017

Η πρώτη κατηγορία των αναγκών που εξετάζει και παρουσιάζει η Eurostat αναφορικά με την αδυναμία κάλυψης από τα νοικοκυριά είναι η καθυστέρηση στην πληρωμή των λογαριασμών ΔΕΚΟ (ενέργεια, τηλέφωνο, ύδρευση). Στην Ελλάδα το ποσοστό των νοικοκυριών που αποτυγχάνουν να καλύψουν εμπρόθεσμα το κόστος τους αυξήθηκε από 18,9% σε 42,2% το 2016, όπου έλαβε και την μεγαλύτερη τιμή. Στην ΕΕ των 27 το ποσοστό αυτό την ίδια περίοδο μειώθηκε από 8,9% σε 7,9%. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η Ελλάδα ξεκίνησε με διπλάσιο ποσοστό βάσης το 2009 και το οποίο οφείλεται, σε έναν βαθμό, στην παροχή ρεύματος και ύδρευσης από δημόσιες εταιρείες¹⁰ που επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανοχή στην καθυστέρηση πληρωμής των λογαριασμών. Στον αντίποδα στην ΕΕ το ποσοστό αυτό έχει μειωθεί σε σχέση ακόμα και με το 2009, δηλαδή πριν γίνουν αντιληπτές οι συνέπειες της κρίσης.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει την καθυστέρηση πληρωμής του ενοικίου ή τόκων δανείων. Το ποσοστό αυτό στην Ελλάδα έδειξε αξιοσημείωτη αύξηση από 8,6% το 2009 σε 15,3% το 2016. Αντίθετα στην ΕΕ το ποσοστό αυτών που καθυστερούν την εξόφληση ενοικίων και τόκων δανείων έχει μειωθεί στο 3,5% από 3,6% το 2009, παρά την αύξησή του στο 4% στο μεσοδιάστημα. Παρά το υψηλό ποσοστό της Ελλάδας, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι τα ελληνικά νοικοκυριά είχαν μία σχετική προστασία από το φαινόμενο, τουλάχιστον αναφορικά με το θέμα του ενοικίου και της πληρωμής τόκων των στεγαστικών δανείων, καθώς στην Ελλάδα κυριαρχεί ακόμα ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά ιδιοκατοίκησης στην ΕΕ. Συγκεκριμένα το 2015 η ιδιοκατοίκηση στην Ελλάδα είχε ποσοστό 73,9%, ποσοστό που έχει μειωθεί αισθητά από το 77,2% το 2010 και 84,6% το 2005¹¹. Στην Ευρώπη η ιδιοκατοίκηση το ποσοστό ιδιοκατοίκησης αυξήθηκε την ίδια περίοδο από 64% (ΕΕ-15) σε 70% (ΕΕ-27)¹². Στην Ευρώπη το ποσοστό αυτό αυξήθηκε κυρίως λόγω της ένταξης χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στις οποίες παρατηρείται πολύ υψηλό ποσοστό ιδιοκατοίκησης και υπάρχει μία παρόμοια κουλτούρα ως προς την προσέγγιση των νοικοκυριών στην απόκτηση ιδιόκτητης στέγης (Καθημερινή, 4-

¹⁰ Σε αντίθεση με αρκετές χώρες τις Ευρώπης όπου Ενέργεια και Ύδρευση έχουν ιδιωτικοποιηθεί εδώ και δεκαετίες

¹¹ Καθημερινή, 2/09/2018 Ξεθωριάζει το όνειρο της ιδιοκατοίκησης, <http://www.kathimerini.gr/951911/gallery/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/3e8wriazei-to-oneiro-ths-idiokatoikhshs>

¹² Καθημερινή 04/01/2006, Στο 84,6% το ποσοστό ιδιοκατοίκησης στην Ελλάδα, <http://www.kathimerini.gr/238258/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/sto-846-to-pososto-idiokatoikhshs-sthn-ellada>

03-2018). Παρά το ότι ιστορικά σε αβέβαιους οικονομικά καιρούς, τα νοικυρία επένδυναν σε ακίνητες αξίες που θα διατηρούσαν της αξία τους, κύριο λόγο στην μείωση της ιδιοκατοίκησης στη σύγχρονη Ελλάδα είναι η υπερφορολόγηση της ακίνητης κατοικίας.

Η τρίτη κατηγορία αφορά την ευκολία αντιμετώπισης εκτάκτων αναγκών. Στην Ελλάδα η αδυναμία αντιμετώπισης κάποιας έκτακτης ανάγκης (υγείας, ζημιάς κλπ) διπλασιάστηκε την περίοδο της κρίσης από 26,6% το 2009 σε 53,6% το 2016, με κάποια τάση σταθεροποίησης. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι παραπάνω από τους μισούς κατοίκους της Ελλάδας δεν είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν οικονομικά σε κάποια έκτακτη υψηλή δαπάνη και δεν έχουν τρόπο να την χρηματοδοτήσουν. Το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ είναι 36,2% το 2016 από 35,4% το 2009 με μία αύξηση στο μεσοδιάστημα.

Ανησυχητικό είναι ότι το ποσοστό αυτών που αδυνατούν να τραφούν 3 φορές την εβδομάδα με κρέας, ψάρι ή πουλερικά αγγίζει στην Ελλάδα το 14,4% το 2016, παρουσιάζοντας συνεχή αύξηση από το 2009 που το ποσοστό αυτό ήταν 7,6%. Το παραπάνω είναι πράγματι ανησυχητικό, καθώς εκτός από είδος πρώτης ανάγκης, τα έξοδα διατροφής αποτελούν ανελαστικές δαπάνες και στην έρευνα έχουν συμπεριληφθεί και τα υποκατάστατά τους. Στην Ε.Ε. αντίθετα το ποσοστό αυτό βαίνει διαρκώς μειούμενο από 8,8% το 2009 στο 8,4% το 2016.

Ιδιαίτερα αυξημένη είναι και η αδυναμία επαρκούς θέρμανσης στην Ελλάδα, ειδικά μετά τις αυξήσεις της τιμής των καυσίμων τα τελευταία χρόνια και την κατάργηση της χαμηλότερης τιμής που επικρατούσε στο πετρέλαιο θέρμανσης παραδοσιακά. Το ποσοστό αυτό ήταν μόλις 15,7% το 2009 και δείχνει να σταθεροποιείται στο 29,1% το 2016, αλλά παραμένει παραπάνω από τριπλάσιο από τον Ευρωπαϊκό μέσο που κινήθηκε στο 9,3% το 2009, 9,4% το 2015 και 8,7% το 2016 καταγράφοντας σημαντική βελτίωση.

Τα μεγαλύτερα ποσοστά αδυναμίας κάλυψης αναγκών στην Ελλάδα είναι αυτό των εβδομαδιαίων διακοπών που αυξήθηκε από 46,3% το 2006 και δείχνει να σταθεροποιείται στο 53,6% το 2016. Αυτό το ποσοστό προβλέπεται να αυξηθεί περαιτέρω, καθώς σταδιακά καταργούνται τα προγράμματα διακοπών που παρείχε ο

ΟΑΕΔ σε εργαζόμενους και ανέργους¹³. Στην Ευρώπη το ποσοστό αυτό έχει μειωθεί σταδιακά από 37% το 2009 σε 32,6% το 2016.

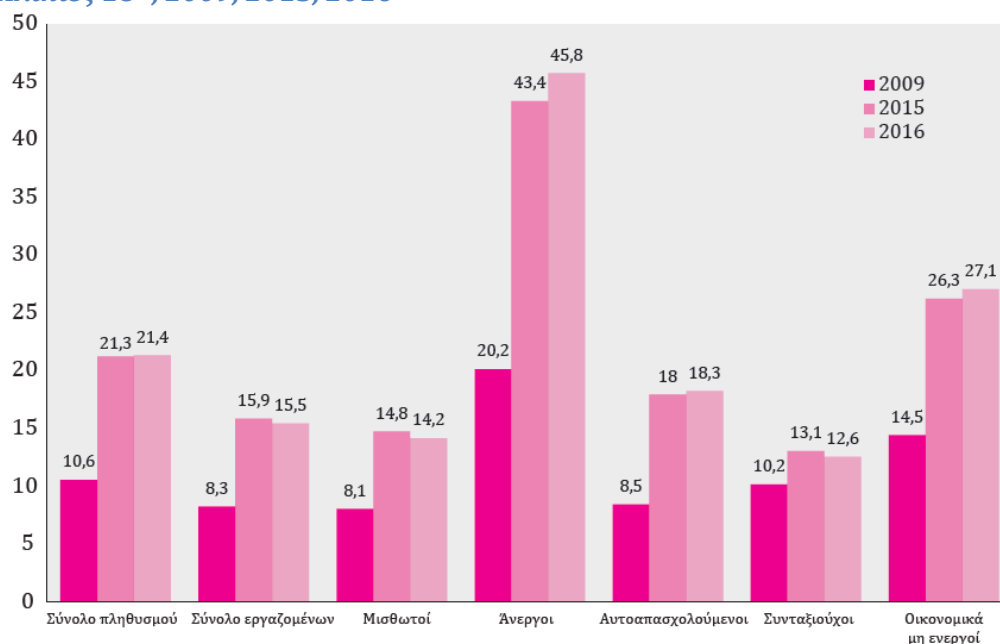
Μία ακόμα κρίσιμη κατηγορία αποτελεί η αδυναμία του να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις, που αναφέρεται στις συνήθεις υποχρεώσεις ενός νοικοκυριού και περιλαμβάνει δαπάνες για το σπίτι, επισκευές, διάφορους λογαριασμούς, κλπ. Στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό τείνει να διπλασιαστεί από το 2009 που ήταν 22,3% και πλέον είναι 40,6%. Στην Ευρώπη αντίθετα το ποσοστό αυτό μειώνεται σε όλη τη διάρκεια της περιόδου υπό εξέταση.

3.5 Γενικός Πληθυσμός και Σοβαρή Υλική Αποστέρηση

Στην προηγούμενη ενότητα κάναμε μία διερεύνηση των ποσοστών των ανθρώπων που βιώνουν κάποιας μορφής υλική αποστέρηση. Το επίπεδο υλικής αποστέρησης «εκφράζει την οικονομική αδυναμία απόκτησης αγαθών που θεωρούνται επιθυμητά ή και απαραίτητα για μια ικανοποιητική ζωή» (Ματσαγγάνης Μ. 2004),. Στον υπολογισμό του δείκτη αυτού γίνεται διάκριση μεταξύ όσων δεν επιθυμούν ένα αγαθό ή υπηρεσία και αυτών που αντικειμενικά δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να το αποκτήσουν. Πέρα από τη μέτρηση αυτή και για την καλύτερη διάκριση μεταξύ οικονομικής στενότητας και πραγματικής φτώχειας, η ΕΕ υιοθέτησε τον όρο «σοβαρή υλική αποστέρηση» στα μέσα της δεκαετίας του 2000'. Ως σοβαρή υλική αποστέρηση εννοείται «η αντικειμενική αδυναμία των νοικοκυριών να ανταπεξέλθουν στη δαπάνη για τουλάχιστον τέσσερα από τα εννέα κύρια αγαθά/ υπηρεσίες στις οποίες περιλαμβάνονται το ενοίκιο, ηλεκτρική ενέργεια, ύδρευση, θέρμανση, αυτοκίνητο, κρέας, τηλεόραση, διακοπές, τηλέφωνο (Eurostat, 2012). Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με την εξέλιξη του δείκτη τη σοβαρής υλικής αποστέρησης που δίνει μία καλύτερη εικόνα αναφορικά με την ακραία φτώχεια των νοικοκυριών.

¹³ Τα δελτία κοινωνικού τουρισμού για την περίοδο 2018-2019 ήταν 150.000. Το 2011 έφταναν τις 550.00, ενώ το 2009 750.000
<https://www.fortsalefkada.gr/arthra/77494/>

Γράφημα 3 10 Σοβαρή υλική αποστέρηση ανά καθεστώς απασχόλησης, Ελλάδα, Ηλικίες 18+, 2009, 2015, 2016

Πηγή: Eurostat, 2017

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία ποσοστό 21,4% ή 1 στους 5 Έλληνες αντιμετωπίζει σοβαρή υλική αποστέρηση. Το ποσοστό αυτό ήταν μόλις 10,6% το 2009 και διπλασιάστηκε μέχρι το 2015.

Στο σύνολο των εργαζομένων σοβαρή υλική αποστέρηση αντιμετωπίζει το 15,5%, ποσοστό που είναι αρκετά αυξημένο σε σχέση με το 8,3% του 2009, αλλά πλέον αρχίζει να δείχνει σημάδια μείωσης σε σχέση με το 2015 (15,9%). Ανάμεσα στους μισθωτούς εργαζόμενους το ποσοστό αυξήθηκε από 8,1% το 2009 σε 14,2% που όμως δείχνει πλέον να μειώνεται, αφού το αντίστοιχο ποσοστό για το 2015 ήταν 14,8%. Από τους εργαζόμενους στην χειρότερη θέση βρίσκονται οι αυτοαπασχολούμενοι με ποσοστό 18,3% το οποίο αυξήθηκε διαρκώς από το 8,5% που ήταν το 2009 (και που τότε ήταν συγκρίσιμο με αυτό των μισθωτών). Αν δεν αναστραφεί η οικονομική πορεία της χώρας, τα ποσοστά αυτά ενδεχομένως και να αυξηθούν στο εγγύς μέλλον καθώς από το 2019 και το 2020 που το αφορολόγητο όριο θα μειωθεί στα 5.700€, το οποίο σημαίνει ότι ακόμα και όσοι αμοιβονται με τον κατώτατο μισθό, θα κληθούν να πληρώσουν φόρο εισοδήματος.

Οι άνεργοι αποτελούν, όπως αναμενόταν (και σε σχέση με την έως τώρα ανάλυση), την κατηγορία που έχει πληγεί περισσότερο τα τελευταία χρόνια, καθώς το ποσοστό αυτών που βιώνουν σοβαρή υλική αποστέρηση από το 2009 (20,2%) έχει υπερδιπλασιαστεί το 2016 (45,8%) και συνεχίζει να έχει αυξητικές τάσεις. 4,5 στους

10 ανέργους αντιμετωπίζει συνθήκες ακραίας φτώχειας, σύμφωνα με τα κριτήρια της Eurostat. Η δεύτερη πολυπληθέστερη κατηγορία είναι αυτή των μη οικονομικά ενεργών, που όπως και οι άνεργοι, αυξήθηκε το ποσοστό τους από 14,5% το 2009 σε 27,1% το 2016, με αυξητικές τάσεις.

Τέλος οι συνταξιούχοι, παρά τις αλεπάλληλες μειώσεις των συντάξεων των τελευταίων χρόνων φαίνεται να μπορούν να αντιστέκονται περισσότερο στη δυσχερή οικονομική συγκυρία. Συγκεκριμένα το 2009 το 10,% των συνταξιούχων ζούσε σε συνθήκες σοβαρής αποστέρησης, το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 13,1% το 2015 και υποχώρησε στο σημερινό 12,6%. Σε αυτό μπορούμε να δώσουμε δύο ερμηνείες. Η πρώτη αφορά το ρόλο και τις υποχρεώσεις των συνταξιούχων. Καθώς έχουν ξεπεράσει την παραγωγική ηλικία και θεωρούνται πλέον καταναλωτές του οικονομικού συστήματος, έχουν λιγότερες κοινωνικές ανάγκες να καλύψουν και δεν έχουν εξαρτώμενα μέλη (άσχετα με το εάν είναι σε θέση και έχουν τη θέληση να βοηθήσουν οικονομικά τα μέλη της οικογένειάς τους). Η δεύτερη είναι ότι παρά τις περικοπές των συντάξεων, απολαμβάνουν συντάξεις αρκετά πάνω από τον κατώτατο μισθό των εργαζομένων. Το 2016 σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Εργασίας η μέση σύνταξη ήταν 722,03€, κατά πολύ ανώτερη του κατώτατου και σχεδόν διπλάσια του υποκατώτατου μισθού των εργαζομένων (Naftemporiki 22/05/2017)¹⁴.

3.6 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Τα χρόνια που μεσολάβησαν από την χρηματοοικονομική κρίση του 2008 επέφεραν μεγάλες αλλαγές στην πραγματική οικονομία και τη βιούμενη οικονομική κατάσταση των κατοίκων της χώρας. Η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και η σχεδόν καθολική μείωση μισθών και συντάξεων επέφεραν μείωση της καταναλωτικής δαπάνης και της αγοραστικής δύναμης που επέτειναν την κρίση τόσο χρονικά όσο και αναφορικά με το βάθος της ύφεσης.

Η μείωση των μισθών, η επέκταση των ελαστικών μορφών απασχόλησης και η υποχώρηση της προστασίας των δικαιωμάτων των εργαζομένων είχαν σαν αποτέλεσμα την εισαγωγή της έννοιας των «εργαζόμενων φτωχών» (working poor),

¹⁴ Naftemporiki, 22/05/2017, Στα 722 μικτά η μέση σύνταξη γήρατος, <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1237973/sta-722-mikta-i-mesi-suntaksi-giratos>

ενός σύγχρονου φαινομένου που αν και μετράει δεκαετίες στις αναπτυγμένες οικονομίες της Δύσης, αφορούσε κυρίως μεμονωμένες περιπτώσεις στην Ελλάδα.

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η αύξηση του γενικού ποσοστού φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, μία τάση που μόνο τα τελευταία 2-3 χρόνια δείχνει τη δυναμική μιας αρχής αντιστροφής της, παρά το γεγονός ότι διανύουμε ήδη το 10^ο χρόνο κρίσης. Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις από το Κράτος φαίνεται ότι δεν επαρκούν για να λειάνουν τις ανισότητες και σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη φαίνεται ότι το ύψος των κοινωνικών επιδομάτων δεν επαρκεί ενώ φαίνεται ότι δεν υπάρχει και ξεκάθαρη στόχευσή τους (Μαλούτας, Θ., και Οικονόμου, Δ., 1988).

Η φτώχεια αποτελεί ένα φαινόμενο που δεν αφορά πλέον μόνο περιθωριοποιημένες ομάδες, αλλά έχει μεταφερθεί και σε παραδοσιακές υγιείς οικονομικές δυνάμεις που τις ωθεί προς το περιθώριο. Προστασία από την φτώχεια δεν απολαμβάνουν πλέον ούτε οι εργαζόμενοι ή η συνταξιούχοι, καθώς 1 στους 6 μισθωτούς, 1 στους 3 αυτοαπασχολούμενους και 1 στους 4 συνταξιούχους θεωρούνται φτωχοί σύμφωνα με τα επίσημα κριτήρια του όρου.

Ένα από τα χαρακτηριστικά της φτώχειας όμως είναι ότι δημιουργεί και μεγενθύνει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες σε μία οικονομία. Κατά αυτή την έννοια δεν επηρεάζει όλα τα τμήματα του πληθυσμού με τον ίδιο τρόπο. Τα ποσοστά της ανδρικής φτώχειας μειώνονται, την ίδια στιγμή που τα ποσοστά της γυναικείας φτώχειας αυξάνονται.

Επίσης η φτώχεια φαίνεται πως γεννάται από τα υποβαθμισμένα κοινωνικά στρώματα και αναπαράγεται μέσα σε αυτά, καθώς έχει αντίστροφη σχέση με την εκπαίδευση. Ανάμεσα στους εργαζόμενους φτωχούς φαίνεται ότι όσο λιγότερη εκπαίδευση/εξειδίκευση/ επαγγελματικές δεξιότητες έχει κάποιος, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να ανήκει στους εργαζόμενους φτωχούς. Αυτό με τη σειρά του θα δημιουργήσει φτώχεια στην επόμενη γενιά, καθώς θα εκλείπουν εκείνοι οι παράγοντες και οι ευκαιρίες για να σπάσουν τον φαύλο αυτό κύκλο οι απόγονοί τους.

Η έννοια του εργαζόμενου φτωχού αρχικά φαίνεται οξύμωρη. Ένας εργαζόμενος που απολαμβάνει τον καρπό της εργασίας του δεν θα μπορούσε να παραμένει φτωχός. Εάν ένα επάγγελμα δεν του απέφερε αρκετά για την συντήρησή τους θα το εγκατέλειπε και θα ήταν άνεργος (φτωχός) ή θα επέλεγε ένα άλλο επάγγελμα με το οποίο θα μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες του ιδίου, αλλά και των προστατευόμενων μελών του. Επίσης εάν ένας εργαζόμενος δεν θα ήταν αρκετά παραγωγικός για να δημιουργήσει αξία μεγαλύτερη από αυτή που κατανάλωσε στην

δημιουργία του δεν θα υπήρχε αυτή η εργασία. Οι παραπάνω σκέψεις και παρατηρήσεις είναι λογικά αλλά προϋποθέτουν ότι γνωρίζουμε τις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων. Τα τελευταία χρόνια με την ανάπτυξη και επικράτηση των ελαστικών μορφών απασχόλησης, οι εργαζόμενοι δεν έχουν την ευκαιρία να παράγουν και να αμοιφθούν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους και φαίνεται ότι προσπαθούν να χάσουν όσο το δυνατό λιγότερα, αντί να προσπαθούν να κερδίσουν το δυνατό περισσότερο (καθώς δεν τίθεται θέμα δικής τους επιλογής). Πράγματι η φτώχεια έχει υπερτριπλάσιες πιθανότητες να αφορά έναν εργαζόμενο μερικής απασχόλησης και περίπου 1 στους 3 από αυτούς θεωρούνται φτωχοί.

Η οικονομική στενότητα που προέκυψε από την εσωτερική υποτίμηση, την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και της συρρίκνωσης μισθών και επιδομάτων, αλλά και η υπερφορολόγηση οδήγησε πολλά νοικοκυριά σε δυσχέρεια της κάλυψης ακόμα και βασικών αναγκών τους, καθώς τα τελευταία 10 χρόνια έχουν αυξηθεί πολύ τα ποσοστά των νοικοκυριών που αδυνατούν να πληρώσουν λογαριασμούς, ενοίκια, θέρμανση, διακοπές αλλά και καθημερινές υποχρεώσεις ή να αναλάβουν το κόστος μίας ισορροπημένης διατροφής.

Περισσότερο ανησυχητική είναι η μεγάλη αύξηση και των νοικοκυριών που αντιμετωπίζουν σοβαρή υλική αποστέρηση που σημαίνει ότι δεν μπορούν να καλύψουν τουλάχιστον 4 από τις 9 κατηγορίες δαπανών (ενοίκιο, ηλεκτρική ενέργεια, ύδρευση, θέρμανση, αυτοκίνητο, κρέας, τηλεόραση, διακοπές, τηλέφωνο) και το οποίο τους οδηγεί στο κοινωνικό και οικονομικό περιθώριο. 1 στους 5 κατοίκους και 1 στους 6 εργαζομένους στην Ελλάδα αντιμετωπίζει σοβαρή υλική αποστέρηση και είναι προφανές ότι θα πρέπει να ληφθούν μέτρα ώστε οι συνθήκες διαβίωσης σε καθεστώς σοβαρής υλικής αποστέρησης να μην κανονικοποιηθούν στην κοινωνία.

Κεφ. 4ο: Συμπεράσματα και Προτάσεις

4.1 Συμπεράσματα

Η βαθιά παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 και κυρίως η ένταση που είχε σε αρκετές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα είχαν ως αποτέλεσμα την ψήφιση και εφαρμογή σκληρών μέτρων απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, στο πλαίσιο ενός αυστηρού σχεδίου εξυγίανσης της Ελληνικής Οικονομίας. Το σχέδιο αυτό είχε ως στόχο αφενός να αντιμετωπιστούν οι άμεσες οικονομικές υποχρεώσεις της Ελλάδας προς τους παλαιούς πιστωτές της, αλλά και την κάλυψη των απαιτήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου που στήριζαν την αποφυγή της άτακτης χρεωκοπίας της Ελλάδας. Η στήριξη αυτή πήρε τη μορφή μακροχρόνιου δανεισμού σε αντάλλαγμα με την υιοθέτηση προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής και ανάληψη σαφών υποχρεώσεων αναφορικά με διαρθρωτικές αλλαγές στην Ελληνική οικονομία και αύξηση των δημοσιονομικών εσόδων.

Ανάμεσα στα μέτρα που προτάθηκαν και τελικά υιοθετήθηκαν περιλαμβάνονταν αρκετά που είχαν σκοπό την τιθάσσειση του εργατικού κόστους και την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων με σκοπό τη μείωση της κρατικής δαπάνης για μισθούς υπαλλήλων του ευρύτερου δημόσιου τομέα (μείωση μισθών, μείωση κρατικών λειτουργιών), απελευθέρωση της αγοράς εργασίας με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (απορρύθμιση εργασιακών σχέσεων) και την εξισορρόπηση του εμπορικού ισοζυγίου που θα προέκυπτε από την μειωμένη καταναλωτική δαπάνη των Ελλήνων καταναλωτών (καθώς η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των εγχώριων καταναλωτών, αλλά και η μείωση του εργατικού κόστους θα οδηγούσε σε μείωση των εισαγωγών και αύξηση των εξαγωγών).

Το σύνολο αυτών των μέτρων περιγράφηκε στα τρία μνημόνια που υπέγραψαν οι ελληνικές κυβερνήσεις ανάμεσα στο 2010 και το 2015, αν και οι περισσότερες αποφάσεις που αφορούσαν το εργασιακό κόστος και τις εργατικές σχέσεις ήταν στο περιεχόμενο των δύο πρώτων (2010, 2012), καθώς το αντικείμενο του γ' μνημονίου αφορούσε κυρίως ασφαλιστικά ζητήματα.

Συνοπτικά θα λέγαμε ότι οι μεγάλες αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις ξεκίνησαν λίγο πριν την ψήφιση του πρώτου μνημονίου, αλλά εντάθηκαν την περίοδο 2010-2017 στην οποία υπογράφηκαν και εφαρμόστηκαν περισσότεροι από 20 νόμοι που αφορούσαν στην απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και θα ανάστρεφαν περισσότερο από 70 χρόνια εργατικών αγώνων και διεκδικήσεων. Στα 7 αυτά χρόνια, πάγωσαν οι αυξήσεις και οι ωρισμάνσεις στον Δημόσιο Τομέα, καταργήθηκαν οι Συλλογικές συμβάσεις, μειώθηκαν και καταργήθηκαν επιδόματα και δώρα, έπαυσαν οι διορισμοί υπαλλήλων προς αντικατάσταση των αποχωρούντων, εισήχθη ο θεσμός της μαθητείας, θεσμοθετήθηκε ο υπερκατώτατος μισθός για τους νέους, απελευθερώθηκαν οι μαζικές απολύσεις, καταργήθηκαν πρακτικά οι έννοιες της υπερεργασίας και υπερωρίας, επεκτάθηκαν οι νόμοι μετατροπής ατομικών συμβάσεων σε ορισμένου χρόνου, εισήχθη ο θεσμός της διαθεσιμότητας και εφεδρείας στο Δημόσιο, καταργήθηκε το δικαίωμα προσφυγής σε Διαιτησία από την μεριά των εργαζομένων κλπ.

Το βάθος της οικονομικής κρίσης και η ταχύτητα της εσωτερικής υποτίμησης δημιούργησαν έναν κυκλώνα μειωμένης ζήτησης, πτώση κερδοφορίας επιχειρήσεων, απολύσεων και ξανά μειωμένη ζήτηση. Ο φαύλος αυτός κύκλος οδήγησε την ανεργία στο απώγειό του 28% τον Αύγουστο του 2013 και έκτοτε μειώνετε σταδιακά. Μόλις στο δ' τρίμηνο 2017 η ανεργία έπεσε στα ποσοστά του 2011. Η ανεργία όμως είχε πλέον διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά και δεν κατανέμεται πλέον με τους ίδιους όρους ανάμεσα στον πληθυσμό. Φύλλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, γεωγραφική περιφέρεια του πληθυσμού φαίνεται να παίζουν πολύ μεγαλύτερο ρόλο πλέον στην πιθανότητα εύρεσης εργασίας, ενώ ολόκληροι οικονομικοί κλάδοι παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις στην ικανότητα απορρόφησης του εργατικού δυναμικού.

Πέραν των παραπάνω έχει διαφοροποιηθεί η ίδια η έννοια της εργασίας, καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται εκτίναξη συμβάσεων μερικής απασχόλησης και η αγορά εργασίας αποκτά σταδιακά χαρακτηριστικά της Β. Ευρώπης (με μακρά παράδοση στη μερική απασχόληση) και απομακρύνεται από τη Βαλκανική παράδοση υψηλότατων ποσοστών αποκλειστικής απασχόλησης, με τη διαφορά ότι η Ελλάδα αποτελεί τη μόνη χώρα με αλεπάλληλες μειώσεις στον θεσμοθετημένο κατώτατο μισθό. Συνολικά παρατηρείται μία σταθεροποίηση της αγοράς εργασίας που όμως απαιτεί γενική βελτίωση των μεγεθών των επενδύσεων και της κατανάλωσης για μπορέσει να οδηγήσει σε ανάκαμψη της οικονομίας.

Η γενικευμένη μείωση των μισθών, η επέκταση των ελαστικών μορφών απασχόλησης που περιγράφηκε, αλλά ακόμα και η υποχώρηση των προστατευτικών δομών των εργατικών δικαιωμάτων είχαν αποτέλεσμα την εμφάνιση της ομάδας των εργαζόμενων φτωχών (WHO, 2010), καθώς αν στο παρελθόν η εργασία αποτελούσε προστασία κατά της φτώχειας, οι νέες μορφές εργασίας και οι χαμηλές απολαβές δεν είναι σε θέση να παρέχουν αυτού του είδους προστασία σήμερα. Πλέον η εργασία δεν μπορεί να αποτελέσει αποτελεσματική προστασία από την φτώχεια από τη στιγμή που 1 στους 6 μισθωτούς, 1 στους 3 αυτο απασχολούμενους, και 1 στους 4 των συνταξιούχων θεωρούνται πλέον φτωχοί με τα κριτήρια που έχουν τεθεί από τους διεθνείς οργανισμούς.

Τα τελευταία χρόνια, και εξαιτίας της φτώχειας που γεννά η ανεργία, αυξήθηκε το γενικό ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, που μόλις τα τελευταία 2 χρόνια δείχνει κάποια σημάδια αναστροφής. Οι κρατικές κοινωνικές μεταβιβάσεις δεν επαρκούν για να λειάνουν τις ανισότητες και η φτώχεια απειλεί πλέον και παραδοσιακές υγιείς οικονομικές δυνάμεις που τις ωθεί προς το περιθώριο..

Καθώς έχει ήδη γίνει η σύνδεση μεταξύ εργασίας/ανεργίας και φτώχειας, παρατηρούμε ότι τα χαρακτηριστικά της απασχολησιμότητας βρίσκουν εφαρμογή και στα χαρακτηριστικά της φτώχειας και δεν επηρεάζει όλα τα τμήματα του πληθυσμού με τον ίδιο τρόπο, αλλά με τον ίδιο τρόπο που το φύλλο, η ηλικία, η εκπαίδευση και η γεωγραφική κατανομή επηρεάζουν την εργασία.

Η φτώχεια λοιπόν φαίνεται πως γεννάται και αναπαράγεται στα υποβαθμισμένα κοινωνικά στρώματα, και φαίνεται να διατηρεί αντίστροφη σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης. Οι εργαζόμενοι φτωχοί έχουν αρκετά συχνότερα μικρότερο επίπεδο εκπαίδευσης και έχουν λιγότερη εξειδίκευση και επαγγελματικές δεξιότητες.. Η φτώχεια όμως έχει την τάση να διαιωνίζεται, καθώς δεν δημιουργεί ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και της επόμενης γενιάς, και ακυρώνουν τις ευκαιρίες για την απόδραση από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας.

Ο εργαζόμενος φτωχός αποτελεί ένα οξύμωρο. Οι εργαζόμενοι που είναι σε θέση να απολαύσουν τους καρπούς της εργασίας τους δεν δικαιολογείται να ανήκει στα φτωχά στρώματα, καθώς εάν το επάγγελμά του δεν ήταν σε θέση να του αποφέρει αρκετό εισόδημα για την συντήρησή του θα το εγκατέλειπε και θα συνέχιζε στην επιλογή άλλου επαγγέλματος ικανού να καλύψει τις ανάγκες του. Ακόμα και στην περίπτωση που οι εργαζόμενοι ενός κλάδου δεν ήταν παραγωγικοί ώστε να δημιουργούν μεγαλύτερη αξία από αυτή που καταναλώθηκε στην δημιουργία του

προϊόντος δεν θα υπήρχε αυτή η εργασία γιατί δεν θα μπορούσε να δημιουργήσει κέρδος για τον επιχειρηματία. Η θεωρία αυτή στηρίζεται στην υπόθεση ότι εργαζόμενοι και επιχειρηματίες είναι σε θέση να λαμβάνουν αποφάσεις με το μεγαλύτερο όφελος για τους ίδιους.. Τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της επικράτησης ελαστικών μορφών απασχόλησης σε μεγάλο βαθμό, πολλοί εργαζόμενοι δεν έχουν την ευκαιρία να παράγουν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους (ή στο επίπεδο που θα επιθυμούσαν) και να διεκδικήσουν αμοιβές που αντιστοιχούν στην αξία του παραγόμενου έργου τους και αντίθετα ανταγωνίζονται για να εξασφαλίσουν τα ελάχιστα, χωρίς να υπάρχουν οι προοπτικές για να βελτιστοποιήσουν τη θέση τους (καθώς δεν τίθεται θέμα επιλογής σε μία κατακερματισμένη αγορά εργασίας), καθώς 1 στους 8 εργαζομένους πλήρους απασχόλησης και περίπου 1 στους 3 εργαζόμενους μερικής απασχόλησης θεωρούνται φτωχοί, οδηγώντας πολλά νοικοκυριά (με ένα τουλάχιστον εργαζόμενο μέλος) να μην είναι σε θέση να καλύψουν βασικές ανάγκες (ενοίκιο, λογαριασμούς, θέρμανση, καθημερινές υποχρεώσεις κλπ).

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η οικονομική κρίση υπήρξε η θρυαλλίδα για την οικονομική προσαρμογή της Ελλάδας που για δύο δεκαετίες βάσισε την ανάπτυξή της στα χαμηλά επιτόκια μετά την ένταξή της στην ΟΝΕ και τον κατασκευαστικό κλάδο που ήταν ευάλωτος στις διαφοροποιήσεις των επιτοκίων. Η οικονομική κρίση που μεταξύ άλλων κλόνησε την εμπιστοσύνη των αγορών για τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των επιτοκίων, την κατάρρευση του κατασκευαστικού κλάδου, συμπαρασύροντας στην πρώτη φάση και μισό εκατομμύριο εργαζομένων σε αυτήν. Αρκετά γρήγορα επεκτάθηκε και στην υπόλοιπη οικονομία, μετά την περιορισμένη ικανότητα των τραπεζών να χρηματοδοτήσουν τη σταθεροποίησή της (και την παροχή βραχυπρόθεσμου δανεισμού στις επιχειρήσεις). Στο πρώτο σοκ δημιουργήθηκε ένα μεγάλο κύμα από πτωχεύσεις και ανεργία, που άρχισε να σταθεροποιείται όταν οι τιμές των ακινήτων έπεσαν αρκετά για να συμβαδίσουν με τα νέα οικονομικά δεδομένα των εργαζομένων. Οι μνημονιακοί όροι απορρύθμισης της αγοράς εργασίας δημιούργησαν συνολικά τις προϋποθέσεις για μία επανεκκίνηση της οικονομίας σε μία όμως τελείως διαφορετική βάση, καθώς τα καταναλωτικά πρότυπα των δεκαετιών 1990 και 2000 δεν φαίνεται να επαναληφθούν για αρκετές δεκαετίες, ειδικά καθώς τα επίπεδα ανεργίας δεν προβλέπεται να επανέλθουν στα προ κρίσης επίπεδα πριν από τα τέλη της δεκαετίας του 2020 ή τα μέσα του 2030. Παρά τη δύσκολη και μακρά περίοδο προσαρμογής όμως υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του κόσμου της

εργασίας, με τρόπο δίκαιο και που θα προάγει μία ανάπτυξη που θα στηρίζεται στις πραγματικές δυνάμεις της εγχώριας οικονομίας.

4.2 Προτάσεις

Η παραδοσιακή κοινωνική αντίληψη της φτώχειας σχετιζόταν με την ανεργία ή/και την αεργία. Από την ανάλυση που έχει προηγηθεί έχει γίνει κατανοητό ότι σε συνθήκες μακράς οικονομικής ύφεσης η φτώχεια δεν αφορά αποκλειστικά τους άνεργους, αλλά έχει επεκταθεί πλέον και σε μεγάλο τμήμα των εργαζομένων. Η ανεργία αποτελεί αυτόνομα έναν δείκτη με σοβαρές οικονομικοκοινωνικές διαστάσεις, καθώς μειώνει τα εισοδήματα, δημιουργεί ανάγκη δημοσίων δαπανών σε προνοιακά επιδόματα και μειώνει τα φορολογικά έσοδα. Ακόμα και μετά το πέρας μίας σοβαρής οικονομικής ύφεσης ο δείκτης ανεργίας φαίνεται να αντιστέκεται καθώς επιχειρηματίες και εργοδότες στέκονται διστακτικοί και αναποφάσιστοι στην επέκταση και πρόσληψη προσωπικού. Στις στατιστικές πράγματι είναι εύκολο να αποτυπωθεί τόσο το επίπεδο ανεργίας όσο και η συσχέτιση της ανεργίας με την φτώχεια.

Δυστυχώς στην στατιστική δεν μπορούν να αποτυπωθούν καθαρά τα αίτια της φτώχειας των εργαζομένων, καθώς υπάρχουν αρκετές μορφές εργασίας και διαφορετικές μορφές φτώχειας. Εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης που μπορεί να εργάζονται μόλις 12 ώρες την εβδομάδα δεν εμπίπτουν στους άνεργους και δεν μπορούν να διεκδικήσουν ευεργετήματα του νόμου και επιδόματα, παρά το γεγονός ότι εμφανίζουν πολύ μεγάλα ποσοστά φτώχειας και σοβαρής αποστέρησης.. Πέρα από τους εργαζόμενους μερικής απασχόλησης, ακόμα και οι εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης βιώνουν ολοένα και συχνότερα φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς η επικράτηση του κατώτατου και υποκατώτατου μισθού σε μεγάλο πλέγμα εργασιών και υπηρεσιών, αντικειμενικά δεν τους επιτρέπει να απολαύσουν βασικά αγαθά ή να απολαύσουν υπηρεσίες που θεωρούνται πλέον κοινές (Μπαλούρδος, Δ., Πετράκη, Μ., 2012).

Η φτώχεια και η ανισότητα αρκετές φορές μπορεί να μην είναι αποτελέσμα της γενικευμένης οικονομικής ύφεσης ή της ανεργίας (η οποία όπως έχουμε ήδη δεν

αποτελεί ένα γενικό οριζόντιο φαινόμενο, αλλά δημιουργεί και αναπαράγει ανισότητα). Ζήτημα συναφές με την ανισότητα που παρατηρείται στη γυναικεία ανεργία, είναι και οι ανισότητες που υφίστανται στην αγορά εργασίας εξαρχής. Σύμφωνα με δημοσιευμένα στοιχεία της τελευταίας μελέτης του ILO (International Labour Organization, 2017) η αυξημένη γυναικεία ανεργία είναι ένα σύμπτωμα αλλά η αιτία είναι οι δομές (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές) που είναι σε θέση και ενισχύουν τον ανδρικό ρόλο, σε βάρος των γυναικών. Από τα συμπεράσματα της μελέτης προκύπτει ότι οι γυναίκες απασχολούνται αρκετά συχνότερα από τους άνδρες σε θέσεις μερικής απασχόλησης (32,1% γυναίκες, 8,9% άνδρες) για λόγους που σχετίζονται με την μειωμένη πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας, τη μητρότητα, την παροχή μη αμοιβόμενης εργασίας στο σπίτι κλπ (Mavromaras K., Rudolf H., 1997).. Η συχνότερη απασχόλησή τους σε καθεστώς μερικής απασχόλησης και η μικροτερη αμοιβή της γυναικείας εργασίας (στην Ελλάδα οι γυναίκες αμοιβονται κατά μέσο όρο 15% λιγότερο από τους άνδρες για τις ίδιες θέσεις εργασίας (Στην Ε.Ε.-28 η διαφορά είναι 16,1%, Eurostat, 2017; OECD, Gender Equality 2017, <http://www.oecd.org/gender/data/gender-wage-gap.htm>)) αποτελούν παράγοντες που εντείνουν τα έμφυλα χαρακτηριστικά της φτώχειας, κάνοντας τις εργαζόμενες γυναίκες να κινδυνεύουν πολύ περισσότερο από την φτωχοποίηση. Η ίδια έρευνα αναγνωρίζει 3 αίτια του φαινομένου α) της κατάληψης των καλύτερα αμοιβόμενων θέσεων κυρίως από άνδρες, β) της συχνότερης μισθολογικής προαγωγής των ανδρών (οι γυναίκες αποτελούν μόλις το 3% των ανώτατων θέσεων Διευθύνοντων Συμβούλων) και γ) την ανάληψη άμισθων καθηκόντων από τις γυναίκες (φροντίδα οικογένειας και σπιτιού), δ) της συχνότερης ανάληψης θέσεων μερικής απασχόλησης (λόγω του γ'), ε) του έμφυλου διαχωρισμού στην εκπαίδευση που καταλήγει σε υποεκπροσώπηση των γυναικών σε επαγγέλματα που οδηγούν σε υψηλούς μισθούς.

Εάν αναγνωρίσουμε ότι η ανισότητα στον εργασιακό χώρο για την παροχή ίσης εργασίας αντιβαίνει στις αρχές της σύνταξης της κοινωνίας και του κοινωνικού συμβολαίου με το κράτος και υπάρχει βούληση για την αντιμετώπιση της έμφυλης ανισότητας θα έπρεπε να κινηθούμε στην κατεύθυνση της επαναρρύθμισης της αγοράς εργασίας μέσω της επαναφοράς των συλλογικών διαπραγματεύσεων (θεσμοθέτηση ίσης αμοιβής για ίση εργασία, εξάλειψη διακρίσεων), της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, την προώθηση πολιτικών εναρμόνισης

επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, της εφαρμογής ενός κώδικα καλής πρακτικής στις επιχειρήσεις (με επαναξιολόγηση των δεξιοτήτων των δύο φύλων)

Η αντιμετώπιση της ανεργίας απαιτεί στρατηγικές και δράσεις ανάσχεσης του αρνητικού οικονομικού κλίματος, καθώς η πλέον αποτελεσματική στρατηγική κατά της ανεργίας είναι η οικονομική ανάπτυξη. Αυτό θα μπορούσε και να είναι το αποτέλεσμα ποιοτικής αναβάθμισης της μισθωτής εργασίας, της ενεργοποίησης των κοινωνικοοικονομικών ή/και παραγωγικών δυνάμεων, αλλά επίσης και της αναγκαίας ορθολογικής χρήσης εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων.

Η αύξηση της απασχόλησης είναι ουσιώδης μέσω της αξιοποίησης πόρων για δημόσιες επενδύσεις στις υποδομές και τις υπηρεσίες του Δημοσίου, με διπλό αντίκτυπο την αύξηση της απασχόλησης που θα κατευθύνουν την οικονομική ανάπτυξη, εξαιτίας της αύξησης του γενικού εισοδήματος (αύξηση παραγόμενου πλούτου από αύξηση εργασίας) και την καλυτέρευση των ποιοτικών χαρακτηριστικών της οικονομίας (καλυτέρευση των υποδομών). Σύμφωνα με την Κεϋνσιανή οικονομική σχολή το κράτος οφείλει να αυξάνει τις δαπάνες του για την ενίσχυση της κατανάλωσης σε περιόδους ύφεσης, και άρα θα μπορούσε να αυξήσει τις θέσεις εργασίας σε ήδη υποστελεχωμένους τομείς όπως η υγεία, εκπαίδευση, κλπ

Η αύξηση της απασχόλησης και μείωση της ανεργίας όμως απαιτεί και τη σύμπραξη του ιδιωτικού κεφαλαίου, το οποίο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μέσα από κίνητρα για επενδύσεις που δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας όπως η μείωση των επενδυτικών επιτοκίων, προώθηση των ελληνικών προϊόντων και των εγχώριων επιχειρήσεων κ.λπ..

Σε έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (EC, 2012) για την καταπολέμηση της ανεργίας στα Κράτη Μέλη της ΕΕ, αναφέρεται η ανάγκη συγκέντρωσης πόρων και τη διάθεσή τους προς την χρηματοδότηση των Οργανισμών με αντικείμενο την εργασία (πχ ΟΑΕΔ). Η χρηματοδότηση τους προτείνεται να γίνει μέσω φορολόγησης των τίτλων του Δημοσίου των κρατών μελών, την φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας, την υποχρεωτική ασφαλισή κάθε εργαζομένου ημεδαπού ή αλλοδαπού, την καταπολέμηση της εισφοροδιαφυγής και την συμμετοχή του Δημοσίου στον προϋπολογισμό του ΟΑΕΔ.

Ένα άλλο σημείο της ίδιας Έκθεσης αναφέρεται στα μέτρα ενίσχυσης και αναδιάρθρωσης της αγοράς εργασίας με σημαντικότερες προτάσεις την κατάργηση των υπερωριών για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τη σύνδεση της κάθε εκπαδευτικής βαθμίδας με την αγορά εργασίας, την επιδότηση προγραμμάτων

επιμόρφωσης ευπαθών ομάδων, ενίσχυση της γεωγραφικής κινητικότητας των ανέργων, καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των γυναικών και ευπαθών ομάδων στην πρόσβαση στην εκπαίδευση, την εργασία, το μισθό και την επαγγελματική εξέλιξη.

Εξίσου σημαντική είναι η προστασία των ανέργων με την αύξηση του ποσού και της διάρκειας του επιδόματος ανεργίας και δημιουργίας νέων δομών για την υποστήριξή τους, ενώ βασικό ρόλο θα παίζει η εκπαίδευση και ο ρόλος της στην καλυτέρευση της θέσης των ανέργων και προτείνεται η ανάδειξη της δια βίου μάθησης για να παραμένουν όλοι σε επαφή με τις τεχνολογικές και εργασιακές εξελίξεις.

Βιβλιογραφία

Νόμοι και Προεδρικά Διατάγματα του Κράτους

- N. 3833/2010 ΦΕΚ 40/Α΄/15-3-2010
- N. 3844/2010 ΦΕΚ 65/Α΄/6-5-2010
- N. 3845/2010 ΦΕΚ 65/Α΄/6-5-2010
- N. 3846/2010 ΦΕΚ 66/Α΄/11-5-2010
- N. 3863/2010 ΦΕΚ 115/Α΄/15-7-2010
- N. 3871/2010 ΦΕΚ 141/Α΄/17-8-2010
- N. 3899/2010 ΦΕΚ 212/Α΄/17-12-2010
- N. 3986/2011 ΦΕΚ 152/Α΄/1-7-2011
- N. 3996/2011 ΦΕΚ 170/Α΄/5-8-2011
- N. 4024/2011 ΦΕΚ 226/Α΄/27-10-2011
- N. 4046/2012 ΦΕΚ 25/Α΄/13-2-2012
- N.4052/2012 ΦΕΚ 41/Α΄/1-3-2012,
- N. 4093/2012 ΦΕΚ 222/Α΄/12-11-2012
- N.4144/2013 ΦΕΚ 88/Α΄/18-4-2013
- N.4152/2013 ΦΕΚ Α΄/9-5-2013
- N.4172/2013 ΦΕΚ 167 Α΄/23-7-2013
- N 4177/2013
- N. 4254/2014 ΦΕΚ Α΄85/07-04-2014
- N. 4485/2017 ΦΕΚ Α΄ 114/ 04-08-2017
- N. 4487/2017 ΦΕΚ Α΄116/ 09-08-2017
- N. 4488/2017 ΦΕΚ Α΄113/13-09-2017

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αλεξίου, Θ. (2007) *Περιθωριοποίηση και Ενσωμάτωση: Η Κοινωνική Πολιτική ως Μηχανισμός Ελέγχου και Κοινωνική Πειθάρχησης*, Αθήνα, Παπαζήσης
- Βενιέρης, Δ. (2009) *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Το Τέλος των Ύμνων*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2018) Δελτίο Τύπου, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, 4^ο Τρίμηνο 2017, Μάρτιος <http://www.statistics.gr/documents/20181/7acf6062-bf81-46b6-89f9-f87ef429f3c0>

- Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2018), Δελτίο Τύπου, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Δ' Τρίμηνο 2017, Μάρτιος
https://www.statistics.gr/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=305970&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2014) Σχέδιο Έκθεσης της Επιτροπής και του Συμβουλίου για την Απασχόληση <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EL/COM-2016-729-F1-EL-MAIN.PDF>
- ΕΕ, 2000, Έκτακτο Συμβούλιο της Λισσαβόνας: Προς την Ευρώπη της Καινοτομίας και της Γνώσης <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISUM:c10241>
- ICAP (2000), Διαστάσεις της Γυναικείας Ανεργίας, Αθήνα 2000, <http://www.icap.gr>
- INE, ΓΣΕΕ, (2018) Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση <https://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2018-ine-gsee-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholisi/>
- INE, ΓΣΕΕ, (2017) Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση <https://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2017-ine-gsee-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholisi/>
- INE, ΓΣΕΕ, (2016) Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση <https://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2016-ine-gsee-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholisi/>
- Κουζής, Γ. (2016) Η Κρίση και τα Μνημόνια Ισοπεδώνουν την Εργασία, *Κοινωνική Πολιτική* τ. 6, Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής
- Μαλούτας, Θ., και Οικονόμου, Δ. (επιμ.) (1988) *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εξάντας
- Ματσαγγάνης Μ. (2004) “Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός”, στο Μαρία Πετμεζίδου & Χρίστος Παπαθεοδώρου (επιμ), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Εξάντας, Αθήνα
- Μπαλούρδος, Δ., Πετράκη, Μ. (2012) *Νέα φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Πολιτικές Καταπολέμησης και Καθιέρωση Ενός Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων
- Οικονόμου, Χ., Φερόνας, Α. (2004) *Οι Εκτός των Τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες*, Αθήνα, Διόνικος
- Υπουργείο Εσωτερικών, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων, 2016-2020, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 2017
<http://old.isotita.gr/var/uploads/PUBLICATIONS/2017/ESDIF.pdf>
- Υπουργείο Εσωτερικών, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, Ερευνητικό Κέντρο Ισότητας Φύλου, Η Έμφυλη Διάσταση της Ανεργίας: Απόψεις και Στάσεις των Νέων, 2017
http://old.isotita.gr/var/uploads/ANNOUNCEMENTS/2017/EKIF-SYNOPSIS_PRESS-REVISED%20-%20May%202022.pdf
- Φώκιαλη Π.(επιμ.) (2007), *Φύλο και Απασχόληση*, Ατραπός

Διεθνής Βιβλιογραφία

- Budig M., England P.,(2001), The Wage Penalty for Motherhood, *American Sociological Review*, Vol. 66 No.2, 204-255
<http://courses.washington.edu/pbafadv/examples/TheWagePenaltyforMotherhood.pdf>

- European Commission, (2017). Economic and Financial Affairs
http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm
- European Commission (2004) “Social Security and Social Integration: Joint Report on Social Inclusion- Employment and Social Affairs”, European Communities, Belgium σ. 21-25
http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf
- European Commission (2016) “Eurostat newsrelease, 17 October: International Day for the Eradication of Poverty- The share of persons at risk of poverty or social exclusion in the EU back to its pre-crisis level, Contrasting trends across Member States, 199/2016”
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7695750/3-17102016-BP-EN.pdf/30c2ca2d-f7eb-4849-b1e1-b329f48338dc>
- European Commission, Justice, Building a European Area of Justice, Apr 2017,
http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/index_en.htm
- European Commission, The Life of Women and Men in Europe: A Statistical Portrait, Jan 2017, <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistical-books/-/KS-80-07-135>
- European Commission, Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019,
http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/document/files/strategic_engagement_en.pdf
- European Commission, Strategic Engagement for Gender Equality 2010-2015,
http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/strategy_equality_women_men_en.pdf
- Eurostat (2017), Statistics Explained, Employment Statistics,
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/el
- Eurostat, Sharp increase in unemployment in the EU - Issue number 53/2009, April 2010
<http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistics-in-focus/-/KS-SF-09-053>
- Eurostat, Euro area unemployment at 9.3%, April 2017,
<http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-press-releases/-/3-31052017-AP>
- Eurostat, Unemployment Statistics http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics
- ILO, World Employment Social Outlook , Trends for Women 2017, EU,
http://www.ilo.org/wcmstp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_558032.pdf
- ILO, World Employment Social Outlook, Trends for Women 2017, International,
http://www.ilo.org/wcmstp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_557245.pdf
- IMF (2017). World Economic Outlook: Seeking Sustainable Growth: Short-Term Recovery, Long-Term Challenges, October.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/09/19/world-economic-outlook-october-2017>
- Mavromaras K., Rudolf H., (1997), Wage Discrimination in the Re-employment Process.,Journal of Human Resources Vol. 32, No. 4, Fall 1997, pp. 812-860
- Mincer J., Ofek H., (1980), Interrupted Work Careers, NBER Working Paper No 479
<http://www.nber.org/papers/w0479>
- Mincer J., Ofek H., (1982), Interrupted Work Careers: Depreciation and Restoration of Human Capital,
<https://www.researchgate.net/publication/46552484 Interrupted Work Careers Depreciation and Restoration of Human Capital>
- OECD, (2012) Gender Equality, <http://www.oecd.org/gender/data/employment/>

- OECD, (2015). OECD Secretary-General Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, September <http://www.oecd.org/g20/topics/taxation/oecd-secretary-general-tax-report-to-g20-FMCBG-september-2015.pdf>
- O'Reilly J., Fagan C., (1998), Part-time prospects: An international comparison of part-time work in Europe, North America and the Pacific Rim, Psychology Press
- United Nations (2013) “*The Millennium Development Goals Report*” <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/report-2013/mdg-report-2013-english.pdf>
- World Bank (The) (2016) “*Poverty and Shared Prosperity: Talking on Inequality*” <http://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>
- WHO, Regional Office for Europe (2010) Poverty and social exclusion in the WHO European Region: health systems respond. Copenhagen http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/115485/E94018.pdf

Διαδικτυακοί Τόποι και Πηγές

- Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας, <https://www.e-nomothesia.gr>
- Υπουργείο Εσωτερικών- Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων www.isotita.gr
- European Institute for Gender Equality, <http://eige.europa.eu/>
- Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat/>
- International Labour Organization www.ilo.org
- OECD www.oecd.org
- UNICEF, UNHCR Greece, The UN Refugee Agency, <https://www.unhcr.gr/prostasia/gynaikes.html>
- Υπουργείο Εσωτερικών,
- ΟΗΕ, Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Γυναικών, www.unric.org